

Στην Αρσινόα
1958-59

N. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Είναι μερικοί άνθρωποι, είναι μερικές μορφές πού δύσκολα μπορείς νά προσδιορίσεις τήν πραγματική τους ηλικία. Καί λές: Αυτή ή φυσιολογία μέ τίς βαθειές πτυχές στό πρόσωπο καί μέ τά κατάλευκα μαλλιά, θά πρέπει ν' ανήκη σ' ένα πολύ γέρο. Μά πάλι, ένας γέρος δέν μπορεί, δέν είναι δυνατό νά κρύβει μέσα του τόση ζωντάνια κι' ενεργητικότητα, δέν είναι δυνατό νά μπορεί νά χαμογελά τόσο παιδιάστικα, τόσο αγνά, τόσο άθωα. Καί σταματάς εκεί αναποφάσιστος, μή μπορώντας νά εξηγήσης τούτο τό παράξενο φαινόμενο!...

"Άσπρα μεγάλα κι' ανακατεμένα μαλλιά, πού πλαισιώνουν ένα μακρύ αδύνατο πρόσωπο, ένα πρόσωπο βγαλμένο λές, από τόν πίνακα του Γκερνο. Χαρακτηριστικά ανανόιστα, άσχημα, κουρασμένα μά τόσο έκφραστικά. Καί τό χαμόγελο ω, εκείνο τό μοναδικό δικό του χαμόγελο πού είναι πότε τραγικό καί πότε χαρούμενο παιδικό, πού κρύβει τόση γοητεία τόση γνώση τής ζωής, τόση πεύρα. Νά' ο Νίκος Νικολαΐδης, ο Κύπριος, έτσι όπως τόν γνωρίσαμε από τίς φωτογραφίες, έμεϊς πού δέν είχαμε τήν τύχη νά τόν δούμε από κοντ' α. Η κούραση πού ανεξήγητα ζωγραφίστηκε στό πρόσωπό του ίσα με τήν τελευταία ώρα είναι αποτέλεσμα τής μαρτυρικής κα'ι πολύπαθης ζωής του, μιās ζωής όλο περιπέτεια, κίνηση, στέρηση, βάσανα.

Γεννήθηκε στις 3 του Άπρίλη του 1884 στή Λευκωσία 5-6 μήνες ύστερα από τ'ον γάμο τών γονιών του. Πολλοί παραδέχονται πώς ο Ν. Νικολαΐδης είναι νόθο παιδί κα'ι π'ως αυτό ακριβώς τό γεγονός του έγινε έμμομη ιδέα κι' επηρέασε τήν ψυχική του διαμόρφωση. Ο ίδιος όμως διαφεύδει κατηγορηματικά τίς φήμες αυτές, δηλώνοντας πώς τίς λεπτομέρειες του γάμου τών γονιών του τίς έμαθε μεγάλος πιά 30-35 χρονών από μιá θεία του στή Λευκωσία. Πατ'ερας του Νίκου ήταν ο Κωστής Νικολαΐδης, ένας άσημος βιοπαλαίστης πού καταγόταν από τήν Βάσα καί μητέρα του ή Βίρηνικω Χατζηνικιά πού ανήκε σ' ένα άστικό νοικοκυρόσπιτο τής Λευκωσίας. Ο γέρο-Χατζηνικιάς δέν ήθελε νά εγκρίνη τόν γάμο τών δυό νέων, στό τέλος όμως υποχώρησε.

Οι γονεΐς του δέν πρόφθασαν νά τόν μεγαλώσουν. Έμεινε όρφανός σ'ε ηλικία 7-8 χρονών μαζί μέ μιá αδελφή, μικρότερή του. Τήν αγαστροφή καί τών δυό παιδιών τήν ανέλαβε καποια θεία τους. Ούτε όμως οι γονεΐς τούς άφησαν καμιά περιουσία, ούτε ή θεία τους φαίνεται νά εύπορούσε, γιατί, παιδί ακόμα, βλέπομε τόν Νίκο νά εργάζεται στις διακοπές του ή στις ώρες πού δέν είχε σχολείο, γνά νά συμβάλη στά έξοδα του σπιτιού. Βεβαίως δέν έμεινε καί πολύ καιρ'ο στό σχολείο γιατί πάντα- όπως ο ίδιος άργότερα διηγείται- ήταν κακός μαθητής καί ποτέ-του δέν άγάπησε κανένα μάθημα έκτός από τίς ιστορίες. Μολοντί ήξερε ανάγνωση από τόν καιρ'ο πού ήταν 4 χρονών καί διάβαζε άργότερα ότιδήποτε έπεφτε στό χ'ερι του δ'εν κέρθωσε πετέ νά μάθη όρθογραφία. Χαρακτηριστικά είναι τούτα τά λόγια πού γράφει άργότερα φτασμένος πιά λότέχνης- σέ μιá φίλη

...../.....

του στην Κύπρο, σάμ υστερόγραφο ενός γράμματος.

"Μοῦ εἶναι λιγάκι δύσκολο νά βάλω τά^{ει} (ἔφιλον γιώτα) α καί η (ήττα)οι (ὄμικρον γιώτα) α ἐκεῖ πού πρέπει. Γι' αὐτό σέ παρακαλῶ κάμε αὐτό τόν κόπο ἐσῶ. Μπορεῖς νά χρησιμοποιεῖς αὐτά πού σοῦ παραθέτω:"

Κι ἀκολουθεῖ μία σειρά ἀπό ὄλων τῶν εἰδῶν τὰ γ.

Σχολεῖτο πῆγε μῶνο μέχρι τήν Τετάρτη, τάξη τοῦ Δημοτικοῦ ἢ ὀρθογραφία του ὅμως εἶναι λιγότερη κι' ἀπ' αὐτή πού μαθαίνουν μαθητές τῆς Τετάρτης. Γιατί ὁ Νικολαΐδης δέν ἀναπαραστάνη τίς λέξεις ὅπως εἶναι στόν γραπτό λόγο, τίς ἀκούει τίς βλέπει, τίς αἰσθάνεται, σάν κάτι τό ζωντανό, ὅπως τόν ἀπαγγέλλει ἢ ἀφηγεῖται. Πάντα ἦταν ὁ ἕνας μεγάλος ποιητής, ἕνας ραφωδός τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Τό ὅτι διέκοψε τό σχολεῖτο δέν σημαίνει πῶς σταμάτησε καί τήν αὐτομόρφωση. Διαβάζει μέ πάθος πρωτόγονο, διαβάζει ἀσταμάτητα, ὅπου βρεθεῖ κι' ὅτι βρεῖ μπροστά του. Ὅλο διαβάζει ἀπό τήν τρυφερή παιδική του ἡλικία ἴσαμε ἀργά, τίς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς του.

Ἡ πρώτη δουλειά πού ἔπιασε σάν βγῆκε ἀπό τό σχολεῖτο ἦταν ἐργάτης σ' ἕνα βιβλιοδέτη.

"Κι' ὄχι τόσο γιά τά λεφτά πού μούδινε, ὅσο γιά ν' α διαβάζω τά βιβλία πού φέρνανε γιά δέσιμο" εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Νίκος σέ μία συνέντευξη σ' ἄ Νεοελληνικά γράμματα τό 1938.

Κι' εἶναι πτόση ἡ δίψα του γιά τά γράμματα καί τό διάβασμα κι' εἶναι τόση ἡ μόρφωση πού πῆρε μέσα ἀπ' αὐτό, πού καταντᾷ ἀστεῖο νά μιλά κανεῖς γιά τόν Νικολαΐδη τόν "ἀμόρφωτο" τόν "ἀνορθόγραφο" τόν "ἀγράμματο". Ὁ Βλάσης Γαβριηλίδης ὅταν τόν γνώρισε τοῦ εἶπε χαρακτηριστικά:

"Δέν εἶσαι ἀγράμματος Νικολαΐδη, εἶσαι ἀ γ ρ μ μ ἄ - τ ι σ τ ο ς."

Ὡστόσο ὁ ἴδιος ἀπό ἀντίδραση ἀπό κοκεταρία, κολακεύεται νά διακηρύττει πῶς δέν πῆγε σχολεῖτο, πῶς εἶναι ὁλότελα ἀγράμματος. Ἴσως κρύβας σ' αὐτή του τήν ἀντίδραση γά ὀφείλεται, καθ' τό αἶσθημα ἀνωτερότητας πού τοῦ δημιουργήθηκε ἀπέναντι σέ ὀρισμένους λογοτεχνικούς κύκλους, καί ἡ περήφανη στάση μέ τήν ὁποία πάντα ἀντιμετώπιζε μερικές καταστάσεις.

Δυστυχῶς γιά τόν Νίκο, ὁ βιβλιοδέτης δέν εἶχε τήν ἴδια ἀντίληψη σχετικά μέ τήν ἀπόδοση στήν ἐργασία, καί ἀπόλυσε γρήγορα τόν περίεργον αὐτόν ἐργάτη πού χασομεροῦσε προσέχοντας τό περιεχόμενο τῶν βιβλίων παρά τό καλό τους ράφιμο. Μά ἡ ἀνήσυχη φύση τοῦ μικροῦ Νικολαΐδη δέν τόν ἀφήνει οὔτε στιγμή ν' ἀδρανήσει ἢ νά λιποφυχίσει. Βρίσκει δουλειά σ' ἕνα ἀγαθό γέρο-ἀγιογράφο ὅπου μαθαίνει τά στοιχεῖα τῆς τεχνικῆς τῆς Βυζαντινῆς Ἀγιογραφίας. Ἐτσι σέ ἡλικία 14-15 χρονῶν ὁ Νικολαΐδης ἔχει βάλει τά θεμέλια τοῦ ὀπλοῦ ταλέντου του. μέσα του. Ἐχει λ' ὕσει τά πρῶτα

...../.....

+ Πιό βί Ζωγράφος ἀς γράφει τὸ ἐπιτόμο «μεγάλο»
«τὸ Μεγάλο Τυπολίχι καὶ Ζωγράφος» δὲ εἶναι παλαιότατα.
-3-

μυστήρια τῆς Τέχνης τῆς Πέννας καὶ τῆς Τέχνης τοῦ Πινέλου. Σ' αὐτὰ ἐπάνω τὰ θεμέλια εἶναι πού θά δουλέψῃ ἀργότερα γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὸ πλούσιο σ' ἀριθμὸ καὶ διαλεχτόσέ ὑλικὸ ἔργο του, σ' αὐτὰ ἐπάνω τὰ θεμέλια εἶναι πού θά στεριώσῃ τὴν Προσωπικότητά του, γιὰ νὰ παραδώσῃ πολὺ πιὸ ὕστερα στὸ Πανελλήνιο καὶ στὸ Παγκόσμιο Κοινὸ τὸν Μεγάλον Δογοτέχνη, τὸν Μεγάλον Ζωγράφον.

Εἶχε βρεῖ πιά τὸν δρόμον τοῦ ὁ Νίκος. "ἤξερε τί ἤθελε καὶ βγήκε σ' ἀναζήτησιν τοῦ σέ ἡλικία πού ἄλλοι ἀσχολοῦνται ἀκόμη μὲ παιδικὰ παιγνίδια. Δεκαπέντε χρονῶν τὸν βλέπομε νὰ τριγυρίζει ἀπὸ χωριὸ σέ χωριὸ καὶ ἀπὸ μοναστήρι σέ μοναστήρι νὰ ζωγραφίζει εἰκόνες καὶ νὰ μαζεύει τὸν ἀτόφιον, τὸν ἀνεξάντλητον πλοῦτον τῶν λαϊκῶν ἐκφράσεων, τῶν παροιμιῶν τῶν ἰδιοματισμῶν πού ἀργότερα θά μεταχειρισθῶσιν ἐπὶ τῆς γλώσσας τοῦ πού εἶναι τόσο μοναδικὰ δική του, πού ἔχει τόσο ἔντονον τὴν σφραγίδα του.

Θά γνωρίσῃ τὸ γραφικὸ Κύπριον τοπεῖον καὶ τὴ ζωὴ τῆς ὑπαίθρου, τὴ φύσιν σ' ὅλη τῆς τὴν πρωτόγονη ὁμορφία καὶ τὸν ἄνθρωπον νὰ παλεῦσῃ μέσα σ' αὐτή, μὲ τίς ἐγνοίας καὶ τοὺς μόχθους τοῦ ζωντανούς, ἀληθινούς, δυνατούς. Θά κουβεντιάσῃ μὲ τὸ χωρικόν, ἐπὶ τῆς γλώσσας του καὶ θά μάθῃ τίς πιὸ μικρὰς λεπτομέρειας τῆς σκληρῆς, δύσκολης ζωῆς του. Τὸ ἔργον του εἶναι γεμάτον ἀπὸ χωρικὰς τύπους, ἀγνοῦς χοντροκομμένους, ἴσως λίγο παράξενους μὰ πολὺ συμπαθητικούς. Σπουδαῖον τοὺς ἀνθρώπους, τὴ ζωὴ καὶ τὴ φύσιν μ' ἓνα τρόπο τόσο βαθύ, τόσο πειστικόν πού κανένας φιλόσοφος, κανέναν ψυχολόγον, κανέναν δάσκαλον δέν θά μπορούσῃ ποτέ νὰ τοῦ μάθῃ. Ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν καὶ τὴν ἐπαφὴν του μὲ τοὺς καλογῆρους, τίς ἐκκλησιαστικὰς καὶ τὰ μοναστήρια, ἀπὸ τὸ διάβασμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν συναξαριῶν δέχεται ἐπιδράσεις γιὰ ὅλη τὴν ζωὴν. Ἀποστηθίζει ολόκληρα κομμάτια ἐκκλησιαστικὰ καὶ μὲ τὸν ἰδιαιτέρον τρόπον πού ἔχει νὰ ξεχωρίζει μὲ ἀκριβείαν μοναδικὴν τὸ κάθε τι χωρὶς κανένας μὰ τοῦ τὸ ~~μαθαίνει~~ μαθαίνει τέλεια τὴν σύνταξιν, τῆς Ἀρχαῖουσσας, καὶ τῆς Καθαρεύουσας. Ὁ ἰδιότυπος τρόπος ζωῆς τῶν Καλογῆρων, ἡ ἀποτραβηγμένη, ἀστηρῆ ἀτμόσφαιρα τοῦ μοναστηρίου μὲ τὰ γραφικὰ ἀλλὰ καὶ τὰ νεκρὰ στοιχεῖα τῆς θά τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀπὸ ἀριστοτέλῃ του, τὸ Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ, πού ἀπὸ τῶρα ἀρχίζει νὰ τὸ δουλεύει μέσα του καὶ θά τὸ δουλέψῃ μὲ τὴν ολόκληρον ζωὴν.

Σιδάξει,

Τρεῖς χρόνια κράτησε ἡ περιοδεία του στὰ βουνὰ καὶ στὰ χωριά τῆς Κύπρου καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ κατέβηκε μόνον 2-3 φορές ἐπὶ τὴν Λευκωσίαν.

" Ἄ, ἦταν μιὰ ὥραϊα περίοδος τῆς ζωῆς μου " λέει ἐπὶ τὴν συνέντευξιν τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων.

" Τότες εἶχα πάρει τὴν πρωτόγονη ἀντέληψιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου".

Πρωτοδημοσίευσεν ἀνώνυμον ἐπὶ τὸ " Ἀπ' ὅλα δι' ὅλους " τοῦ Β. Γαβριηλίδου τὸ 1905, καὶ χρησιμοποίησεν τὴν καθαρεύουσαν ἓνα τρόπον ὑπερρομαντικόν. Δέν εἶχε ἀκόμη ἀνακαλύψει τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ. Τὸ 1907 φεύγει γιὰ τὴν Ἀθῆναν, γιὰ τὴν ἀνεύληπτον νοιώθει τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν πνευματικὸν κέντρον. Ἦ ἔν τὸν προσωπικότητά του καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ πού εἶχε ν' ἀποκτᾷ ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην, τὸν κἄνουν νὰ μπεῖ πολὺ γρήγορα στοὺς φιλοσοφικοὺς κύκλους τῆς πρωτεύουσας, καὶ ἀπὸ τὸν πρῶτον καιρὸν τὸν βλέπομε νὰ συχναῖ ἐπὶ τὸ σπίτι τοῦ Παλαμά. Τότε ἦταν ἀκριβῶς πού τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶχε ἀγάφῃ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ὕστερον ἀπὸ τὸ ἐπαναστατικὸν κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη ὑπὲρ τῆς Δημοτικῆς.

...../.....

Ο Νικολαΐδης δέν άργεί νά κάνει τήν έκλογή του. Η άγνή, πλούσια γλώσσα του λαού, πού τόσο πυκνά είχε μαζευτεί μέσα του, ξεπηδάει άκράτητα και τόν πλημμυρίζει. Πόσο θωστά, αλήθεια, προσανατολίσθηκε άμέσως ο νειρός επαρχιώτης άρχάριος πεζογράφος, όταν μεγάλοι δάσκαλοι τών ύφους τής έποχής σαν τόν Βικέλλα και τόν Παπαδιαμάντη, γράφουν άκδη στην καθαρεύουσα.

Στήν Αθήνα ο Νικολαΐδης γράφτηκε στο Πολυτεχνείο όπου πήρε μαθήματα για λίγο καιρό. Γρήγορα όμως τό άνήσυχο του πνεύμα επαναστατεί, κι επαναλαμβάνει κι εδώ εκείνο πού έκανε πριν λίγα χρόνια μέ τό σχολείο. Εγκαταλείπει τό θρανίο του μαθητή, και τραβά τόν δρόμο του μονάχος για νά μελετήσει τά μεγάλα πρότυπα στις Πινακοθήκες και στα Μουσεία τής Ευρώπης και για νά βρει τά μοντέλλα του ανάμεσα στους άπλους ανθρώπους άφού γίνει ένα μ' αυτούς. Από τήν έποχή αυτή περνά όλο του τόν καιρό ταξιδεύοντας. Τό 1908 πηγαίνει για πρώτη φορά στην Αλεξάνδρεια κι ύστερα στη Μεσσήνα τής Σικελίας, για νά επισκεφτεί τις σεισμόπληγτες περιοχές, Μένει τρις μέρες κι από κει πηγαίνει στην Κωνσταντινούπολη, για άλλες οκτώ μέρες. Ταξιδεύοντας μελετά, ζωγραφίζει, γράφει. Έχει ήδη αρχίσει τό πρώτο του μεγάλο έργο, τό Γαλάζιο Δουλούδι, πού τό δουλεύει συνεχώς.

Τό 1909 τόν βρίσκουμε στη Βιέννη χωρίς χρήματα, πεινασμένο, ξεθεωμένο στην κούραση, μιά μέρα στις 10.30 τό πρωί. Ως τις 5 τ' άπόγευμα έχει κι όσας ζωγραφίσει τρία τοπία πάνω σέ ξύλο από κουτιά πούρων. Τά πουλάει και μέ τά χρήματα πού παίρνει θά περάσει μιά βδομάδα. Αυτός είναι ο Νικολαΐδης! Είναι ο πραγματικός καλλιτέχνης, είναι ο Άνθρωπος πού ρούφηξε απληστα τή ζωή μέσα από τήν πληρότητα της, νικώντας τις δυσκολίες της κι απολαμβάνοντας τήν ικανοποίηση του θριαμβευτή. Γι' αυτό άκριβώς είναι μεγάλος, γιατί η Τέχνη του δέν είναι φεύτικη, δέν είναι βγαλμένη μέσα από τό σαλόνι τής φευτοπνευματικής άνετης, ρηχής εργασίας, μά είναι ζημωμένη ως τις πιο λεπτές ίνες μέ τήν ζωντανή τήν πηγαία πραγματικότητα, μέ τήν βαθειά γνώση και τήν πεύρα τής ζωής του λαού. Χαίρεται όσο τίποτα αυτή τήν ιδιότητα του σαν αλήτης-καλλιτέχνης. Κάνει παρέα μέ κάθε λογής ανθρώπους, γυρίζει μέ τά πόδια όσο μπορεί, κοιμάται στα πιο άπίθανα μέρη, κάτω από γεφύρια ή σέ παγκάκια του πάρκου. Ανακατώνεται μέ ανθρώπους των χωρών πού επισκέπτεται και μελετά τήν ψυχοσύνθεσή τους. Μελετά και δουλεύει, δουλεύει συνεχώς, γράφει και σιβίζει και τελειοποιεί τό ύφος του.

Διαφορές

"Δέν μ' ενδιαφέρουν ποτέ οι διαφορές πού υπάρχουν μεταξύ των ανθρώπων" λέει "Μ' ενδιαφέρουν μονάχα οι ομοιότητες τους, πού είναι τόσο πολλές ώστε οι διαφορές τους είναι για μένα άμελητές. Γι' αυτό δέν έγραφα ταξιδιωτικές έντυπώσεις. Στο έργο μου υπάρχουν άνθρωποι πού θά μπορούσαν νά ζήσουν παντού."

Τό 1914 πηγαίνει στη Βηρυτό όπου έχει μιά σύντομη περιπέτεια μέ τους Τούρκους. Φυλακίζεται, ταλαιπωρείται και στο τέλος δραπετεύει, χάνοντας όλη του τήν περιουσία, υλική και πνευματική. Μεταξύ των χειρογράφων του χάνει ένα μεγάλο μέρος του "Γαλάζιου Δουλουδιού" πού έτοιμο πιά, περίμενε τήν ώρα νά δει τό φως τής δημοσιότητας. Ξαναγυρίζει στην Αθήνα

...../.....

ὅπου παραμένει ὡς τὸ 1919. Παραμένει ~~να~~ εἶναι ἓνας μεγάλος εὐφημισμὸς, γιατί ὁ Νικολαΐδης ποτέ του δέν ἔμεινε γιά πολύ καιρό σ' ἓνα τόπο. Ταξιδεύει, ὅλο καί ταξιδεύει μέ τὰ πενιχρά μέσα πού διαθέτει, ξεδεύοντας σχεδόν ἐλάχιστα. Γιατί ποτέ, ὅσο καί νά χρειαζόσαν χρήματα, ὅσο κι' ἀπόλυτη ἀνάγκη νά εἶχε ἀπό αὐτά, δέν πούλησε ἔργο του, εἴτε ζωγραφικό εἴτε λογοτεχνικό. Τά βιβλία καί τούς πίνακές του τά μοίραζε στούς φίλους του καί σέ φίλους τῶν φίλων του καί γιά νά ζήσει, ἔκανε ἐργασίες ἐμπορικῆς φύσης. Μεγεθύνσεις φωτογραφιῶν, ἀγιογραφίες, πορτραῖτα, κορνίζες, φωτογραφοθήκες, κι' ἄλλες δουλειές πού δέν ἔχουνε σχέση μέ τήν Τέχνη.

Στήν Ἀθήνα συνεργάζεσθαι μέ διάφορα περιοδικά κι' ἐφημερίδες, γίνεται δημοφιλῆς κι' ἡ ἐργασία του ξεχωρίζει καί εἶναι περιζήτητη. Ὡστόσο ὁ ἴδιος δέν ικανοποιεῖται μέ τήν ἐπιπόλαιη εὐκόλη ζωή τῆς πρωτεύουσας, μέ τὸ ὀλονύκτια γλέντια καί τήν κίνηση. Πιστεύει πῶς ὁ ρόλος ἑνός συγγραφέα εἶναι ἄλλος, πῶς ἡ ἀποστολή του εἶναι πιά σοβαρή καί πῶς ἂν εἶναι ἀρκετά εὐσημεϊδῆτος πρέπει νά φέρει σέ πέρας τὸ ἔργο του, νά δουλέψει ὡς τὸ τέλος γιά τήν Τέχνη.

"Στούς καλλιτεχνικούς κύκλους" εἶπε κάποτε
"ὑπάρχει πιά πολλή διαφθορά κι' ἀπό τούς πολιτικούς!"

Ἐγκαταλείπει τήν Ἀθήνα τὸ 1919, κι' ἔρχεται στήν μικρή πατρίδα του, τήν πολυαγαπημένη του Κύπρο, γιατί, πραγματικά εἶναι δύσκολο νά ἐκφράσει κανεὶς τήν λατρεία, τή στοργή πού ἔτρεφε στήν ἰδιαίτερή του πατρίδα. Ποτέ δέν ξέχασε τήν καταγωγή του καί πάντα τ' ὄνομά του τὸ συνοδεύει μέ τή λέξη "ὁ Κύπριος". Νίκος Νικολαΐδης, ὁ Κύπριος, εἶσι τόν ξέρουν καί οἱ φίλοι ~~του~~ καί γνωστοί στήν Ἀλεξάνδρεια, στό Κάιρο, στήν Ἀθήνα, παντοῦ. "Εἶσι γράφει σ' ὅλα του τὰ βιβλία μέ καμάρι καί περηφάνεια. Ἀγαπᾷ τοῦτο τὸ νησί, τούς ἀνθρώπους του τὸ κάθε τι, τὸ ἀγαπᾷ μέ ἀπειρη στοργή καί θέρμη. Ἡ ἀγάπη του στόν ἄνθρωπο καί σ' ὅλο τόν Κόσμο, ξεκινάει ἀκριβῶς ἀπό τὸ δικό του τόν τόπο, ἀπό τὸ φτωχὸ Κυπριακὸ χαμόσπιτο κι' ἀπό τὸν χωριάτη τῆς Κύπρου, καί ξανοίγεται στόν καθολικὸ ἄνθρωπο, στή μάζα τήν παγκόσμια, μέ τὰ τεράστια κοινωνικά καί ψυχολογικά προβλήματα,

Ἐδῶ στήν Κύπρο ὁ Νικολαΐδης δημοσίεψε τὰ πρῶτα βιβλία του. Τὸ 1919 κάνει τήν πρώτη του ἐπίσημη ἐμφάνιση σάν συγγραφέας μ' ἓνα θεατρικὸ ἔργο μοναδικὸ στό εἶδος του, "Τὸ Γαλάζιο Δουλούδι". Χρόνια καί χρόνια δούλεψε πάνω σ' αὐτό ὁ Νικολαΐδης. Εἶναι τὸ πρῶτο μέρος μιᾶς Τριλογίας μέ τὸ γενικὸ τίτλο, "Ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων". Τ' ἄλλα δύο μέρη "Ἡ Ἐξοδος" κι' "ὁ ἀγνός πού θάρθει" δέν ἔχουν ἐκδοθεῖ, καί νά τί λέει γι' αὐτά ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας:

"Πῶς θέλεις νά τυπώσω ἓνα βιβλίο πού ἔγραφα σέ μιᾶ ἐποχῇ πού πιστευα πῶς ἡ ζωὴ μέσα στήν ἀγνοία καί τήν ἀγνεία θά ἔφερνε μιάν ἀποκατάσταση τῶν πάντων;"

Κι' ἄλλοῦ:

...../.....

"Μοῦ εἶτανε ἀδύνατο νά τυπώσω βιβλία πού τά εἶχα ξεπεράσει, καί πού θεωροῦσα τίς ἰδέες πού ἀντιπροσωπεύανε ἐπικίνδυνες. Καί, τό χειρότερο, ἂν εἶτανε πραγματικά καλογραμμένα, θά ἐπηρεάζαν κακά."

Μ'αυτές τίς ἀρχές μέ τέτοι α ἐντιμότητα καί αὐστηρότητα ἀπέναντι στόν ἑαυτό του καί στούς ἄλλους ἀνθρώπους, δούλεψε καί δημιούργησε τό ἔργο του. Γιατί τό ἔργο του δέν ἀντιπροσωπεύει ~~κατά~~ γι'αυτόν ^{εὐκολο}, τό βιοποριστικό, τό ἐπιφανειακό, τό ἐλαφρό. Ἀντιπροσωπεύει ὅ,τι ἕρσο, ὅ,τι σοβαρό, ὅ,τι ὁμορφο πλοτεψε στήν ζωή: τήν Τέχνη. Εἶναι ἀλήθεια πώς οἱ ἐξωτερικές ἰδέες καί ρεύματα τῆς ἐποχῆς καί τοῦ περιβάλλοντος οπου ζοῦσε ἐπηρεάζαν τό κατά καιρούς ἔργο του, καί καθρεφτίζονταν μέσα σ'αυτό. Ὁ ἴδιος ὁμως δέν διστάζει καθόλου, μέ τήν ἐξέλεξή του, νά καταστρέφει ἀλύπητα κόπους καί θυσίες χρόνων, όταν οἱ ἰδέες πού ἀντιπροσώπευαν δέν τόν ἱκανοποιούσαν πιά, εἶναι ξεπερασμένες.

Τό Γαλάζιο Λουλούδι, εἶναι ἕνα ὄνειρόδραμα, ἕνα ἔμμετρο θεατρικό παραμῦθι. Ἀπό παιδί ὁ Νικολαΐδης εἶχε κλίση στό θέατρο, μικρός μάλιστα ἤθελε νά γίνει ἠθοποιός, αὐτός ἴσως ἦταν καί ἕνας ἀπό τούς λόγους πού πρωτοπῆγε στήν Ἀθήνα ἔλαβε καί ὅλας μέρος σέ μερικές παραστάσεις. Δέν κατόρθωσε ὁμως νά πραγματοποιήσῃ τόν πόθο του, γιατί ποτέ δέν μπόρεσε νά προσαρμοστεῖ στό θεατρικό περιβάλλον. Κάποιαδιέξοδο σ'αυτή του τήν κλίση ἔδωσε μέ τό γράψιμο τοῦ "Γαλάζιου Λουλουδιού".

Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου εἶναι ρομαντική-συμβολική. Γράφοντας το, ὁ συγγραφέας δέν ἀπέβλεπε παρά νά δώσει στόν θεατή μιᾶ ἀίσθητική ἱκανοποίηση μέ τή φανατασμαγορία του. Καί ὁμως μέσα ἐπ'αυτή τήν ἐπιφανειακή ἀπόλαυση ξεπηδοῦνε ἐννοίες βαθειές, ἠθικοφιλοσοφικές. Ρίχνοντας μιᾶ ματιά στό πρόσωπα τοῦ δράματος βυθίζομαστε στήν καρδιά τοῦ μεσαιωνικοῦ παραμυθιοῦ, μέ τά θαύματα καί τούς ἀπίθανους ἥρωες, μέ τούς ἔμπροτες καί τίς ὁμορφες πυργοδέσποινες. Στήν πρώτη πράξη ἐμφανίζεται ἡ χιλιόχρονη γρηά (πού ἀντιπροσωπεύει τήν παράδοση) καί διηγεῖται γιά τό κακό πού βαραίνει τόν Πύργο τῆς ξανθῆς Κυρᾶς. Μόνο ἕνας τρόπος ὑπάρχει νά ξαναγυρίσει ἡ Εὐτυχία καί τό Γέλιο στό Παλάτι τῆς ξανθῆς Ρήγισσας:

"ναρθῆ στόν Πύργο τό λουλούδι τ'ἀμάραντο, τό γαλάζιο λουλούδι"

πού βρίσκεται στόν Πύργο τῆς Μελαχροινῆς Κυρᾶς.

"Ἔμαι ἡ χιλιόχρονη γρηά καί ἡ Ἀντάρτισσα τοῦ πόνου"

Δέν ὑπακούω στόν ρυθμό, καί στό χορό δέν μπαίνω ὅπου ἡ κατάρρα σᾶς κτυπᾶ στό μπρούντζινο της ντέφι

"Εγώ δέν ὑποτάσσομαι".

"Εγώ δέν ὑποτάσσομαι... Πόσα ζωντανά αὐτά τά λόγια! Πόσο δικά του, τοῦ Νίκου! Δέν ὑποτάχθηκε ποτέ, ποτέ δέν λύγισε μπροστά στό βᾶσανα, ποτέ δέν παρασύρθηκε ἀπό τήν εὐκολή, ρηχή ζωή. Πάντα στάθηκε περήφανος, ἀξιπρεπής, ἀνώτερος.

Γι' αυτό και τό έργο του είν' ανώτερο, γιατί καθρεφτίζει τόν έαυτό του.

Κάποτε βρίσκεται ο Αντρειωμένος, πού όπλισμένος μέ τήν άγνή του άγάπη για τήν Ξανθή Ρήγισσα, ξεκινά για νά φέρει τό Γαλάζιο Λουλούδι στην άγαπημένη του άφου σκοτώσει τόν δράκο πού ή τό φύλαξε..... Φτάνει στην πολιτεία τής Μελαχροινής Κυρās ύστερα από μία πορεία όλο άμαμονή και άγωνία. Ποιά έκπληξη τόν περιμένει όμως έδώ, όταν αντί για δράκος και φοβερά θερτά φτάνουν στ' αυτιά του χαρούμενες φωνές, μεθυσμένα λόγια κι' άσελγή τραγούδια. Η πραγματικότητα είναι πιο άποκαρδιωτική, πιο θλιβερή. Κανείς δέν σκότωσε τά φάράντα παλληκάρια πού ήρθαν πριν άπ' αυτόν για τόν ίδιο σκοπό. Τά κρατάει δεμένα ή εύκολη ζωή του γλεγκτιού, ή πρόστυχη φιλήδονη άγκαλιά τής Μελαχροινής Κυρās, ή κραιπάλη, τό όργιο. Κι' είναι τόσο εύκολο νά παρασυρθεϊ κανείς; είναι τόσο λεϊτο, τόσο γλυστερό, τόσο εύχάριστο τό μονοπάτι του κατήφορου... Ο Αντρειωμένος πού δέν παύει νάναι κι' αυτός άνθρωπος με' τά πάθη και τίς άδυναμίες του, για μια στιγμή λιγάει, .. Αποξεχνιέται στη θερμη των φιλιών τής Μελαχροινής γόησσας και δένεται αιχμάλωτος στις άλυσίδες τής ήδονής. Μά σε μια στιγμή στη ναρνωμένη του συνείδηση τά πάντα επαναστατούν, τείνουν ν' αποτινάξουν τόν άνομο ζυγό, νά έλευθερωθούν. Σε μια προσπάθεια υπέρτατη σπάζει τά δεσμά, λύνει τά μάγια και παίρνει τό δρόμο τής επιστροφής, έχοντας στο δάχτυλο τό δαχτυλίδι τής Μελαχροινής νά του θυμίζει τήν ήττα του.

Η τρίτη πράξη μās ξαναφέρνει στον Πύργο τής Ξανθής Ρήγισσας μέ τό λαό συγκεντρωμένο σε στάση άπελπισίας νά περιμένει τόν Αντρειωμένο. Η σκηνή αυτή είναι τόσο μεγαλειώδης, τόσο δραματική πού, -μπορούμε νά πούμε, -είναι ίσως άρχαία τραγωδία. Ο άνθρωπος πόνος διάχυτος, συγκινεί άφάνταστα. Ο όμαδικός θρήνος, τά εύστοχα λόγια πού μέ τόση μαεστρία χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, κρατούν τόν θεατή σε συνεχή άναμονή. Και μά, μέσα σ' αυτή τή γενική κατάθλιψη, εισέρχεται ο Αντρειωμένος, άγνωριστος, κατακουρελιασμένος. Η όμολογία τής άδυναμίας του κι' ή συντριβή του συγκινούν τόν λαό. Συγκινούν και τόν θεατή. Όστόσο, και τό ότι βρήκε τή δύναμη νά γυρίσει είναι κι' άπό μια νίκη. Η χιλιόχρονη γρηά άναγνωρίζει τό δαχτυλίδι πού φορδεί και φωνάζει χαρούμενα:

"τέτοιο ένα δαχτυλίδι
ή χρυσομάλλα Ρήγισσα έδωσε για' άραβώνα στον
πρώτο πού ξεκίνησε νά φέρει τό λουλούδι."

Η άγαλλίαση κι' ή χαρά πού πλημμυρίζει τίς καρδιές όλων ύστερ' από τήν αποκάλυψη, αυτό είναι τό αλάζιο Λουλούδι πού ζητούσαν. Ο Αντρειωμένος κάθεται στο θρόνο πλάϊ στη Ρήγισσα του κι' έτσι κλείνει τ' όμορφο παραμύθόδραμα αφήνοντας όλους ικανοποιημένους.

Βέβαια, δέν μπορούμε νά πούμε πώς τό νεανικό αυτό έργο του Νικολαΐδη δέν έχει όφέλειες. Είναι σημετα και στο μέτρο και στη στιχουργική όπου ύστερεϊ άρκετά. Όμως είναι τόσο δυνατή ή έκφραση, είναι τόσο τολμηρή, τόσο πλούσια ή φαντασία, τόσο λεπτή ή ψυχολογία του πού όλα αυτά τά μικρολα-

...../.....

θάκια οὔτε πού φαίνονται κἄν. Εἶναι, φυσικά, ἓνα παραμῦθι, ἓνα ὄνειροδράμα. Παρ' ὅλα αὐτά ὁ συγγραφέας δέν παρασύρεται ἀπό τόν ρομαντισμό καί τό υπερφυσικό στοιχεῖο πού τοῦ ἐπιτρέπουν κάθε ὑπερβολή. Τολμᾷ νά πεῖ πῶς Γαλάζιο Λουλούδι, δέν ὑπάρχει, καταπατώντας ἔτσι τίς προλήψεις καί τίς δεισιδαιμονίες πού ἐξακολουθοῦν νά κυκλοφοροῦν μέσα στό λαό. Διακηρύττει πῶς γιά νά ζήσει κανείς τιμημένα καί εὐτυχισμένος πρέπει νά νικήσει τά ἴδιά του τά πάθη τίς ἀδυναμίες του, γιά νά μείνει καθαρή ἡ καρδιά κι' ὁ νοῦς καί νά τόν καθοδηγοῦν.

Θά πρέπει ἐδῶ χαρακτηριστικά ν' ἀναφέρουμε πῶς γράφοντας τό Γαλάζιο Λουλούδι ὁ Ν. Νικολαΐδης δέν περιορίστηκε, ἀπλῶς στό νά συντάξει τόν μῦθο του. Ἀσχολήθηκε, σχολαστικά μπορεί νά πεῖ κανείς, καί μέ τήν ὅλη σκηνοθέτηση. Ἐτελεῖ χρέη χορογράφου καί μουσικοῦ συνθέτη, χωρίς νάχει ἰδέα ἀπό μουσική. Ὅταν τό 1923 ἀνέβασε τό ἔργο ὁ Βεάκης στήν Ἀλεξάνδρεια, δέχθηκε τή σκηνοθετική καθοδήγηση τοῦ Ν. Ν. καί τή μουσική πού τοῦ σύνθεσε ὁ συγγραφέας, καί πού εἶναι πραγματικά καταπληκτική. Στήν Ἀθήνα ὅλες οἱ ἀπόπειρες γιά ἀνάβαση τοῦ ἔργου εἶχαν ἀποτύχει, ἐνῶ ἡ ἐπιτυχία πού σημείωσε στήν Ἀλεξάνδρεια ἦταν μοναδική.

Ὁ Μελῆς Νικολαΐδης, κριτικός τοῦ "Γαλάζιου Λουλουδιού", βρίσκει κάποια σχέση αὐτοῦ τοῦ ἔργου μέ τό "Γαλάζιο Πουλί" τοῦ Μέττερλιγκ. Καί πράγματι ἐξωτερικά ὑπάρχουν εἰς πολλές ἀναλογίες ἀνάμεσα στά δύο ὄνειροδράματα. Ἀναζητᾶνε καί τά δύο τό κοινόν σύμβολο, τήν Εὐτυχία. Ἀπό τό σημεῖο ὅμως αὐτό ἀρχίζουν νά ξεχωρίζουν οἱ κατευθύνσεις, ἡ φιλοσοφία. Ἐνῶ ὁ Μέττερλιγκ εἶναι μεταφυσικός καί παραδέχεται πῶς ὅλα τά πρόσωπα καί φαινόμενα πού ἀναφέρει ὑπάρχουνε στήν πραγματικότητα ὁ Νίκος Νικολαΐδης τά χρησιμοποιεῖ ἀπλῶς σάν μέσα, σάν τρόπους ἔκφρασης. Ὁ ἄντρειωμένος του δέν εἶναι κανένας τιτάνιος ἥρωας, κανένα ὑπερφυσικό φαινόμενο, εἶναι ζωντανός ἄνθρωπος, μέ τίς ἀδυναμίες καί τά πάθη του στά ὁποῖα ὑποκύπτει καμιά φορά, μᾶ σάν ἀνώτερος ἤθλια τά κατανιάσει στό τέλος, καί βρίσκει τή δύναμη νά ξεφύγει ἀπ' αὐτά. Ἔτσι εἶναι ὅλοι οἱ τύποι πού χρησιμοποιεῖ ὁ Νικολαΐδης. Κινοῦνται πάντα μέσα στήν ὑλική πραγματικότητα, εἶναι φυσικά καί γεμάτοι λάθη, ὅμως τόσο συμπαθητικοί...

Στήν Κύπρο ἐκδίδει καί τό δεύτερο βιβλίον του ὁ Νικολαΐδης, τό 1920. Εἶναι ἓνας τόμος ἀπό μικρά αὐτοτελῆ πεζοτράγουδα, μέ τό γενικό τίτλο, "Ἀνθρώπινες καί Ἀνθινες ζωές". Στήν Ἑλληνική Λογοτεχνία τό εἶδος αὐτό τοῦ λόγου πού λέγεται Πρόζα, εἶναι σχεδόν ἀνύπαρκτο. Οὐσιαστικά ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου ἀσχολήθηκε κάπως ἐντατικά πρὶν ἀπό τό Νικολαΐδη μέ τή Δυρρινή Πρόζα. Μά καί παγκόσμια, λίγα εἶναι τά ὄνόματα τῶν λογοτεχνῶν πού καταπιάστηκαν μ' αὐτή. Στήν χώρα μας ὁ Νικολαΐδης μπορούμε νά ποῦμε πῶς εἶναι ὁ πιο γνήσιος ἐκπρόσωπος τῆς, γιατί τή δούλεψε ἀκούραστα, συνειδητά, μέ σχολαστικότητα καί τῆς ἔδωσε τήν τέλεια μορφή τῆς.

Στό εἶδος τους οἱ "Ἀνθρώπινες καί Ἀνθινες ζωές" μπορούν νά χαρακτηρισθοῦν σάν ἔργο κλασσικό, φιλοσοφικό ὅσο κι' ἀπλό, σάν ενα τέλειο ἀπό αἰσθητικῆς ἀποφῆς καλλιτέχνημα, πού ἔχει ἀντικείμενό του τόν ἄνθρωπο μέσα στή φύση καί μέσα στήν κοινωνία. Σπάνια σκέψεις καί στοχασμοί τόσο βαθιοί ἐκφράζονται

μέ τέτοια λιτότητα και σαφήνεια, δύσκολα ένα έργο Τέχνης μπορεί να περιλαμβάνει τόσο συγκίνηση, τόσο ανησυχία, τόσο ποίηση, τόσο λεπτή ψυχολογία, τόσο ζωντάνια. Ο Νικολαΐδης φαίνεται πως στο έργο του αυτό βάζει όλο το ψυχικό του κόσμο, συνταιριάζοντας τον με μια θαυμαστή ποικιλία ειδών και μια τέλεια απόδοση φόρμας. Όπως γράφει για αυτόν ο Κλ. Θρακιώτης:

"Έδωσε στο κείμενο την πεμπτούσια του ποιητικού λόγου. Έκανε τραγούδι τη διήγηση και το σιτισάρισμα διαφόρων ψυχολογικών στιγμών και έξωτερικών εντυπώσεων. Και έδωσε τον παλμό της γνήσιας τέχνης σε κάτι λεπτεπίλεπτες και βαθειές παρατηρήσεις για τη ζωή, έμφυσώντας ψυχή και σε άψυχα ακόμα πράγματα, επιγραμματικά λαϊκωνικά."

Τα πρώτα τρία πεζοτράγουδα είναι αφιερωμένα στην "Ανοιξη. Και την δίνει τόσο πειστικά την παρουσία της ο συγγραφέας μόνον σε μια πινελιά.

"Τό δροσερό αέρακι, και η παιγνιδιάρρα φλόγα, πού συνταιριασμένα κατεβαίνουν από τον ουρανό και δρομούν στην τυραγνιασμένη μάνα γής, αναταράξανε γλυκά και τό σκονισμένον κλαρί

Σείστη, λυγίστη, τεντώθη, έβαλε τά δυνατά του, κι έβγαλε ένα βλαστόρι...

Τώρα στο πανηγύρι τ' Απριλιού, καμαρώνει στολισμένο μέ δυό τρία φυλλαράκια, κι ένα κατακόκκινο άνθουλάκι.

"Ένα από τά πιο χαρακτηριστικά δείγματα της Τέχνης του είναι και μια μικρή πρόζα πού έχει τον τίτλο "Έγνοιες"

" Σάβ' ήμουνα παιδί μικρό, πριν κοιμηθώ τη νύκτα παρακαλούσα... "νάσαι καλά ο μπαμπάς, ή μαμά, και νά κάνει αύριο καλό καιρό, για νά μέ πάρουνε περιπατοστό δάσος νά παίξω.

" Δέν μπορώ νά προσευχηθώ πιά!

" 'Η μαύρη βαργιεστησιά πού σέρνεται τριγύρω μου, μ' αράχνει την ώρα πού δένω τά χέρια μου, και λυγώ τά γόνατά μου, για νά παρακαλέσω... "τόν άρτον ήμών τον έπιούσιον"

Στό η μικρή Εύτυχία" ο Νικολαΐδης εκφράζει τό πιστεύω του, αυτό πού κατεύθυνε και τη ζωή, και την Τέχνη του.

" 'Η μοναχική χουρμαδιά, πού ρίχνει τον ίσκιό της πάνω στην ανήμερη ανεμοθάλασσα της έρήμου, είναι δική μου όλόδική μου!

'Ο ίσκιος της, είτε μακραίνοντας στη δύση όταν ο ήλιος πρόσχαρος γεννιέται είτε στογγυλεύοντας γύρω της- όταν ο ήλιος, γαληνεμένος βασιλιάς της μέρας, μεσουράνει- είτε απλώνοντας στην άνατολή, την ώρα πού ο ήλιος θλιβερός πεθαίνει- είναι δικός μου-όλόδικός μου.

'Ο χουρμάς της, για μένα, μόνον για μένα ώριμάζει!

"Βασανίζομαι στην αδυναμία της πρόζας για νά πώ

κάτι περισσότερο, απ'ότι με την απλή φράση: "ή
εύτυχία είναι μικρή, μά είναι όλη δική μου" λέμε.

Αυτή τή μικρή, δική του Ευτυχία αναζήτησε ο Νικολαΐδης και
τή βρήκε γράφοντας, γυρίζοντας σαν χαρούμενος ταξιδευτής
από τή μια άκρη του κόσμου στην άλλη και μελετώντας τόν
"Ανθρωπο, τήν Κοινωνία.

Τό πιο ρυθμικό, τό πιο τελειοποιημένο πεζογράφο-
δο τής συλλογής είναι μια σειρά από αυτοτελείς αλλά ~~κίχκχ~~
συσχετισμένες μεταξύ τους πρόζες, που είχαν τό γενικό όνομα
"ο Μπαξεβάνης" Νά ένα μικρό δείγμα:

"Ανάγκη νά σκορπίσω τήν ύπαρξή μου στις άνθινες
χάρες, που πλήθιες μεστώνουν τόν κήπο σου, Κυρά

Πώς θά γένει αυτό δέν ξαίρω, μ'άλλος τρόπος δέν
είναι για νά σμίξω με τήν όμορφιά σου

"Ένα άπαλό φύσημα, κάνει τό πολυτρίχι τούτο νά σα-
λεύει; ή τρέμει από μια έξωτερική συγκίνηση;

Νά ένα πολυτρίχι που λαχταρά.

"Όμοια κι εγώ, είμαι ένα πολυτρίχι που λαχταρά"

Και προχωρεί ο συγγραφέας και γίνεται ποιητής, σαματόμος,
τραγουδιστής, για νά πει τούς πόθους και τόν απελπισμένο
έρωτα του φτωχού κηπουρού στην όμορφη Κυρά του. Τα τρα-
γούδια του τόσο τρυφερά, τόσο πονεμένα, πλημμυρισμένα από
άγάπη κι από ποίηση, είναι όλα συνδεδεμένα μεταξύ τους, έ-
χοντας κύρια πρόσωπα τόν κηπουρό και τήν Κυρά του, και θέμα
τόν μονόπλευρο έρωτα του πρώτου.

Σέ μια άλλη πρόζα τό "Δίγως Προσδοκία" ο Νικολαΐ-
δης φαίνεται για λίγο πεσιμιστής ή καλύτερα άρνεϊται τό
μέλλον και άρνεϊται μόνο στις άναμνήσεις και στη διήγηση π-
λιών όμορφων καιρών. Αυτό όμως για πολύ λίγο. Αμέσως ύ-
στερα, στο "Η ύπνέτρια τής Δεισοδόνας" θά μάς πει πώς
πολλά ξεβει, πολλά βλέπει, μά καρτερεί τή στιγμή- τή στιγ-
μή του που θά ξεσπάσει και

#"Ω πόσο θά φωνάξει
πόσο θά καταραστεί, θά κλάψει"

Μά αν θέλαμε έδωπέρα νά παραθέσουμε τά πιο όμορφα
τραγούδια από τής "Ανθρώπινες και "Ανθινες Ζωές" θάπρεπε
ν' αντιγράψουμε ολόκληρο τό βιβλίο, γιατί σε κάθε νοματάκι,
σε κάθε φράση κρύβεται και μια όμορφιά, αισθητική ή ψυχο-
λογική ή συμβολική. Ο Στρατής Τσίρκας πο'υ υπήρξε ένας
από τούς στενούς φίλους του Νικολαΐδη χαρακτηρίζει αυτές
τίς πρόζες του έτσι:

"Είναι κάτι άριστουργηματικές καμές,
υποδείγματα υφους και γλώσσας, σκληρές κι
άρμονικές, τελειωμένες, άπρόσβλητες από τά
χρόνια και τούς συρμούς. Κι η άρμονία τής
φόρμας τους, η στιλπνότητα τής επιφάνειάς τους
ή ευγένεια τής υφής τους, ίσορροπούνται και

...../.....

σφιχτοδένοντα από τό μυστικό πυρήνα τής ύπαρξης τους, τό νόημα τής πρόζας πού πότε είναι μιά συμβολική εικόνα, πότε μιά λυρική ιδέα, πότε μιά νοσταλγική ανάμνηση καί πάντα, πάντα ένα κρύσταλλο από πην πέτρα καί τήν πλατύτητα έποπτεία τής ζωής".

Τό βιβλίο αυτό του Νικολαΐδη είναι από τά πιο καλοδουλεμένα έργα του. Τά 500 αντίτυπα πού εξέδωσε είναι όλα φρόντισμένα με ιδιαίτερη προσοχή. Σάν καλλιτέχνης πού είναι ξέρει πώς ή ομορφιά πού μέσα του κλείνει καί πού τόσο τό πλημυρίζει θά βεβηλωνόταν με μιά άσχημη, φτηνή έκδοση. Τό επιμελείται ο ίδιος στοργικά καί σχολαστικά, ~~παρόχι~~ πού ξέρει πώς δέ θά προσκομίσει απ' αυτό κέρδη (όπως άλλωστε συμβαίνει καί με ~~αυτά~~ έργα του). Χρησιμοποιεί καλό χαρτί καί δίχρωμη (μαύρη καί κόκκινη) μελάνη.

Τό 1938 θά κάνει μιά δεύτερη έκδοση του ίδιου έργου, πού θά τήν αφιερώσει

ΣΤΗ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΕΥΑ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ.

Η έκδοση αυτή είναι ακόμη πιο τέλεια, ακόμη πιο ~~ολοκληρω~~ ολοκληρωμένη από τήν πρώτη καί είναι ένα άριστούργημα αισθητικής απόλαυσης.

Οί "Ανθρώπινες καί "Ανθινες Ζωές" κυκλοφόρησαν στην Κύπρο ^{καί} στην Αίγυπτο. Στην Ελλάδα ο συγγραφέας δέν έστειλε ρύτε ένα αντίτυπο "σ' ένδειξη διαμαρτυρίας" για τή λογοκρισία ακόμη-καί στή λογοτεχνία, τήν εποχή αυτή.

Σάν διηγηματογράφος ο Νικολαΐδης παρουσίασε τό πρώτο του βιβλίο έδώ στην Κύπρο, τό 1921, με τόν τίτλο "ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ" πρώτη σειρά. Φυσικά, καί πριν από τό 1921, όταν ακόμη ήταν στην Αθήνα είχε κατά καιρούς δημοσιέψει σ' έφημερίδες καί περιοδικά τής πρωτεύουσας σεβαστό ποσόν διηγημάτων του. "Αλλωστε πιο γνωστός είναι σάν δημοσιογράφος, στους λογοτεχνικούς κύκλους καί στό λαό, παρά σάν μυθιστοριογράφος. Καί πραγματικά, στο είδος αυτό στάθηκε σωστός μαέστρος καί συνέτεινε στην ανύψωση του Νεοελληνικού Διηγήματος, πού μέχρι τότε περιοριζόταν στά στενά πλαίσια τής ήθογραφίας. Τό ήθογραφικό διήγημα αφού επικράτησε για πολύ καιρό στις αρχές του αιώνα μας, αρχίζει νά κουράζει. Οί οικονομικές καί κοινωνικές συνθήκες αλλάζουν καί αναταραχή παρατηρείται στον πνευματικό κόσμο τής χώρας μας. Τό Ελληνικό Διήγημα παρουσιάζει στασιμότητα ένω οι λογοτέχνες μας ασχολούνται με τήν μετάφραση ξένων πεζογράφων. Δυό τρεις αξιόλογοι διηγηματογράφοι μας- Βικέλλας, Καρμαβίτσας-Κονδυλάκης-προσπαθούν εκφράσουν τίς νέες ιδέες, δέν μπορούν όμως ολοένα ν' αποβάλλουν τό ήθογραφικό στοιχείο.

+ διηγηματογράφος

...../.....

Κι' εμφανίζονται τότε οι δύο μας μεγάλοι εκπρόσωποι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὁ Βουτυράς κι' ὁ Νικολαΐδης, γιὰ νά γίνουν οἱ πρόδρομοι τοῦ νέου ρεαλισμοῦ, καί νά ξεκόψουν μιὰ κι' ἔξω ἀπό τήν ἠθογραφία, θεμελιώνοντας τό ἀστικό διήγημα. Πρῶτος ὁ Βουτυράς, κατακλύζει τή λογοτεχνία μας μέ διηγήματα ὄλο αὐθορμητισμό, ρεαλιστική ψυχολογία καί μέ μιὰ ιδιαίτερη ψυχοσύνθεση στούς ἥρωες του. Σχεδόν σ' ὅλα τά ἔργα του μιὰ πεσσιμιστική ἀτμόσφαιρα κυριαρχεῖ. Περιγράφει μέ καταπληκτική ὠμότητα τή φτώχεια καί τή μιζέρια στήν Ἑλλάδα καί τά ἐπακόλουθα της, χωρίς ὅμως νά δίνει κάποια λύση, μιὰ διέξοδο. Κι' ἔρχεται ὕστερα ὁ Νικολαΐδης! Ἐνας φωτεινός ἥλιος, ἕνας αἰσιόδοξος ἀέρας στό Νεοελληνικό διήγημα. Εἶναι κι' αὐτοῦ οἱ ἥρωες του Ἕλληνες, μά ζοῦν καί κινῶνται σ' ἕνα περιβάλλον πού μποροῦσε νά μήν ἦταν Ἑλληνικό. Ἀγωνίζονται γιὰ σκοπούς πανανθρώπινους, ἔξω ἀπό τά στενά πλαίσια τῆς μικρῆς μας πατρίδας. Τό ἔργο του εἶναι προπαντός γιομάτο ἀνθρωπιά κι' ἀγάπη, χωρίς οὔτε ἴχνος ἀπαισιοδοξίας νά κόβῃ τό δρόμο στίς ιδέες του. Κι' ὕστερα εἶναι ἐκείνη ἡ τελειότητα τῆς φόρμας του, πού ἐνῶ δίνει ἀνετα καί πλούσια ὅτι χρειάζεται γι' αὐτήν ἀφήγησή του, ἐν τούτοις τίποτα δέν περισσεύει, τίποτα δέν θά μπορούσε νά παραληφθεῖ ἢ ν' ἀποκοπεῖ. Κι' αὐτό γιὰτί δούλευε καί ξαναδούλευε τά ἔργα του, τά διόρθωνε, τά χτένιζε γιὰ χρόνια, κι' ἀλύπητα πετοῦσε ὅτι δέν τόν ἱκανοποιοῦσε, σ' ἀντίθεση μέ τόν Βουτυρά πού δημοσίευε διαρκῶς καί ζοῦσε πουλώντας τά ἔργα του.

Στά "Διηγήματα" τῆς πρώτης σειρᾶς περιλαμβάνονται μέ τή σειρά τά ἑξῆς: "ΟΙ ΥΠΗΡΕΤΕΣ" - Η ΠΑΡΑΛΗ ΓΑΤΑ - Η ΚΟΥΚΛΑ - ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ - ΣΤΡΙΜΜΕΝΗ ΨΥΧΗ - ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ - ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ - Η ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΜΠΟΛΙΑ - ΤΟ ΞΕΝΟ ΣΚΥΛΛΙ-.

"Ἐνα μπουκέττο, θαρρεῖς, ἀπό διαλεχτά, σπάνια λουλούδια, πού τό κάθένα ἔχει τό δικό του χρῶμα τό ιδιαίτερο του ἄρωμα κι' ὅλα μαζί φτιάχνουν μιὰ κομψή, περιποιημένη ἀνθοδέσμη.

Ὁ τόμος αὐτός εἶναι ἀφιερωμένος στόν ἀδελφικό φίλο τοῦ συγγραφέ α, τόν ποιητή

ΑΓΓΕΛΟ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ.

Πάντα ἦταν ἔτσι ὁ Νικολαΐδης. Λεπτός, τρυφερός, ἐκδηλωτικός στοῦ φίλους του. Ὅλα του σχεδόν τά βιβλία τά ἀφιερώνει σέ φίλες καί φίλους, θέλοντας ἔτσι νά προσφέρει σ' αὐτούς ὅ,τι πιό ἀκριβό, ὅ,τι πιό ἀγαπημένο διαθέτει.

Ὅλα τά διηγήματα τῆς πρώτης σειρᾶς - ὅπως καί τῶν ἄλλων σειρῶν πού θ' ἀκολουθήσουν - εἶναι σκόπιμα ἀριστουργήματα σύλληψης καί τεχνικῆς. Δυό-τρία ξεχωρίζουν γιὰ τή δύναμη τῆς ψυχολογίας τους καί γιὰ τό φιλοσοφημένο τους περιεχόμενο.

"Ἡ Παρδαλή Γάτα" εἶναι ἕνα διηγημάκι, ἀπλό ὁροσερό, περμένο σ' ἀπλοή ζωή. Ὁ συγγραφέας μιλά στό πρῶτο πρόσωπο μέ τρόπο βιογραφικό-ἀφηγηματικό:

"Εἶναι κάμποσος καιρός πού ἐργάστηκα πολλές μακρυές ἐβδομάδες σ' ἕνα σπίτι, πού οἱ σχέσεις μου μέ τοὺς οἰκοδεσπότες καί τό προσωπικό ἦταν συμβολικές."

Ο ήρωας του, ένας νεαρός Έλληνας μηχανικός, πιάνει δουλειά σ' ένα Αίγυπτιακό σπίτι και χωρίς να το καταλάβει γίνεται μέτοχος στο οικογενειακό δράμα που κυριαρχεί σ' αυτό. Η οίκονόμος του σπιτιού, μια Γαλλίδα, υπήρξε άλλοτε έρωμένη του ιδιοκτήτη, και με τον καιρό πήρε την διεύθυνση των πάντων στα χέρια της, έντελώς άπολυταρχικά και αυθαίρετα. Ιδιοκτήτες του σπιτιού είναι τα δυο αδέρφια Φαρίς και Μάρσα Κάζελ. Υποταγμένοι κι οι δυο στην ισχυρή θέληση της οίκονόμου γίνονται παιγνιδάκια στα χέρια της. Κι αυτή θριαμβεύει με τη σκληρότητα και την κακία της, έχοντας κάτω από την προστασία της και σαν κυριαρχικό της σύμβολο μια Παρδαλή Γάτα.

Ο νεαρός μηχανικός έρωτεύεται την όμορφη Μάρσα κι αποφασίζει να απαλλάξει τα δυο παιδιά από την έπιρρηή της οίκονόμου. Είσηγείται τον ολοκληρωτικό ανακαινισμό του παλιού σπιτιού, πιστεύοντας πως θα συντείνει στην ανεξαρτοποίηση των δυο νέων, ανοίγοντας τους μια καινούργια ζωή. Πραγματικά, η οίκονόμος αίσθάνεται πως χάνει έδαφος, και με κάθε τρόπο ζητά να κρατήσει τα δικαιώματα της, ακόμη και με την πονηριά και την κακία. Με τη γυναικεία της διαίσθηση αντιλαμβάνεται το είδύλλιο που αρχίζει να φουντώνει στην καρδιά της όμορφης πλουσιόκορης γι' α το νέο μηχανικό. Κι αντιδρά καιρία:

"Μην τύχει και βάλετε στο νοῦ σας πως ανοίξατε ένα όρομο στην καρδιά της κοντεσίνας Μάρσας Κάζελ. Η καρδιά της κόρης ε'ναι σαν τον κάμπο τον καιρό της άνοιξης, που τή μια μέρα πετιέται ένα μονοπάτι και την άλλη κλείνει."

Κι οίκονόμος θριαμβεύει και πάλι, αφού έκμεταλλεύτηκε με θαυμαστή μαεστρία την "τρωτή φτέρνα" του μηχανικού, τον έρωτα του. Κι η παρδαλή γάτα-σύμβολο αρχίζει να γυροφέρνει επίδεικτικά στο σπίτι.

Είναι μια από τις σπάνιες φορές όπου ο Νικολαΐδης χρησιμοποιεί έρωτικ' ο στοιχείο στο διήγημα του. Με τη γυναικεία ασχολήθηκε πολύ, την ένωσε και την περιέγραψε με τρόπο καταπληκτικό, μπαίνοντας ίσα βαθειά στη λεπτή της ψυχοσύνθεση, κι αναλύοντας τις πολύπλευρες πτυχές της φύσης της σαν υπέροχος ανατόμος. Οστόσο οι ήρωίδες του δεν ε'ναι μοιραίες γυναίκες που εμπνέουν ισχυρά έρωτικά πάθη, ούτε τρυφερές κι άφοσιωμένες έρωμένες. Φαίνεται πως και στην προσωπική του ζωή, ο συγγραφέας δεν γνώρισε πολύ την έρωτική ζωή, ή ότι δεν τον έπηρεασε βαθειά. Στο περιβάλλον του βλέπουμε άπειρες γυναικείες μορφές: Ναυσικά Παλαμά, Εύα Σικελιανού, Κα Α. Γιοβότση, Κα Γαβριηλίδου, Μαρία Ρουσιά, Εύτυχία Ζελίττα και τόσες άλλες, που όμως στάθηκαν γι' αυτόν καλές και πιστές φίλες και τίποτ' άλλο. Πιστές ως την τελευταία στιγμή, γλύκαιναν με την παρουσία τους την φθερή ώρα της άγωνίας του θανάτου...

"Ένας ζωντανός ύμνος στη φυσική ζωή είναι το από διήγημα του "Η Κούλα". Η πλοκή του έργου στρέφεται γύρω από την κλειστή, θλιβερή μορφή του Σοφοῦ, που σκυμμένος πάνω από τους όγκους των βιβλίων του έχει άπαρηθεῖ ότι δὴποτε έχει σχέση με τη φύση χωρίς καν να την έχει γνωρίσει, και σκυφαντεί από το σκοτεινό, ανήλιο δωμάτιο του τη ζωή που έξω σφύζει.

...../.....

Ἀπέναντι σ' αὐτή τήν ἀφύσικη μορφή τοῦ ἀποτραβηγμένου ἀπό τόν κόσμον σοφοῦ ὁ Νικολαΐδης ἀντιπαραβάλλει τὸ Ζωγράφο-τόν ἑαυτό του- ἓνα ζωντανό καί χαρούμενο τύπο, ὀλότελα φυσιολογικό. Ὁ Ζωγράφος πιστεύει πὼς μεγάλο ρόλο στήν κατάντια αὐτῆ τοῦ φίλου του τοῦ Σοφοῦ ἔπαιξε ἡ γριά ὑπηρετρία του, ἓνα φριχτό ἀνθρώπινο πλάσμα πού λές καί μάζεψε ὅλη τήν ἀσκήμια τοῦ κόσμου καί τή φορτώθηκε στήν πλάτη της.

Γιά νά πειράξει τόν Σοφό, ὁ Ζωγράφος τοῦ στέλνει μιὰ κούκλα. Μιὰ μικροσκοπική ὀμορφή ἀναπαράσταση τῆς γυναίκας. Καί τὸ θαῦμα δέν ἀργεῖ νά γίνη. Τὸ ναρκωμένο σεξουαλικό αἶσθημα ἐπαναστατεῖ καί τόν τραβά πρὸς τή ζωή. Ἡ Κούκλα ἔτσι ὅπως εἶναι τοποθετημένη ἀπέναντι στό φῶς, ρίχνει τή σκιά της μεγαλωμένη στόν τοίχον καί φανταζει σάν πραγματική γυναίκα, ζυπνώντας τίς αἰσθήσεις του τίς κοιμισμένες ἀπό λανθασμένες θεωρίες:

"Βρισκόταν σέ μιὰ κρίση, ἡ καρδιά του ξάνοιγε στή ζεστασιά τῆς ἀλήθειας - πού καλλιεργοῦσε γύρω του, ἀσώματος ἐκεῖ μέσα ὁ Ζωγράφος. Μέσα σ' ἓνα ἀσήμαντο διάστημα ὥρας εἶχε στιγμές πού τοῦ φαίνονταν πὼς διχάζονταν σέ δύο, πού κοιταζόντουσαν ἀπὸ μακρὰ περιφρονητικά ἀπειλώντας νά πατήσῃ ὁ ἓνας τόν ἄλλο σ' ἓνα χοντρό βιβλίον καί νά τότε χάσει στό ράφι. Κι' ὁ ἄλλος νά πετάξει τόν ἄλλον ἐξω, νά πάει παρέα μέ τόν ἀλιτῆριον φίλον του, τὸ Ζωγράφο τῶν γυμνῶν σωμάτων καί τῶν ἡλιολουσμένων τοποθεσιῶν..."

Ἀπ' αὐτό τὸ δῆλημα δέν θ' ἀργήσει ὁ Σοφός νά βγεῖ, νικῶντας τίς σκουριασμένες, ἀνόητες θεωρίες του καί τραβῶντας στή ζωή καί τίς ἀπολαύσεις πού τοῦ ὑπόσχεται.

Τὸ διήγημα αὐτό εἶναι δυνατὸ γιατί βγαίνει ὀλότσια μέσα ἀπὸ τήν πραγματικότητα καί γιατί ἔχει ὕγιεις καί σωστὲς βάσεις.

Τὰ ὅρια τραγικοῦ δράματος φτάνει τὸ διήγημα του "Παραμονὴ τοῦ Σωτήρος." Τέτοια σύλληψη ἀγρία, τέτοια περιγραφὴ μοναδική, τόσο αἶσθημα, τόσο πάθος σπάνια συναντᾶ κανεὶς συγκεντρωμένα σέ λίγες σελίδες. Ἡ ἠθογραφικὴ πνοὴ πού φυσᾷ μέσα του τὸ κάνει πὸ ἐντόνα Ἑλληνικό κι' ὀμορφαίνει τήν ὅλη ὑπόθεσιν του. Πουθενά δέν σκοντάφτει, κανένα φεγάδι δέ βρίσκεται πού νά κάνει αὐτὸ τὸ διήγημα νά ὑστερεῖ εἴτε στή φόρμα, εἴτε στήν ὅλη ὑπόθεσιν.

Ἡ Μελανή, ἡ κόρη τοῦ παπᾶ ἓνα φλογερὸ "δαιμονισμένο θηλυκό" σχετίζεται σαρκικά μ' ἓνα λεπρὸ ἀπὸ τὸ γειτονικό λεπρονήσι. Τίποτα τὸ ἀγνό δέν ἔχουν οἱ σχέσεις τους. Εἶναι ὀλοκληρωτικά ζωώδεις, χυδαῖες. Ἀκατανίκητη εἶναι ἡ φωνὴ τῆς σάρκας πού τήν τραβά κι' ἡ Μελανὴ σάν τρελλὴ προσπαθεῖ νά βρῇ τρόπο νά πηγαίνει νά βρῃ τόν ἐραστή της. Δέν σιέφτεται τίποτα δέν φοβᾶται τίς συνέπειες, πὼς μπορεῖ νά κολλήσῃ κι' ἴδια τὴ φοβερὴ ἀρρώστεια καί νά τὴ μεταδώσῃ καί στοὺς δικούς της. Τυφλωμένη ἀπὸ τὸ πάθος της χάνει κάθε ἀθροπία καί κάθε αἰδῶ, γιά νά ἐκανοποιήσῃ τὴν σάρκα της. Ἦδη ἡ μικρότερη ἀδελφὴ της παρουσιάζει κάτι μικρὲς βούλες στό πρόσωπον, κι' ὁ πατέρας ἀνήσυχος τήν παίρνει καί πάνε στή χώρα, στό γιατρό.

Είναι παραμονή του Σωτήρος. Η Μελανή καταφέρνει στο τέλος να περάσει με μία βάρια στο λεπρονήσι όπου έμεινε με τον έραστή της όλη μέρα. Στην επιστροφή ανθρώπινο μάτι δέν την είδε.

"Μονάχα μία σκύλλα,στητή στο βράχο τήνε θώρευσε με φριχτό σκυλίσιο βλέμμα σά νά της έλεγε "ού νά καθείς παλιογύναϊκο". Κι όταν βγήκε έξω άρχισε νά της γαυγίζει μ' ένα παράξενο ούρλιασμα πούκανε τή Μελανή νά σταθεί άλαφιασμένη νά σκούζει και νά μαζευτεί στο πετσί της. Πρώτη φορά στη ζωή της αίστάνθη τί έκανε!....

Πόση δύναμη αλήθεια πρέπει νάχει ο συγγραφέας για νά βάλει μία σκύλλα νά δώσει τό μάθημα στην άσύστολη αμαρτωλή. Λιγάκι νά μελετήσει κανείς αυτή τή σικηνή, τρομάζει με τό μεγαλειό και τήν τραγικότητα της. Η Μελανή ξετρελλαμένη τρέχει στ' ο σπίτι της. Μία διαίσθηση τής λέει πώς κόλλησε τήν άρρώστεια στην άδελφή της. Ξέρει πώς όλοι τήν περιμένουν για νά τήν βρίσουν, νά τήν χτυπήσουν νά τήν καταραστούν. Αυτό τήν παρηγορεί λίγο, γιατί στην τιμωρία θά πληρώση κάπως τό μέγεθος της αμαρτίας της. Τό σπίτι είναι γεμάτο κόσμο. Όλοι ξέρουν και τήν περιμένουν. Ατμόσφαιρα βαρεία.

"Αμα μπήκε, όλες οι καλάμες άνοιξαν, κι όλα τά χείλη τραβήχτηκαν για μία βρισιά. Οι θειάδες της και κάποιες άλλες γρηές βγάλανε τά τσεμπέρια τους και ο παπάς έβγαλε τό καλυμαύχι του για μία κατάρρα. Μά, μπροστά στην αμαρτωλή πούναι έτοιμη νά υποστεί τά πάντα για νά βρει άνακούφιση, συχώριο, τά χείλη μαζευτήκανε, κλείσανε και κρεμάστηκαν τά μπράτσα χωρίς νά κάνουνε τή μούντζα. Ο παπάς έφόρεσε τό καλυμαύχι του κι οι γρηούλες σιγά-σιγά ξανασκουφωθήκανε χωρίς νά ξεστομίσουν τήν κατάρρα..."

Αλύγιστος εύν' ο λαός στην τιμωρία πού έπιβάλλει! Άλλοίμονο σ' αυτόν πού θά του φταίξει!.. Πάντα βρίσκει αλάθητα τον τρόπο του πού όδυνηρό για νά δώσει τό χτύπημά του. Έδώ-πέρα ή σιωπή είναι άσύγκριτα πού σικληρή από τή βρισιά. Γιατί δέν έχει μέσα της ούτε ίχνος συχώρησης. Και πραγματικά, βρίσκει όλόζσια τό στόχο της. Η Μελανή δέν άντέχει μπροστά σ' αυτή τήν ομαδική, συμφωνημένη καταδίκη. Βγάζει ένα άνατρι-χιαστικό ούρλιασμα και μανιασμένη χύνεται στο δρόμο. Εφιάλτες τήν κυνηγούν και ή πορωμένη της συνείδηση τήν μαστιγώνει με τύφεις. Ούτε ξέρει πού πατά, ούτε βλέπει τί βρίσκειται μπροστά της. Τρέχει κι όλο τρέχει έλπίζοντας άόριστα νά βρει άνακού-φιση με τή φυγή. Στο τέλος οι δυνάμεις της τήν έγκαταλείπουν, σωριάζεται στη ρίζα ενός δέντρου και βυθίζεται σε νάρκη ενώ άκούει τις όμιλίες κάτι κυνηγών, έκει σιμά, πού λένε πώς ήτανε παραμονή του Σωτήρος, κι αύριο τρώνε φάρι. Σάν ξυπνάει κόντευε νά χαράξει ο ήλιος. Φέρνει στο νοϋ της τήν κατάντια της, φέρνει και τά λόγια των κυνηγών:

"Παραμονή του Σωτήρος, άναθυμήθηκε, κι άπόφε άνοίγουν τά ουράνια... "Οποιος τά δεϊ και σκεφτεί τήν πού αγαπητή του πεθυμιά, γίνεται πράμμα"... Και γλυκαίνει άπόφε ή θάλασσα κι όποιος βρει τό γλυκό νερό και πιει, του συχωριέται ή άμαρτία, λένε.. Γδούθηκε, μπήκε στο νερό "άναζητούσε τό νερό τής Σ Ω Τ Η Ρ Ι Α Σ χωρίς νά τό παρακαλει. Χωρίς νά κινηθεί ή γλώσσα της νά πει Χ Ρ Ι Σ Τ Ο Σ Ω Τ Η Ρ Ι Α μά έτσι σάν τό ζωο πού με τό ένστικτο του άναζητά τό βοτάνι στο λιβάδι"...

Τοῦ κάκου ὄμως. Παρηγοριά, σωτηρία δέ βρίσκει πουθενά. Τά βήματα της τήν ὀδηγοῦν στό Λεπρονήσι, στό ὄρομο ὄμως σκοντάφτει καί πέφτει. Ξαναγυρίζει, πρός τή θάλασσα. Τυφλωμένη χύνεται μέσα, καί "σάν νά εἶχε μιά πέτρα στό λαιμό πήγε ὀλόβσια στό βυθό."

"Ἔτσι τελειώνει τό ἀριστοῦργηματικό αὐτό διήγημα πού μέ τή δύναμη καί τή δραματικότητα του, μέ τήν τελειότητα τῆς περιγραφῆς καί τήν ἀφογή τεχνική του, καθιερώνει - καί μόνον αὐτό- τόν Νικολαΐδη σάν ἕνα ἀπό τοὺς πρώτους πεζογράφους μας.

Τό ὅτι καταπιαστήκαμε μέ τήν ἀνάλυση 2-3 μονάχα διηγημάτων του, δέν σημαίνει πώς τά ὑπόλοιπα τῆς σειρᾶς αὐτῆς εἶναι ἀνάξια λόγου. Ἰσα-ἴσα πού τό καθένα ἔχει καί τή δική του, προσωπική ὄντοτητα κι' ἀξία, κλείνει κι' ἕνα χάρισμα ἰδιαίτερο πού τό κάνει νά ξεχωρίζει.

Ποῖός μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ στή ὀροσεράδα καί τήν ἔξυπνη τοποθέτηση τῆς "Χαινούργιας Μπόλιας", στή συγκίνηση καί τήν εὐγενικιά, λεπτή ψυχολογία τοῦ "Ξένου σκυλιού", στήν ἀπλή, μά τόσο γεμάτη περιγραφή μιᾶς σκηνῆς σάν τήν ἀκόλουθη ἀπό τό "Μετά θάνατο"; :

"Γεννήθηκε κουτά. (Ἡ μάνα της δόθηκε μιά νύκτα σ' ἕνα μεθυσμένο. Δίχως βία, δίχως ὄρεξη, δίχως ἀμοιβή.)

"Ἔζησε κουτά. (Σάν ἕνα ξυλοπάπουτσο μέσα σέ μιά νεροσυρμή. Δίχως ἀπαντοχή, δίχως συναπάντημα, δίχως ἐκπληξη.)

"Καί πέθανε κουτά!".....

Ὁ Θάνης Μιχαλόπουλλος σέ μιά κριτική του γιά τόν Νικολαΐδη γράφει αὐτά τά λόγια γιά τά διηγήματα τῆς πρώτης σειρᾶς:

"Ὁ Νικολαΐδης δέν ξέρει νά μιμεῖται. Ἀρπάζει στά χέρια του τήν πραγματικότητα καί μέ τή ματιά του ἀγκαλιάζει μέ μιᾶς ὄλο τό ἀντικείμενο μιᾶς του συνθέσεως. Οἱ πονεμένοι ἄνθρωποι, οἱ δυστυχισμένοι πού τοὺς βαραίνει ἕνα πεπρωμένο, μιά ἀρρώστεια μιά κληρονομικότητα ἢ μιά πρόληψη ἀποτελοῦν τό κύριο στέμμα τῶν τύπων του. Οἱ τύποι τῶν πρώτων διηγημάτων του εἶναι οἱ ἀδελφοί του στό πόνο, στήν περᾶ πέτεια, στή φτώχεια, στήν ἀξιοπρέπεια, στήν ἀρρώστεια..."

Στήν Κύπρο καί πάλι, ὕστερα ἀπό ἕνα χρόνο, (1922) ἐκδίδει τό πρῶτο του ρομάντζο, τό "Στραβόξυλο". Πολλοί παραδέχονται πώς τό ἔργο αὐτό εἶναι παρμένο ἀπό τήν προσωπική ζωή τοῦ συγγραφέα, εἶναι δηλαδή ἕνα εἶδος αὐτοβιογραφίας του. Ὁ ἴδιος τό ἀρνιέται κατηγορηματικά:

...../.....

"Ούτε ένα έπεισόδιο δέν είναι πραγματικό. Είναι όμως όπως θά αισθανόμουναι κι' όπως θά έφερνόμουναι άν μου παρουσιάζονταν αυτές οι περιστάσεις κι' αυτά τά έπισόδια που άναφέρω ότι τύχανε στό Γιώργη." Όλα είναι μετουσιωμένα, μεταπλασμένα..."

Φυσικά τό νά κρατοῦσε ο Νικολαΐδης ένα ήμερολόγιο τής ζωής του, όπου ν' αναφέρει τίς καθημερινές φροντίδες κι' έγνοιες και σκέψεις του, θ' αποκτοῦσε σήμερα - που ο ίδιος είναι πιά μιά φτασμένη προσωπικότητα - άξία μεγάλη ιστορική, και θά βοηθοῦσε σε μεγάλο βαθμό τούς μελετητές του. Όμως αυτό καθ' αυτό τό ήμερολόγιο δέ θάχε λογοτεχνική άξία. Ένώ τό "Στραβόξυλο" έχει λογοτεχνική άξία και στέκει σά μυθιστόρημα ανάμεσα στα καλύτερα τής εποχής του. Ο ήρωας του ο Γιώργης, ένα συμπαθητικό χωριατόπουλο μ' αίσθήματα άγνά σαν τ' άγριο λούλουδα του χωριου του ελάχιστα διαφέρει από τό δημιουργό του στην παιδική ψυχή και στό βαθύ στοχασμό.

Χωρίς έλιγμούς και προλόγους, χωρίς περιττολογία και κουραστικές περιγραφές μπαίνει ο Νικολαΐδης κατ' ευθείαν στό θέμα του:

"Ο Γιώργης είναι από κείνα τά καλά παιδιά που μόλις τελειώσουν τό σχολείο του χωριου τους τραβιούνται σά δοντριά που τά ξερριζώνουνε απ' τή γη τους και στέλλονται στην πόλη, στην αύλή ενός μακρυνου συγγενη, ενός κουμπάρου ή απλου φίλου για νά σπουδάσουνε - νά προκόφουν στό χωραΐτικο σχολείο, στό χωραΐτικο σπίτι....
Ένα από τά ξερριζωμένα παιδιά, που άφοῦ μαραθήκανε και μαραζώσανε σέρνοντας τίς άπειρες τρυφερές ρίζες τους στη ξένη αύλή από μιά ιδιοτροπία ή από ένα νέον υπολογισμό της οίκονγένειας, ζανατραβιούνται και στέλνονται στό χωριό τους, ακριβώς τή στιγμή που κάποιες απ' τής πιο δυνατές και ζωντανές ρίζες τους αρχινάνε νά βυθίζονται στη ξένη γης."

Κι' αρχίζει από δω τό μεγάλο δράμα του παιδιου. Του παιδιου που ήτανε "μεταλλεΐον αίστήσεων" και που ή ώριμότητα και τό βάθος τής σκέψης του έκαναν τούς άλλους νά τό θεωρουν άγαθό. Όταν είχε αρχίσει νά προσαρμόζεται στη ζωή του χωραΐτικου σπιτιου όπου πέρασε τέσσερα χρόνια μετέωρος. Πότε σά δουλάκι, πότε σαν άναθρεφτό και δύσκολα ίσορροπούσανε τά άγαθά συναισθήματα του." Και τώρα, τώρα που τά συναισθήματα του άρχισαν νά βρίσκουν κάποια ίσορροπία, τώρα που τό διάβασμα ή ή μελέτη των ανθρώπων στη μεγάλη πόλη από τή μιά μεριά, κι' ή φείτηση στο σχολείο από τήν άλλη του άνοιγαν ένα δρόμο που τον έκανε ευτυχισμένο, αυτή ακριβώς τή στιγμή, μιά ιδιοτροπία, ένα άνόητο φιλότιμο του πατέρα έρχεται νά τον "ξερριζώσει". Ωστόσο ένα ελαφρυντικό έχει αυτός ο ξερριζωμός. Δέν θ' αφήσει τον Γιώργη νά υποταχτεί στην ταπεινωτική, άβουλη, όλο προσβολές ζωή του υπηρέτη. Πόσο μισά ο Νικολαΐδης αυτή τήν ανισότητα τής κοινωνίας που δημιουργεί τούς άφέντες και τούς δούλους. Πόσο τρομάζει στη σκέψη πως υπάρχουν άκόμη πλάσματα που ζουν για νά εκτελούν προσταγές και θελήματα άλλων, που βασανίζουν κορμί κι' αίσθήματα φυλακίζοντας τα σε μιά ποδιά, και βλέπουν τήν ζωή από τή στένη άποψη ενός νεροχύτη ή μιās κατσαρόλλας!...

"Θεέ μου. Θάτανε δυνατό νά γίνη έτσι.... Νά ζαρῶσει έτσι ἡ ὑπερηφάνεια μου; θά συνθηκολογοῦσα μέ τήν Ἀντριάνα καί θ' ἀποχτεῦσα κι ἐγώ ψυχὴ ὑπηρετῆ; Θάκλεβα στήν ἀγορά καί θά κρυφάκουγα στίς κλειδαρότρυπες; Τυλιγμένος σέ μιὰ λερή ποδιά θά κορόϊδενα τίς ἰδέες μου καί θά παρατῶμουνα ἀπό τήν ἐλπίδα πῶς θά γίνω κι ἐγώ νάτις;"

Καί σχεδόν μ' εὐγνωμοσύνη ἀκολουθεῖ ὁ Γιώργης τόν πατέρα του στό χωριό. Ξέρει πῶς ἐκεῖ πέρα, ἀνάμεσα στούς ἀπράματους χωριάτες καί στό μόχθο τῆς ζωῆς τους καμιὰ προοπτική δέν ξανοίγεται γι' αὐτόν, πού τόσο ἀγαπᾷ τήν μελέτη, τὴ μάθηση. Φεύγει γιὰ τὸ χωριό ξέροντας πῶς μιὰ μέρα, σύντομα, θά τὸ ἐγκαταλείψει γιὰ πάντα, γιὰ νά κατέβει στὴ μεγάλη πρωτεύουσα, τὴν Ἀθήνα, νά χορτάσει ἐκεῖ πνευματικὴ ἱκανοποίηση, νά γίνει "νάτις".

Ἡ περιγραφή τῆς ἐπιστροφῆς εἶναι κáτι τὸ ἀριστουργηματικό. Ἐδῶ θά δείξει ὁ Νικολαΐδης ὅλο τὸ πηγαιό ταλέντο του, ὅλη τὴν πείρα πού ἀποκόμισε ἀπὸ τὴ γνῶση τῆς φύσης τῆς Πατρίδας του στὰ χρόνια πού τὴ γύρισε σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ. Καί θά τὸ δείξει μ' ἓνα τρόπο πού μονάχα ὁ ἴδιος ξέρει, μέ τὴν πιὸ τέλεια ἀπόδοση στὲς λέξεις, στίς εἰκόνας, στὴ φόρμα.

"Ἀρχιζε ὁ κάμπος.

Ἡ γῆς ἀπλώνονταν μέ συμμετρικοὺς κυματισμούς, δεξιά ὡς τὴ θάλασσα, πού ἓνα πολυκάταρτο καράβι φαινότανε νά πλέει σὰ γλάρος, καί ζερβά καί βαθειὰ μπροστὰ ὑφώνονταν βουνό πού ἀρχιζε σάν πρᾶμα καί καί τραβῶντας ξετυλίγονταν σάν ὄνειρο, ἀπαράλλαχτα κι καθῶς ἔπιαναν εἰ ἐντυπώσεις μέσα στό περίεργο κεφάλαιό του.

Οἱ χωραφιές νιοθερισμένες ξανθίζανε ἀκόμα μέ τὴ γυαλλάδα τοῦ μεταξιοῦ, γραμμίζοντας τὴ σταχτοειδὴ κινη γῆς σάν δέρμα τίγρης ~~κἀὶ κἀὶ κἀὶ κἀὶ κἀὶ~~ ("Ὅλος ὁ κάμπος σάν μιὰ τίγρη, πού ξαπλώθῃ νά χουζουρέφει ἀνάμεσα βουνῶν καί θάλασσας.")

Στόν αἰθέρα ἓνας ἀετός ἀνέβαινε ὀλοένα μέ μεγάλους κύκλους."

Καί συνεχίζει ἔτσι νά περιγράφει κάθε τοπίο, κάθε φαίνόμενο κάθε ὥρα τῆς ἡμέρας, συνταιριάζοντας τα μέ τίς σκέψεις τοῦ παιδιοῦ καί τὰ ὄνειροπολήματά του, μέ τὴν ἔντονη φαντασία του καί μέ τίς "μικρές του ἀγωνίες". Ἀλληλοσυγκρουόμενα συναισθήματα βασανίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ Γιώργη, καί τόν κάνουν ν' ἀφαιρείται γιὰ ὥρες κλεισμένος στόν ἑαυτὸ του, πάνω στό ἄλογο πού θά τόν φέρει στό χωριό: Μελαγχολία γιὰ τὴ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη πού ἀφήνει, πίσω του, γιὰ τὸ κομμάτι τῆς ζωῆς πού ἐκεῖ πέρασε καί πού ἀφησε τὰ ἴχνη της ἀπάνω του. Ἀνησυχία γιὰ τὸ τί τόν περιμένει στό χωριό στὴν πεζή, μονότονη, κευραστικὴ ζωὴ του, μιὰ ζωὴ χωρὶς ἐπιδίωξη καί προσημονία καμιὰ. Πίστη στὴ δύναμη τοῦ ἐγῶ του ~~καὶ κἀὶ κἀὶ κἀὶ κἀὶ κἀὶ~~ κι ἐπίγνωση τῆς ἀξίας του. Πίκρα γιὰτί δέν βρίσκει κάποιο πού νά τόν νιώσῃ νά τόν καταλάβει, νά συμμεριστεῖ τίς "ἀγωνίες" του.

Και τέλος έλπίδα δυνατή, άτράνταχτη πώς κάποτε, κάπου, θά βρεί έπιτέλους τό δρόμο του θά προσανατολήσει πιά τίς κλίσεις του, τίς δυνατότητες του.

Σάν παιδί 16-18 χρονών, όπως μάς τόν παρουσιάζει ό συγγραφέας, ό Γιώργης κάνει συλλογισμούς και βγάζει συμπεράσματα πολύ πιο ώριμα άπ' ότι ταιριάζουν στην ήλικία του. "Όμως δέν μάς ξενίζει, μάς πείθει άπόλυτα, γιατί παντού, γύρω μας, υπάρχουν τέτοια παιδιά μέ πρώιμη ώριμότητα, που σάν μάλιστα τό περιβάλλον τους επιβάλλει κλεισιμο στον έαυτό τους γίνονται ακόμη πιο ώριμα, ακόμη πιο στοχαστικά. Κι' ό Νικολαΐδης ό ίδιος υπήρξε ένα τέτοιο παιδί, μ' άνησυχίες, φαντασία και συγκέντρωση δυνατές όπως του Γιώργη.

Θτάνουν κάποτε, πατέρας και γιός στο χωριό. Από μακριά, ό Γιώργης κάνει όνειρα για τήν υποδοχή που θά τόν περιμένει...

"Σέ λίγο θ' άνέβει στο ξάγναντο. - Τό χωριό θ' άνοιξη πράσινη άγκαλιά νά τόν δεχτεί. - Η άδερφή θά είναι στη βρύση. Θά τότε δεϊ και θά παρατήσει τό σταμνί. - Σαστίζει. Νά τρέξει σέ μένα ή νά τρέξει νά φωνάξει τή μάνα; " Μάνα, μανούλλα, ό Γιώργης, τό καμάρι μας! " Τρέχει ή μάνα. Τρέχει όπως δέν έτρεξε ποτές. - σμιγουνε στο γιοφύρι έξω από ~~πλάκα~~ τήν έκκλησία. - " Μάνα μου... " - " Γυιέ μου..., άκριβογιέ μου! " -

"Όμως τίποτ' άπ' όλα αυτά δέν γίνεται. Ούτε ή μάνα, ούτε ή άδερφή ούτε κανένας από τό χωριό έρχεται νά προύπαγτήσει τ' όνειροπόλο άγόρι. Στο σπίτι του όπου φτάνουν σέ λίγο είναι κόσμος πολός. "Όχι όμως για αυτόν, αλλά για τήν άγελάδα τους, τήν 'Αγγέλικα, που φόφησε λίγο πιο πριν, και που όλο τό χωριό ήρθε νά τήν κλάφει. Γιατί;

"Ο χωριάτης για τρία παρακαλεί τό θεό του:

Τό σιτάρι.

Τό λάδι

Και τά ζώα του."

Ό Γιώργης μέ τή ψυχή ~~εκκλεισμένη~~ γιομάτη συγκίνηση, στοργή, τρυφερότητα ποθει ν' άγκαλιάσει τή μάνα του, νά νιώσει τήν άγάπη της, νά αισθανθεί πώς βρίσκεται σ' ένα δικό του, άγαπημένο περιβάλλον. Κανείς όμως δέν του δίνει σημασία, κανείς ~~δέν~~ δέν τόν προσέχει. Επίκεντρο σημείο είναι ή φόφια άγελάδα. Ό Γιώργης επαναστατεί.

"Ως πόσο θά κλαϊνε γύρω από τό φοβίμι σάν νά είναι έθνικό πένθος.;"

...../.....

"Υστερα όμως καταλαβαίνει.

"Ο φόφος τῆς ἀγελάδας εἶναι πρόφαση. Εἶναι ἀφορμή πού βρίσκει τό σαράκι τοῦ καῦμοῦ νά βροσκήσει... Ὁ καθέννας ἀπό τοὺς ξένους συλλογιέται τῆ δική του ἔγνοια, πού ζυπνᾶ τραβηγμένη ἀπό τὰ θρηνολογα τῶν νυκοκυραίων, καί κλαῖνε γιά νά τοὺς συντροφεύουνε στά δάκρυα, μ' ἓνα τρόπο ζηλιάρικο."

Ἡ κατανόηση πού πάντα δείχνει γιά τοὺς ἀνθρώπους ὁ Νικολαΐδης, τό ὄξύ κριτήριο του κι ἡ ἀγάπη του, τόν κάνει νά τοὺς δίνει σ' ὀποιαδήποτε περίπτωση κι ἓνα ἐλαφρυντικό. Νιώθει τό χωριάτη σ' ὄλες του, τίς στιγμές, σ' ὄλες του τίς ἐκδηλώσεις γιὰτί ἀπό παντά τόν ἔζησε, δέν τόν παρακολούθησε μονάχα ἀλλά ἔζησε κι ὁ ἴδιος τὰ προβλήματα του. Καί τόν συμπονεῖ ἀκριβῶς γιὰτί τόν καταλαβαίνει. Ἡ φόφια γελάδα ἀντιπροσωπεύει γιά τήν οἰκογένεια τοῦ Γιώργη ἓνα ἀπό τοὺς μετρημένους πόρους ζωῆς, εἶναι κι ὄλες ἓνα ἀπό τὰ πρόσωπα, ἀπ' τίς μορφές τοῦ σπιτιοῦ. Γιά τοὺς ἄλλους χωρικούς ὅμως, τοὺς ξένους ἢ Ἀγγέλικα εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀγελάδα πού φόφησε. Καμιὰ ἰδιαίτερη θλίψη δέν τοὺς προκαλεῖ ὁ θάνατος τῆς. Κλαῖνε ὅμως. Καί οἱ θρηνοὶ τους δέν εἶναι φεύτικοι... Κλαῖνε γιὰτί ἡ συμφορὰ πού βρῆκε τοῦτο τό σπίτι θυμίζει στόν καθένα καί μιὰ δική του συμφορὰ, μιὰ δική του ἀπόλεια ἢ δυστυχία. Πόση ἀλήθεια τέχνη χρειάζεται γιά νά τοποθετήσεις ἔτσι ἓνα ἀπλό μᾶ τόσο βαθύ περιστατικό...

Ὡστόσο ἡ δυστυχία, ἡ πραγματική δυστυχία, ἀλλοῦ παραμονεύει. Στό διπλανό σπίτι τῆς χήρας, φτάνει τό μαντάτο τοῦ θανάτου τοῦ ἀδικηφυλακισμένου παιδιοῦ τῆς. Καί τό μαντάτο φτάνει στήν πιό ἀκατάλληλη στιγμή: Τήν ὥρα πού ἡ χαροκαμένη μάνα κάνει νά φευτοχαρεῖ γιά τήν ἐπιστροφή τοῦ ἄλλου γιοῦ τῆς ἀπό τῆ χώρα. "Ὅλο τό χωριό σπάρραξε μέ τό ἀπρόσμενο μήνυμα. Πάντα ἔτσι συμβαίνει. Στά χωριά οἱ ἄνθρωποι ζοῦνε πιό ἔντονα τίς χαρές καί τίς λύπες ~~καί~~ τῶν ἄλλων.

"Ἡ Σταύραινα ἔτρεχε στής χήρας φωνάζοντας τῆ σ συμφορὰ καί ἡ φωνή τῆς εἶχε τό διπλό σπαραγμό τοῦ πόνου καί τοῦ κόπου ποῦκανε νά μιλάῃ βιαστικά τρέχοντας. Τήν ἀκολουθήσανε κλαίοντας ὄλες οἱ γυναῖκες πού τήν ἀκούανε, ρωτῶντας τήν πῶς ἔγινε καί ποιός ἔφερε τό χαμπέρι."

Περνᾶ καιρός. Ἡ ζωή παίρνει τόν κανονικό τῆς ρυθμό, στό χωριό ἡρεμοῦν ὄλοι. Μόνο ὁ Γιώργης παλεύει ἀκόμη, παλεύει νά προσαρμοστεῖ.

"Ὁραῖα... Ἐκεῖ ἤμουνα χωριάτης, ἐδῶ χωραΐτης, ἔπαθα ὅτι ὁ ἀλευρωμένος κόκορας τοῦ μύθου. Οὔτε κοράκι οὔτε περιστέρι... Κανείς δέν εἶναι ἐκανοποιημένος μαζίτου. Δέν βρίσκει ἀπό ποθενά κατανόηση".

Ἀποφασίζει νά φύγει γιά τήν Ἀθήνα. Ἡ ἀπόφαση αὐτή τοῦ γίνεται ἔμμομη ἰδέα. Ἐχει καταλάβει πιά τήν ἀξία του, ξέρεي τί εἶναι καί μέ πιό τρόπο θά ἐξεληχθεῖ. Τό χωριό δέν τοῦ παρέχει τό κατάλληλο κλίμα. Λέει τήν ἀπόφαση του στή μάνα του. Οὔτε κεραυνός νάπεφτε δέ θᾶφερνε τόσο χαλασμό. "Ὅλοι προσπαθοῦν νά τόν κρατήσουν, νά τόν δέσουν στό χωριό. Θέλουν νά τόν παντρέψουν μέ τήν Κατερίνα τήν κόρη τῆς χήρας.

Ο Γιώργης ζητά να ξεφύγει, όρίζει μάλιστα και τή μέρα για ανάχωρηση, τήν έρχόμενη Κυριακή. Μά η Κυριακή έρχεται κι αυτός δέν φεύγει. Του λείπει τό θάρρος. Σκέφτεται:

"Έχω πολλή φαντασία και προτρέχει. Αύση δημιουργεί τις δυσκολίες, καθώς δημιουργεί τις εύκολες... Μά τώρα ήρθε η ώρα της πράξης"...

Στό μεταξύ ο Γιώργης μέ τήν καλή του καρδιά επηρεάζει ευνόητα 2-3 συγχωριανούς του που οι συνθήκες τους είχαν μεταβάλει σ' έχθρους της κοινωνίας και των ανθρώπων και κάνει καημμένητην να-ρνωμένητους ανθρώπια και καλωσύνη να ζυπνήσει, γιατί

"Γιά τον καθένα υπάρχει κι ένα σβωλαράκι χρυσάφι κρυμμένο κι όποιος φάξει θά τό βρει".

Τό μυθιστόρημα κλείνει μ' ένα πανηγύρι που γίνεται στό χωριό κι όπου δίνεται η εύκαιρία στό Νικολαΐδη να ξεδιπλώσει όλη τή μαεστριά του, για να μής δώσει τή ψυχολογία όλότελα διαφορετικών ατόμων ή ομάδων ανθρώπων, τήν κίνηση, τήν χαρά, τό γλέντι τους. Όλοι ξεφαντώνουν μέσα σ' εκείνο τό λαϊκό πανηγύρι, όλοι τραγουδούν, όλοι χαίρονται. Μονάχα ο Γιώργης, τό στραβά-ξυλο, μένει άμέτοχος, στριμωγμένος σέ μιá γωνιά, μόνος. Μιλá στόν εαυτό του:

"Καημένε μου/ που δέν μπορείς να συμμερι-
στείς τή χαρά, μον' χάνεσαι, προσπαθώντας να
κ' ανεις κάθε στιγμή ανώτερες σκέψεις".

"Όμως στό τέλος η Ζωή, η κίνηση που ξετρελλάίνει γύρω του τον συνεπαίρνει κι αυτόν. Ορμάει ανεβαίνει σέ μιá κούνια, κι αρχί-
ζει ν' α υψώνεται. "Όλο και πιο ψηλά, όλο και πιο αποφασιστικά. Σιγά - σιγά ο κόσμος προσέχει μόνο αυτόν! Στήν αρχή τον θαυμά-
ζουν, ύστερα όμως όσο τό κούνημα γίνεται πιο άγριο αρχίζουν να φοβούνται. "Ένα δέος και μιá σιωπή εξαπλώνονται σ' όλο τον τόπο. Τή διάκοπταν τά μοιρολόγια και οι φωνές της μάνας, της αδελφής, όλου του κόσμου. Ο Γιώργης μεθάει από τον έλλαγγο της επιτυχίας, του θριάμβου. Τό καταφρονημένο παιδί, τό "άγαθούτσικο" αγόρι που όλοι τό είχαν για ένα τίποτα τώρα αποδύκνειει πως κάτι είναι πως έχει τή δύναμη να κάνει κατόρθωμα που άλλω δέν μπορούν ούτε να διανοηθούν, έχει τό θάρρος να διακινδυνεύει έτσι αφή-
φιστα τή ζωή του.

"Α, κάτι τέτοιω πεθυμούσα πάντα, σιλλογι-
στη, να πηγαίνω μπροστά... ίσια... δίχως να
μου κόβει κανείς τό δρόμο".

Ο Νικολαΐδης δέν μάς λέει αν ο Γιώργης πήγε στην χώρα. Τόν αφήνει να ξεκινάει ενώ κλείνει μέ μιá υπέροχη περιγραφή της δύσης του ήλιου, που τήν απολαμβάνει ο Γιώργης άνηφορίζοντας προς τό βουνό, αφού πιά, λιαντοποιημένος, χορτασμένος από τήν επιτυχία του έχει κατέβει από τήν κούνια. Κι είναι τόσο ζωντανή, τόσο ποιητική αυτή η εικόνα που λές και μπροστά μας, αυτή τή στιγμή βλέπομε ένα ήλιοβασιλέμα...

"Κάμπωση ώρα, από τά ανατολικά διάσελα προβάλανε μικρά - μικρά συγνεφάκια, φωτισμένα από μιá χρυσή άντηλιά, κι άργεούλητα μαζεύονταν στά δυτικά κορφοβούνια. Απάνω, ένα άλλο πανηγύρι έτοιμάζονταν σιωπηλό, μ' από τους συνδυασμούς που κάνανε τά συγνεφάκια και τό φως που γινόταν όλοένα πιο μέλιχρό, μαντεύονταν πως ήταν έτοιμα-
σίες για ένα δυσμικό συγνεφοπανήγυρο, από κείνα

...../.....

που, σ' όποια φροντίδα κι' άν είναι ριγμέ-
νος ό άνθρωπος, γυρίζει τά μάτια εκεί
και συλλογίζεται:

"μήν άγιος γεννιέται;...Μήν άγιος πεθαίνει;"

"Όμως έμείς ζέουμε, πιστεύουμε πώς ό Γιώργης πήγε στη χώρα.
"Όλα μās τό βεβαιώνουν, ή δύναμη πού στο τέλος τού πλυμμούρα,
ή αίσιοδοξία πού επικρατεί στη φύση, θί τρείς γυναίκες πού
απόμειναν μόνες και γύρισαν θλιμμένες στα σπίτια τους. "Αλ-
λωστε στη χώρα ήθελε ό Νικολαΐδης τό Γιώργη στις δυό άλλες
"άνεξάρτητες συνέχειες" τού Στραβόξυλου τις "Άγωνίες" και
τή "Λύτρωση". Οι "Μικρές Άγωνίες" τού Γιώργη έχουν πιά τε-
λειώσει. Έχει βρεί τό δρόμο του. Απομένει τώρα νά βάλλει
σ' έφαρμογή τά σχέδια τούς πόθους του. Όμως ποτέ δέν θά έκδό-
σει αυτές τις δυό "Συνέχειες" ό Νικολαΐδης. Τό γιατί τό δίνει
ό ίδιος ό συγγραφέας σέ ένα ανέκδοτο πρόλογο τού Στραβόξυλου
πού βρίσκεται στα χέρια τού Στρατή Τσίρκια και πού λέει:

"Τό Στραβόξυλο (Μικρές Άγωνίες) πού
τυπώθηκε σάν πρώτο μιάς σειράς βιβλίων μέ
θέμα: "πώς πλάθεται ένας άνθρωπος" ήταν τε-
λειωμένο πριν αρχίσουν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι.
Πήγαινε νά τελειώσει και τό δεύτερο Στραβό-
ξυλο (Άγωνίες) όταν άρχισε ό πρώτος Πα-
γκόσμιος πόλεμος. Τότε άλλαξα τό σχέδιο
μου για νά ζήσει ό ήρωας μου, μαζί μέ τις
άλλες και τις άγωνίες αυτού τού πολέμου.
Τελείωσε κι' αυτό κι' άρχισα τό τρίτο Στρα-
βόξυλο (Λύτρωση). Ό πόλεμος φαινόταν δέν
θά τελείωνε ποτέ. Κι' εγώ έγραφα, έγραφα,
άπατημένος, ξεγελασμένος. (Και ποιός δέν
άπατήθηκε και δέν ξεγελάστηκε τότε;)" Όταν
μιά φορά, δόσανε κάποιο τέλος ~~ήρωα μου~~ (ό
καθείς ως φαντασθεί τήν απογοητεφή μου) μα-
ζί μέ τόσα και τόσα είχα και τά δυό βιβλία
της ΑΠΑΤΗΣ μου κι' ένα πλατύ σχέδιασμα για
ένα τρίτο.

Προτίμησα νά τά θυσιάσω. Τώρα
πού δίνεται ή ευκαιρία νά ξανατυπώσω μερικά
έξαντλημένα βιβλία μου, δίνω τό "ΣΤΡΑΒΟΞΥΛΟ"
μέ τόν ήρωά μου μονάχα ως τήν έφηβική ήλικία".

Είδε και σ' αυτή τήν περίπτωση ό Νικολαΐδης πώς δέν κάνει νά
κρατά κανείς έργα ξεπερασμένα, όση αξία λογοτεχνική κι' άν έχουν.
Τόν καιρό πού τ' άγραφε ήταν έλεύθερος πνευματικά κι' έγραφε για
έλεύθερους ανθρώπους, όπως ό ίδιος λέει. Μαζί μέ τήν Τέχνη της
έκφρασης ήθελε πάντα νά προβάλλη και μιά κοσμοθεωρία τού "Στρα-
βόξυλου" φάνηκε φοβερά, είρωνικά φεύτικη. Γι' αυτό κι' ό δημιουργός
του τό άρνεϊται. Άρνεϊται ό,τι νομίζει παλιωμένο και μās δίνει
μονάχα τό πρώτο μέρος, τις "Μικρές Άγωνίες".
Νά τί λέει για τό έργο αυτό ό Στρατής Τσίρκιας, φίλος τού συγ-
γραφέα και (γερός) μελετητής του.

"Στό ΣΤΡΑΒΟΞΥΛΟ ή γενιά τού 30 άντιπα-
ραθέτει τό "ρομάντζο της έφηβείας". Είναι
κι' αυτό ένα "μυθιστόρημα διάπλασης" πού δι-
δάσκει όμως τή φυγή από τήν πραγματικότητα,
πρός τ' ον κόσμο της "άθωότητας" της ξεγνοια-
σιάς των διακοπών, τόν παράδεισο των παιδικών
έρώτων ή συναίσθηση της ευθύνης είναι άνύπα-
κτη εκεί μέσα κι' ή έγνοια για τά οικονομικά
προβλήματάπόθεση των "μεγάλων", δηλ. αυτών
πού κυβερνοούν".

...../.....

Πραγματικά, σέ κανένα σημείο δε βλέπομε τό Γιώργη ν'άνησυχῆ, νά φροντίζῃ, νά παλεύῃ γιά ἓνα οἰκονομικό ἢ κοινωνικό πρόβλημα. Ασχολεῖται μονάχα μέ τή δική του, ἢ τήν τοῦ στενοῦ του περιβάλλοντος κατάσταση, τή μελετᾶ, τή συζητᾶ ἀλλά ἀτονεῖ, ἀπέχει. Στό πρῶτο βιβλίο δικαιολογεῖται ψιατί εἶναι παιδί ἀνόμη. Στά ἄλλα ὅμως; Ὁ ἴδιος, ὁ Τσίρκας λέει:

"Πεζογράφος, ἀλλά πεζογράφος ρεαλιστής, ὁ Νικολαΐδης δέν μπορούσε νά μή παρακολουθῆσει μέ πάθος τίς περιπέτειες τῆς Ἑλλάδας τόν καιρό πού ἔγραφε Ἰσα - Ἰσα τοῦτο τό μυθιστόρημα. Κι εἶναι, βέβαια, οἱ δυσκολίες τῆς στερημένης του ζωῆς, μά πιό πολύ εἶναι οἱ συνέπειες τῆς Μικρασιατικῆς κατστροφῆς, πού τόν ἐμπόδισαν νά τ'ἀποτελειώσῃ. Ἐνα τέτοιο ἔργο ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΟΤΑΝΕ ΠΙΑ: Πίσω ἀπό τό δράμα τοῦ ἀγγραφου Στραβόζουλου ὑπάρχει ἡ ἀκμή κι ἡ παρακμή μιᾶς ὀλοκληρῆς τάξης. "Ἦστερα..." λέει ὁ ἴδιος, "ἄλλαξε τό κλίμα"...."

"Ἐνα χρόνο ὕστερα ἀπό τήν ἐκδοσὴ τοῦ "Στραβόζουλου", ὁ Νικολαΐδης πηγαίνει στό Κάιρο, (1923) γιά νά διδάξῃ καί νά σκηνογραφήσῃ τό "Γαλάζιο Λουλούδι" τοῦ πού θ'ἀνεβάσῃ ὁ θίασος Βεάκη-Νέζερ. Κι ἀπό τώρα ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του θά ἐγκατασταθεῖ στήν Αἴγυπτο, θά τήν ἀγαπήσῃ σάν δεύτερη πατρίδα, κι ἐδῶ θά δημιουργήσῃ τό ὑπέροχο ἔργο του. Ἐξακολουθῆ βέβαια νάχει τό ταξίδι σάν μιᾶ ἀπό τίς πρῶτες πνευματικές του ἀνάγκες. Ὅμως τό Κάιρο θά εἶναι γι'αὐτόν ὁ σταθμός πού θά μένει στά διαλείμματα τῶν ταξιδιῶν του γιά νά ξεκουράζεται, καί νά γράφει....Κι ὕστερα, πάλι στό ὄρομο γιά κάποιο καινούργιο ταξίδι.

Ὁ Γιώργος Φιλ. Πιερρίδη, σέ μιᾶ κριτική του γιά τό Νῆο Νικολαΐδη ἀναρωτιέται:

"Πῶς τᾶ κατάφερνε νά ταξιδεύει χωρίς πολλά λεφτά καί χωρίς νά ξέρει τή γλώσσα τοῦ κάθε τόπου; Στήν πρώτη ἀπορία ἢ ἀπάντηση εἶναι ὅτι ταξίδευε μέ τᾶ πιό οἰκονομικά μέσα, κάποτε καί μέ τᾶ πόδια, νοίκιαζε ἓνα δωμάτιο σέ λαϊκή γειτονιά καί μπορούσε μ'αὐτό τόν ἀπλό τρόπο νά μένει στή Βενετία ἢ στή Πράγα, στή Δαμασκὸ ἢ στήν Τεχεράνη. Στή δεύτερη ἀπορία-πῶς συνεννοοῦνταν μέ πᾶσι μέ τούς ἀνθρώπους σέ βαθμό μάλιστα πού νά μπαίνει σάν φίλος στά σπίτια τους- τήν ἀπάντηση μᾶς τήν ἔδωσε ὁ ἴδιος. "Δέν δυσκολεύτηκα ποτέ μου"-ἔλεγε"σ'αὐτό τό ζήτημα. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι καλοί, ἔτοιμοι νά σέ καταλάβουν καί νά συνεννοηθοῦν μαζί σου ὅποια γλώσσα κι ἂν μιλάς. Φτάνει νά τοῦς πλησιάζεις μ'ἐμπιστοσύνη."...."

Τό 1924, στήν Ἀλεξάνδρεια, δημοσιεύει τή δεύτερη σειρά διηγημάτων του, ὅπου περιλαμβάνονται τᾶ ἑξῆς: ΑΝΑΡΡΩΣΗ-Ο ΣΚΕΒΕΘΡΑΣ-Η ΠΕΡΗΦΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ-Ο ΑΔΕΣΙΟΣ-ΟΙ ΔΙΔΥΜΟΣ-ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ.

...../.....

Ἡ "Ἀνάρρωση" γράφτηκε λίγο ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο. Ἡ θέση της δὲν ἦταν σ' αὐτὴ τὴ σειρά ὁ Νικολαΐδης ὅμως τὴν ἔβαλε τὴν τελευταία στιγμή μολονδὶ ἀργότερα ἀποκαλεῖ ὁ ἴδιος αὐτὸ τὸ διήγημα αἰσχροῦ. Αἰσχροῦ ὄχι ἀπὸ ἀποψηφόμενος ἢ περιγραφῆς μὰ ἀπὸ ἀποψηφιδεολογίας. Στὸ διήγημα αὐτὸ, ὁ Νικολαΐδης πιστεύει ἀκόμη πὼς ὁ πόλεμος εἶναι μιὰ λύση γιὰ τὴν λύτρωση τοῦ κόσμου. Φτάνει στὸ σημεῖο νὰ πεῖ:

"Ἐύλογημένος κι ~~ὁ πόλεμος~~ ὁ πόλεμος κι ἡ Εἰρήνη" ὅταν ἀποσκοποῦν στὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὸ πέρας ὅμως τοῦ πολέμου, μὲ τὸν θλιβερὸ ἀπολογισμό του καὶ τὶς ἀπειρες καταστροφές πού σκόρπισε στὴν ἀνθρωπότητα χωρὶς νὰ φέρει τὴν παραμικρὴ λύση, ὁ Νικολαΐδης ἀπογοητεύεται. Ἀρνιέται τὶς θεωρίες του καὶ μαζί μ' αὐτές καὶ τὰ ἔργα του πού τὶς ὑλοποίησαν.

"Ὅπως ὅλοι μας, γελαστήκαμε", θὰ πεῖ ἀργότερα στὸν Σ. Καραγάση. "Μιὰ κούφια ἐποχὴ ὅπου ὅλοι μας ἤμασταν κούφιοι"!

Ὡστόσο ἡ "Ἀνάρρωση", ἔχει ἔκδηλες μέσα της τὶς ἐρηνοποιεῖς τάσεις τοῦ συγγραφέα καὶ τὴν πίστη του στὴ συνέχεια τῆς ζωῆς:

"Στὰ προπόδια τοῦ λόφου στὸ χωράφι νυχτώνεται τὸ φαρμακερὸ σίδερο" (ἕνας σωληνας κανονιοῦ παρατημένος ἀπὸ τὸν ἐχθρό). Γύρω του πυκνώνουνε κἀτι πράσινες σγουρές φοῦντες. Εἶναι τὸ εἰρηνικὸ χαμομήλι, πού σὲ λίγο θ' αὐξάνει θὰ φηλώσει, θ' ἀνθίσει καὶ θὰ πνίξει τὸ μαῦρο σίδερο".

Ἐκεῖ ὅμως ὅπου ὁ Νικολαΐδης βάζει ὅλη τὴν τραγικότητα του νὰ μιλήσει, νὰ δράσει, ἐκεῖ ὅπου κἀθε λέξη, κἀθε φράση, κἀθε σελίδα εἶναι κι ἕνα διαμάντι, εἶναι στὸ πιὸ γνωστὸ ἀπ' τὰ διηγήματα του καὶ στὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ: Τὸ "Σκέλεθρα".

"Ἄν ἡ συγκίνηση κι ἡ ἀγωνία, μέσα σ' ἕνα ἔργο ἀποτελοῦν τὰ κύρια στοιχεῖα, πού κρατοῦν τὸν ἀναγνώστη μετῶρο καὶ τὸν βιάζουν νὰ μετέχει στὴ ζωὴ του, τότε ὁ Νικολαΐδης μὲ τὸ "Σκέλεθρα", κατῴρθωσε νὰ μας παρασύρει στὴ σφαῖρα του καὶ νὰ μᾶς μεταδόσει μερικὰ ἀπὸ τὰ βαθυτέρα συναισθήματα πού κλονίζουν τὴν ἀνθρώπινη καρδιά. ", λέει ὁ Φάνης Μεχαλδούπουλος.

Κι εἶναι αὐτὰ τὰ λόγια τόσο σωστά, τόσο ταιριαστά!

Κεντρικὸς ἥρωας τοῦ διηγήματος εἶναι ὁ Παῦλος ὁ Σαράφης, ἡ Σκέλεθρας. Τὸ παρατσούκλι "Σκέλεθρας" τοῦ τὸ κόλλησαν οἱ γνωστοὶ του γιατί γιὰ νὰ βγεῖ ἀπὸ ἕνα οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο πούλησε τὸ σκελετό του σ' ἕνα ἰνστιτούτο φυσιολογικῶν μελετῶν. Μὲ τὰ χρήματα πού πῆρε ἀνοίξε ἕνα σαράφινο κι ἔκανε καλές δουλειές. Ὡστόσο σιγά - σιγά μιὰ ἀνησυχία ἀρχίζει νὰ γενιέται στὴ ψυχὴ τοῦ Σκέλεθρα. Νὰ μὴν ἔχει κἀποιο μέρος πού νὰ βάλει τὸ σκελετό του ὅταν πεθάνει, νὰ μὴ δικαιουται οὔτε αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ κόκκαλα του; Διαβάζοντας τὴν ἐφημερίδα του τὸ μάτι του πέφτει σὲ μιὰ - δυὸ ἀγγελίες σχετικὰ μὲ νεκροὺς καὶ κληρονομίες, ἀγγελίες πού γιὰ τὸν καθένα θὰ περνοῦσαν ἀπαρατήρητες.

...../.....

Στό μυαλό όμως του Σκέλεθρα παίρνουν μεγάλες διαστάσεις, συσχετίζονται με τό δικό του πρόβλημα, με τή δική του άνησυχία. Η άνησυχία του μέρα με τή μέρα, σκέψη με τή σκέψη μεγαλώνει, θερειύει, τόν κυριεύει, γίνεται έμμομη ιδέα, φτάνει τά όρια τής τρέλλας!

"Ζούσε στήν κόλαση του ανθρώπου που τον κυριεφε μιζ έμμομη ιδέα. Όπου στρέφονταν τό βλέμμα του ή η σκέψη του έβλεπε κόκκαλα. Δέν μπορούσε νά δει ή νά σκεφτεί τίποτε και νά ναι άνεξάρτητο από τήν πώληση του σκελεθρου του. Κι είχε στιγμές άληθινής τρέλλας".

Γιά νά κοιμηθει παίρνει άφιδνι. Μά και τίς λίγες ώρες που κατορθώνει νά τόν πάρει ό ύπνος τρομεροί επιάλτες έρχονται και τόν τυρρανούν. Συνήθως όνειρεύεται ότι πέθανε και βλέπει

"μιά μεγάλη σάλα - πλήθος σπουδαστές άκούανε τό μάθημα τής όστεολογίας από ένα ήλικιωμένο καθηγητή. - Εκεί, ένας μεγάλος σκελετός, στηριγμένος σε μιζ μαύρη βάση με καρούλια - ό καθηγητής έλεγε. "Τό κρανιακό όστούν, ... τό μετωπικόν" ... κι έγιγιζε με μιζ κοντή ρήγα τό μέρος που όνόμαζε... "τά δυό κροταφικά... τά δυό βρεγματικά..." Και τό σαγόνι του σκελετού κινούνταν σαν μιζ φεύτικης άποκηράτικης γκαμήλας..."

Κάθε τί που έχει και τήν ελάχιστη σχέση με κόκκαλα τόν δαιμονίζει. Παρακαλεί νά μήν τόν λένε Σκέλεθρα, ένα σωρό όμως άλλα μικροζητήματα τής καθημερινής ζωής του θυμίζουν τό πούλημα του σκελετού του. "Ένα παιδί που πετάει κάτι κόκκαλα στον τενεκέ των σκουπιδιών, τόν κάνει νά σκεφτεί: "Στό κοινό χωνευτήριο", ένώ κάπως που διαλαλεί ότι αγοράζει "σκελετά" εμπρέλλον των κάνει έξω φρενών. Κάνει προσπάθειες άπεγνωσμένες ν' άπαλλαγεί άπ' αυτή τή φοβερή φύχωση. Του κάκου. Τόν έχει πιά κάνει έρμαιο της, τόν έχει κυριαρχικά δεσμεύσει.

"Πάει, πάει πιά... έχασα τήν ήσυχία μου. Μου κολλήθηκε ή ιδέα... Άλλοίμονο μου. Δέν άντιστέκεται πιά στή φαντασία... Χαράς τον που έχει ένα μνήμα. Ένα ιδιόκτητο τάφο... θυμάται τήν παράκληση ενού άπλοϊκού ανθρώπου... Λίγη ελαφριά γή για τά κόκκαλα μου και μιζ όροσερή γωνιά του παραδείσου για τή ψυχή μου"....."

Σκέφτεται νά πάει - ύστερα από δέκα χρόνια - νά επιστρέψει στό ίνστιτούτο τά χρήματα και τους τόκους και ν' άπαλλάξει τόν σκελετό του από τήν ύπόσχεση. Γράφει γράμματα και πηγαίνει επανειλημμένα ό ίδιος και παρακαλεί τους καθηγητές. Τίποτα. Τό συμβόλαιο δέν προβλέπει τέτοια άλλαγή κι ή επιτροπή δέν άποτελείται πιά από τά ίδια πρόσωπα. Η άπελπισία τόν τρελαίνει. Άμέτρητες φορές περιμένει έξω από τό ίνστιτούτο;

"Μέ συγχωρείται ... είμαι ό άνθρωπος με τόν πουλημένο σκελετό... Σας παρακαλώ... δώστε μου μιζ άπάντηση... "Αχ..."

...../.....

Οἱ ἄνθρωποι τὸν παίρνουν γιὰ τρελλό κι' αὐτοῦ ἡ ἀγωνία τῆς ἀπελπισίας δέν ἔχει ὄρια. Ἀλλοφροσύνη τὸν κυριεύει. Ὡσπου φτάνει στὸ ἀποκορύφωμα τῆς:

"Πούλησε τὸ σαράφικο κι' ἔκανε ὄλο τὸ χρῆμα ~~χρῆμα~~ χαρτιά. Ἐχυσε τὸ κατράμι στὴ μέση τῆς ἀδειας κάμαρας. Οἱ ἐνέργειες του ἦταν αὐτόματες. δέν συλλογίστη πὼς πρὶν δέκα χρόνια ἔκανε κ' αὐτὶ ~~κ~~ τέτοιο...."

Κάηκε, ζωντανός, ἔγινε στάχτη γιὰ νὰ διώξει τὸν ἐφιάλτη τοῦ πωλημένου σκελετοῦ του. Ἔτσι εἶχε τὴν νοσηρὴ ἱκανοποίηση πὼς δέν θά τοῦε χάριζε οὔτε κομματάκι ἀπὸ τὰ κόκκαλα του.

Δίπλα στὸν πρωταγωνιστὴ - Σιέλεθρα, ὁ Νικολαΐδης ἔντεχνα τοποθετεῖ σ' ὄλη τὴ διάρκεια τοῦ διηγήματος τὸ μικρὸ κληρονόμο του, τὸ Τιριλλι, τὸ "ἄτιμο, συχαμερὸ Τιριλλι", πού βέ τὸ ἐκνευριστικὸ διάβασμα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας του εἶχε γίνεῖ πραγματικὸς ἐφιάλτης γιὰ τὸ ἀρρωστημένο μυαλό τοῦ Σαράφη.

"Ἡ κεφαλή ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ κρανιακὸν ὄστουν"...
Στὸ τελευταῖο πλάνο τοῦ διηγήματος βλέπουμε τὸ Τιριλλὴ ν' ἀναδου-
ει τὶς στάχτες τοῦ Σιέλεθρα καὶ ἀπὸ μέσα ἐκεῖ νὰ βγάζει ἕνα ἀσήμαντο χρυσὸ σβωλαράκι: Τὸ χρυσὸ δόντι τοῦ Σιέλεθρα.

Ὁ Σιέλεθρας, θεωρεῖται σάν τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ διήγημα τοῦ Νίκου Νικολαΐδη. Ὁ Τεῦκρος Ἀνθίας σέ μιὰ σύντομη μελέτη γι' αὐτόν λέει:

"Τὸ μεγαλύτερο διήγημα τῆς σειρᾶς, ὁ "Σιέλεθρας" μπορεῖ χωρὶς ὑπερβολὴ νὰ συγκριθεῖ μὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ καλλίτερα ἔργα τοῦ Ντοστογιέφσκη, ὅπως τὸ "Υπόγειο" καὶ ὁ "Ἠλίθιος".

Ὁ Ντοστογιέφσκη, βέβαια, εἶναι μιὰ παγκόσμια μεγα-
λοφυΐα, καὶ τὸ ἔργο του κἀτι πᾶρα πάνω ἀπὸ κλασσικὸ, γι' αὐτὸ καλλίτερα νὰ μὴν κάνουμε μιὰ σύγκριση ἀνάμεσα στοὺς δύο. Πάν-
τως ὁ "Σιέλεθρας" τοῦ Νικολαΐδη μπορεῖ ἄφοβα νὰ συγκριθεῖ μ'
ὁποῖδήποτε διήγημα τῆς Παγκόσμιας Λογοτεχνίας τῆς ἐποχῆς του καὶ καθόλου νὰ μὴ χλωμιάσει. Εἶναι τόση ἡ λεπτότητα τῆς
τῆς ψυχολογίας του, τόση ἡ δραματικὸτητα τῆς πλοκῆς του, τόση ἡ
ἡ εὐκολία τῆς διήγησής του πού μᾶς κρατεῖ προσηλωμένους σ'
ὄλη τὴ διάρκεια τῆς ὑπόθεσης νὰ περιμένουμε τὸ τέλος, τὸ τέλος
πού πραγματικὰ δέν μπορούσε νάταν ~~ἄλλο~~ ἄλλο ἀπ' αὐτὸ πο' ὕ
τοῦδωσε ὁ συγγραφέας του.

Στὸ διήγημα "Ἡ Ὑπερφάνεια τῆς Ὑγείας" ὁ Νικο-
λαΐδης ἀπὸ ἕνα ἀσήμαντο περιστατικὸ δημιουργεῖ μιὰ ὀλόκληρη
ἱστορία, ἕνα ὕμνο στὴν Ὑγεία, πού ὁ ἴδιος τὴν λέει Ἀρετὴ. Τόσο
σ' αὐτὸ ὅσο καὶ στὸ ἄλλο διήγημα του τὸν "Ἀδέξιο" χρησιμοποιεῖ
σάν ἥρωες του ἀνθρώπους ἀπλοῦς, καθημερινούς, πού ὅμως ἔχουν
κἀτι τὸ ἰδιαίτερο, πού ἕνα χαρακτηριστικὸ τους τὸ φέρουν ἀπὸν
στὸν ὑπερθετικὸ βαθμὸ, ἔτσι ὥστε νὰ φτάνει τὰ ὄρια τοῦ παράδοξου,
τοῦ ἀνώμαλου. Αὐτὸ τὸ ἰδίωμα τὸχει ὁ Νικολαΐδης. Ἀναλύει τόσο
βαθεῖα τὶς ἀντιδράσεις καὶ τὰ συναισθήματα τῶν ἀνθρώπων, μᾶς
τὰ δίνει τόσο πλεῖρα καὶ τόσο ἀνάγλυφα ὥστε νὰ μᾶς δημιουρ-
γοῦν τὴν ἐντύπωση τοῦ ἀπιαστοῦ, τοῦ ἀνύπαρκτου μπορῶ νὰ πῶ.

Στόν "Αδέξιο" ή ὅλη ὑπόθεσις μᾶς φέρνει πολύ κοντά στό "Υπόγειο" τοῦ Ντροστογιέφσκη, μέ τή διαφορά φυσικά πῶς ὁλό- τελα ἀλλάζει τό ὕφος. Ὅλα τά διηγήματα τῆς σειρᾶς εἶναι θαυμάσια, ἐκεῖνο ὅμως πού γνωρίστηκε περισσότερο κι ἀγαπή- θηκε εἶναι ὁ Σκέλεθρας γιατί εἶναι τό πιό δυνατό, τό πιό συγκλονιστικό ἀπ' ὅλα.

Τό 1929, στό Κάιρο καί πάλι, ἐκδίδει τήν τρίτη Σειρά Διηγημάτων του, μέ τόν τίτλο "Ἠκαλή συντροφισσα." Περιλαμβάνει ἕξι διηγήματα, τά ἐξῆς:

"ἨΚΑΛΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΣΣΑ"- "ΤΟ ΣΥΛΕΝΙΟ ΠΟΔΙ"-
"ΣΚΡΟΦΑ"- "ΕΓΩ ΚΙ ΕΚΕΙΝΟΣ"- "ΤΑ ΚΟΡΟΪΔΑ"-
"ΣΑ ΣΚΥΛΙ".

Ἀπ' αὐτά ξεχωρίζουμε δύο πού εἶναι τά πιό γνωστά καί τά πιό ἀντιπροσωπευτικά τῆς Τέχνης του, ποτισμένα βαθειά μέ τό τοπικό χρῶμα τῆς Κυπριακῆς ζωῆς. Εἶναι τό "Συλένιο πόδι" καί ἡ "Σκρόφα".

Στό "Συλένιο Πόδι," ὁ Νικολαΐδης συλλαμβάνει ἕνα ὁλότελα πρωτότυπο θέμα, τό κατεργάζεται μέ τήν ἰδιαίτερη καί τόσο γνωστή φόρμα του, τό πλημμυρίζει μέ τήν ἀνθρωπιά καί τό συναίσθημα πού τόσο πλούσια διακατέχουν καί τόν ἴδιο, καί μᾶς δίνει ἕνα ὑπέροχο ἀνθρωπιστικό δίδαγμα. Μιλᾷ γιά τή φιλία, τή φιλία στόν ὑπέρτατο βαθμό, πού, ἐνῶνει δύο νεαρές κοπέλλες, μιᾷ φιλία ἀγνή, ἀμοιβαία, ὀλοεὶλικρίνεια καί θυσίες. Μᾶς δίνει τήν εἰκόνα τῆς Ἀνοιξης καί σάν ἀναπόφευκτο σύντροφο της δίπλα, τόν Ἐρωτα, σ' ὅλη του τήν ὀμορφιά, σ' ὅλο τόν θρίαμβο του:

"Ἀξαφνα σά νά δόθῃ μυστικά τό σύνθημα κι ἡ ἀόρατη μπαγκέτα ὑφώθη ἔπεσε, τά σύννεφα ἀνοίξανε, κι ὁ κόσμος πλημμύρισε ἥλιο. Φυλ- λίσανε τά κρυφά βλαστάρια κι ἀρχίσανε τά πουλιά τόν ὕμνο τους στήν ἀνοιξη. Ἄχ, ναι καί στό αἶμα σάν χίλια πουλιά, στίς φλέβες, ἀρχισε νά κελαῖδεῖ τόν ἔρωτα - τόν ἔρωτα πού ξαναγεννήθη μέ τήν καινούργια ἀνοιξη-".

Φιλία κι Ἐρωτας. Εἶναι οἱ δύο μορφές Ἀγάπης μέ τίς ὁποῖες εἶναι γεμάτο ἀπό τήν ἀρχή ἴσα μέ τό τέλος αὐτό τό διήγημα καί πού εἶναι κι οἱ δύο τόσο δυνατές, τόσο ζωντανές, σάν τήν Ἀνοιξη πού ζαπλώθη παντοῦ.

Ἡ "Σκρόφα", πλάι στό Σκέλεθρα, εἶναι ἀπό τά δυνα- τότερα διηγήματα τοῦ Νικολαΐδη. Κι ἐδῶ ὁ συγγραφέας παίρνει σάν θέμα τόν Ἐρωτα, τόν ἔρωτα ὅμως στήν πρωτόγονη, ἄγρια μορφή του, πού πέρα ἀπό τήν σεξουαλική ἀπόλαυση τίποτ' ἄλλο δέν ἐπι- διώκει, δέν ἀναζητᾷ. Ὅμως ἀκόμη κι αὐτή ἡ μονόπλευρη ἐπιανο- ποίηση, ἡ σαρκική, δέν ὑπάρχει γιά τό φτωχό νεαρό βοσκό ἥρωα τοῦ Νικολαΐδη, πού ὅλα γύρω του καί μέσα του τήν ποθοῦν. Ἀνοι- ξη κι ἐδῶ. Ἡ φύση σέ ὄργασμό. Πουλιά, ζῶα, φυτά βάλθηκαν νά τήν ὑπηρετήσουν στό μεγάλο ἔργο τῆς διαίωψης του εἰδούς. Ὅλα ζευγαρωμένα, συντροφιασμένα, ἐχτός ἀπό τό νεαρό βοσκό πού ἡ ἀνύπαρχτη πεῖρα του καί τό ἐνστιχτό του τοῦ ἐπιβάλλον νά βρῆ συντροφισσα, νά βρῆ τό θηλυκό, τή Σκρόφα.

"-Μπρέεε, ... βοσιέεε, ... μπρέεε...

-Όοοο!

-Ξέρεις τί - ναι θηλυκόδο...;

Κι' ο Γιαννούλης κάθισε ώρες και συλλογίζονταν. Ποιά τάχα νάσαι ή απάντηση σ' αυτό τό ρώτημα... θυμήθη τραγουδάκια πού λέγανε για κόπέλλες όμορφες σαν γάργαρα νεράκι (Πότε τ' άκουσε και πού ήτανε πρωτότερα κρυμμένα;) θυμήθη.. "κουβεντολοήματα" για Βουνοκυράδες. Δεντροκυράδες, πού γλυκοφλουϊν και φάχνουν τά βοσιόπουλα στον ύπνο τους (Πότε τ' άκουσε κι' από ποιούς;!) Μά του κίκου προσπάθησε νά τίς συναντήση στίς βουνοπλαγιές και τίς συδεντριές."

Και τό φτωχό βοσιόπουλο παλεύει μέ τή φύση του, παλεύει μέ τό ένστιχτό του, τό καταπιέζει κι' αυτό, άσυγράτητο, αλλάζει μορφή, γίνεται άνωμαλία, διαστροφή.

"Η άνοιξη, μπήκε για καλά. Σάν ένας κληρονομικός πυρετός, μία τρέλλα άναβε στο αίμα του... Γιόμισε από μία ήρωική διάθεση... Αγκάλιαζε και ξερβίζωνε δεντριά, λύγιζε και τσάκιζε κορμούς, ξεμασχάλιζε κλωνιά. Αναζητούσε ένα αντίπαλο νά παλαίσει... Νά χτυπηθεί νά πολέμησει χωρίς μίσος..."

Σάν άλλος Φρόντ, ο Νικολαΐδης δίνει συστηματικά τήν φυχανάλυση του καταπιεσμένου σεξουαλικού ένστιχτου, σ' όλες του τίς διαβαθμίσεις. Από τήν απλή επίθυμία ως τήν απελπισμένη άναζήτηση τής Σκρόφας-τής γυναίκας. Η άναζήτηση αυτή γίνεται τόσο έντονη στο τέλος πού δέν μας φαίνεται υπερβολική ή λύση πού δίνει ο συγγραφέας: Νά ρίχτει ο ήρωάς του στις γραμμές του τραίνου, τής μηχανής - Σκρόφας όπως τήν έβλεπε τό άνωμαλο μυαλό του κι' ευτυχισμένος νά συντριβή κάτω από τον πελώριο όγκο του. Νά πώς χαρακτηρίζει μέ δυό λόγια τή "Σκρόφα" ο γνωστός Κύπριος ποιητής και φίλος του Νικολαΐδη, ο Τεϋνκτρος Ανθίας.

"Το ψυχογραφικό νιστέρι του Νίκου Νικολαΐδη προχωρεί περισσότερο στο άνθρωπινο υποσυνείδητο και ανατέμνει ένστιχτα, πόθους, συναισθήματα, προλήψεις, ιδέες πού ένσαρκώνονται σε τύπους και χαρακτήρες άύστηρά διαγραμμένους"...

Από τό 1929 ως τό 1938 ο Νικολαΐδης δέ δημοσίεφε κανένα έργο του, παρόλο πού κάποτε είχε υποσχεθεί στο έαυτό του νά γράφει ένα βιβλίο κάθε χρόνο. Όμως δέν έμεινε άδρανής σ' όλο αυτό τό διάστημα. Όλο και κάτι έγραφε, όλο και κάτι προετοιμαζε. Εξάλλου πάντα τέτοιος υπήρξε ο Νίκος. "Όταν άρχιζε ένα έργο κανείς δέν ήξερε πότε θά δημοσιευτεί. Πολλές φορές δούλευε έργα του για χρόνια και χρόνια και τά δημοσίευε όταν έβρισκε τήν έποχή κατάλληλη ή όταν τά οικονομικά του του τό επέτρεπαν. Έτσι βλέπουμε τό τελευταίο του έργο, τό "Βιβλίο του Μοναχού" νά δημοσιεύεται μόλις τό 1951 ένω άρχισε νά τό γράφει από τό 1920. Γι' αυτό άλλωστε ένα μεγάλο μέρος του έργου του τό κατάστρεψε ο ίδιος, γιατί οι αντίληψεις του άλλαξαν ώσπου νά τό έκδόση και γιατί ποτέ δέ θέλησε νά εκφράσει κάτι τό φεΰτικο ή τό ξεπερασμένο.

"Όλα αυτά τά χρόνια ο Νικολαΐδης ταξίδεφε πολύ. Για νά πραγματοποιήσει ένα ταξίδι, δέν δίσταζε νά υποστεί όποιάδήποτε κόπωση ή στέρηση. Γύρισε όλη τήν Ευρώπη, τήν Βορείο Αφρική και ένα μεγάλο μέρος τής Ασίας. Τό 1930 θέλησε νά επισκεφτεί τήν Ιαπωνία και τή Σοβιετική Ένωση - εκπληρώνοντας έτσι ένα παλιό του όνειρο. Για νά τό κατορθώσει ναυτολογήθηκε σαν Άσυρματιστή

"Όμως οί φίλοι του τόν εμπόδισαν νά κάνει αυτό τό ταξίδι άκυρώνοντας τήν τελευταία στιγμή τό συμβόλαιο του μέ τόν ιδιοκτήτη του πλοίου. Κι' αυτό γιά νά μή φέρει πολιτικές συνέπειες στή μετέπειτα ζωή του Νικολαΐδη.

Τό 1938, στό Καίρο, ό Νικολαΐδης κάνει τήν δεύτερη, ολοκληρωμένη έκδοση του "Ανθρώπινες και "Ανθινες Ζωές", ενώ ταυτόχρονα έκδίδει και μία δεύτερη σειρά από μέ πρόζες τόν "Χρυσό Μύθο". Ο "Χρυσός Μύθος" έχει τό ίδιο σχήμα, τό ίδιο χαρτί και τήν ίδια έκτύπωση μέ τίς "Ανθρώπινες και "Ανθινες Ζωές", και τό ένα είναι συμπλήρωμα του άλλου. Αρχικά μάλιστα ό Νικολαΐδης σκόπευε νά έκδόσει όλες τίς πρόζες του σέ τρείς σειρές μέ τόν γενικό τίτλο "Ανθρώπινες και "Ανθινες Ζωές". Ύστερα όμως χάρισε τά πεζοτράγουδα εκείνα πού αναφέρονταν κατά κάποιο τρόπο στή θρησκεία ή στή μυθολογία σέ ιδιαίτερο βιβλίο, σπό "Χρυσό Μύθο".

Η αφιέρωση του βιβλίου αυτού έχει ως εξής:

ΣΤΗΝ
Ε
ΑΔΕΛΦΗ ΜΟΥ
ΝΑΥΣΙΚΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Κι' ίσως κάτι παρά πάνω από αδερφική συγγένεια ένωνε τόν Νικολαΐδη μέ τήν κόρη του Παλαμά. Υπήρξε μία από τίς πιο στενές, τίς πιο άκριβές και ~~και~~ πιστές φίλες, ως τό τέλος τής ζωής του. Εξάλλου τόν τίτλο τής αδερφής ή ίδιας τόν ζήτησε γιά τήν αφιέρωση, βρίσκοντας πώς ή λέξη "ισάδερφη" πού πρωτοχρησιμοποίησε γι' αυτήν ό Νικολαΐδης ήταν πολύ φτωχή γιά νά έκφράσει τή φίλεια τους.

Στήν αρχή ^{του βιβλίου} ό συγγραφέας έβαλε αυτά τά λόγια, από τό "Φάουστ" του Γκαίτε:

"Είν' έν αρχή ό λόγος" γέγραπται.
"Εδω προσιόπτω ήδη! Η λέξις "Λόγος" δέον
άλλως νά έρμηνευθῆ".

Αυτό έκανε κι' ό Νικολαΐδης. Μέσα από τά γεγονότα τής Γραφής βρίσκει εύκαιρία νά έκφράσει τίς άντιλήψεις και τά πιστεύω του, δίνοντας σ' όρισμένα κομμάτια έρμηνείες όλότελα δικές του, όλότελα νεωτεριστικές κι' έπαμαστατικές καμιά φορά.

Ποίος άλλος τόλμησε ως τώρα νά άντικρύση τό ζευγος τών πρωτοπλάστων σάν ένα ήρωικό "τρισμακαρισμένο ζευγάρι", πειανου άλλου τό μυαλό είδε τήν έξωση σάν μία θεληματική φυγή πρός τήν δύσκολη αλλά όμορφη επίγεια ζωή; Και δίνει όλη αυτή τή φιλοσοφία τόσο άπλά, τόσο ποιητικά στό "Χαίρε στόν άνθρωπο"....

"Μου πρέπει, μέ λόγια Χρυσά, νά χαρακτησω τό τρισμακαρισμένο ζευγάρι, πού ό βιβλικός μύθος, μέ μία Δύσφημη Παράδοση, τό βαραιναι

"Έτσι σέ ήθελα 'Αδάμ!... Τέτοια σέ ήθελα Εύα! Τιμή σας!... Τιμή σας, γιατί: Πρ'ιν ό "Χρόνος" γεράσει κι' ό "Τόπος" πλατύνει γυμνοί και χωρίς όπλα, τή στενή κι' εύκολη τόσο, Παράδεισο, παρατήσατε γιά νά ριχτήτε στή Ζωή τήν Πλατεία και τή Δύσκολη... Τή Ζωή τής 'Ελεύτερης Δράσης."

Ο Τεϋκτρος 'Ανθίας λέει γιά τό "Χρυσό Μύθο"

"Όλότελα καινούργιες νότες στίς συγχορδίες τής Νεολληνικής Λογοτεχνίας, από τή Βίβλο κι' άπ' τή θρησκευτική ζωή έχουν άντλήσει θέματα κι' άλλοι πεζογράφοι. Μά όχι μέ τόν ίδιο τρόπο. Ο Νίκος Νικολαΐδης

ζωγραφίζει με νέα χρώματα διάφορες βιβλικές μορφές - σε θαυμάσια πρόζα - στις σελίδες του "Χρυσού Μύθου", "Οχι με τή στενή αντίληψη τής παράδοσης - αλλά με τόν πολύ πλάτυ άνθρω- πινο φακό. Σάν ζωντανά πλάσματα, πού γυρίζουν στόν τροχό τής ζωής και είναι ζυμωμένα με τήν κοινωνική πραγματικότητα."

Στό δεύτερο πεζογράφο τής σειράς τό "Τραγούδι τής Εύας", τέλεια δίνει τήν θέση και τό ρόλο τής γυναίκας σάν πλάι στόν άντρα, σέκάθε περίπτωση.

"Ο!...σύντροφε ξύπνα...
Ξύπνα!...Τό φορτίο του Κόσμου, μάς είναι μοιρασμένο... Εγώ τό σηκώνω - πολλή ώρα, βυζαίνουμε ό "Αβελ - και σύ άκόμα κοιμάσαι!"

Η γυναίκα κι η πιά πρωτόγονη άπ'όλες, στά μάτια του Νικολαί- δη πού τόσο πλατειά κοιτάζουν τόν κόσμο ξέρει νά διεκδικεί τά δικαιώματα της, ξέρει νά αντιμετώμιζει τίς καταστάσεις πού τήν δυσκολεύουν απαιτώντας τή βοήθεια του άντρα - συντρόφου, άν αυτός για μία στιγμή ξεχάσει τίς υποχρεώσεις του.

"Σήκω!...τό άνθρωπάκι μας, ό Κάϊν, θά ξυπνήσει σε λίγο ζητώντας φαί.
Σήκω...και πάρε τό ρόκαλο νά πās στό κυνήγι..."

Επαναστάτησα, έχθρά τής παθητικής κατάστασης θέλει τή γυναί- κα στό "Η γυναίκα του Ιώβ κι οι φίλοι του":

"Εσφιγγε τούς γρόνθους της, έσφιγγε τά δόντια της...τρεμοκτυπούσανε τά τραγανά τής μύτης της, άγανακτισμένη με τήν παθητική ύπομονή του συζύγου τής και συλλογιζόταν:
- Ναί... Αν δέν είναι άλλο, άς σηκωθεί, του- λάχιστο, στην κοπριά του, κελχνοντας τά ανά- στημά του και κρατώντας φηλά τά χέρια, άς άνοιγοιλήσει τίς παλάμες ξεφτίζοντας τόν άέρα... κι η βλαστήμια νά φύγει άπό τό στόμα, - τό στόμα του, σάν σφεντόνα νά ρίξει τή βλαστήμια - κι άς πάει νά κρούσει τήν πόρτα του Κυρίου.

Τί όμορφη στάση! Τί θαρραλέα, θαυμάσια γυναίκα, όλο φωτιά, όλο δράση! Τί έδέες φιλοσοφικές, επαναστατικές κρύβει τούτο τό μικρό τραγουδάκι! Πόση δύναμη μέσ τήν απλότητά του!

Στό "Δωδεκαετή Ιησοϋ", μέσα σ'όλα τά άλλα σοφά διδάγματα πού δίνει, μ'έννα τρόπο όλότελα ξεχωριστό και πρωτότυπο διακη- ρύττει πώς:

"Αλήθεια" δέν είναι μονάχα η παραλή- φανταχτερή - άλαφριά πού στέκεται άπάνω άπά- νω σάν τό λάδι..."

Μά πώς για νά βρεί κανείς τήν αλήθεια πρέπει νά φάξει ως μέσα βαθειά στην ούσία των πραγμάτων και των γεγονότων.

Από τίς πιά γνωστές πρόζες του "Χρυσού Μύθου" είναι ό "Ολέθρο", θέμα η χιλιετηριωμένη ιστορία τής Σαλώμης και του Ιωαννά (Ιωάννη). Κι όμως κανείς άλλος δέν έδωσε τόσο ζωντανά τήν παρουσία τής σαγηνευτικής κόρης τής Ηρωδιάδας, κανείς άπόδωσε τόσο ~~χρηματικό~~ τέλεια με λέξεις τό ρυθμό και τό λίκνισμα του χορού της, του θρυλικού "χορού των έφτά πέπλων".

...../.....

Αν έμπαινε ή κατάλληλη χορογραφία καί μουσική, τό έργο θά γινόταν αυτόματα ένα θαυμάσιο από αισθητικής άποψης μπαλέτο. Είναι διαλογικό καί σ' όλη τή διάρκεια τής πλοκής του κύριο πρόσωπο. Είναι ή πανέμορφη Σαλώμη, μέ τήν πάλη τών δύο ψυχών της - της καλής καί τής κακής. Άλλα δευτερεύοντα πρόσωπα είναι ο Κηπουρός, ο Δεσμοφύλακας, ο Ηρώδης και ή φωνή του Ιωάννη.

Η σκηνή του χορού τής Σαλώμης αποδίδεται καταπληκτικά:

"Πέφτει, κι αυτόσχεδιάζει ένα χαμόσυρτο χορό.-Τό χορό του νερού.- Τά πόδια καί τά χέρια της, σά νερένεες φλέβες, καί τά πέπλα, φουσκώνουν σαν πλημμύρα. Γλιστράει στή χλόη μέ φιτίσιους έλιγμούς. Ρέει στήσ αύλακιές, κυλώνοντας κάθε κρίνο.- Οι κρίνοι όλοι λυγίζουνε, μά δέν σπάει κανείς. Τώρα, τινάσσεται όρθή. Γυρίζει γυρίζει... καί στυλώνει στ' ακροδάχτυλά της.- Τέλεια είκόνα όμορφοσκαλισμένου συντριβανιού.- Τά έφτά πέπλα, βουτηγμένα από τή ζώνη, σηκώνονται - φουσκώνουν σαν κρίνοι.- Τέλος... λύνεται ή ζώνη, τά πέπλα σκορπιένται καί μένει σά στερημένο συντριβάνη.- Μεθάει - πυρώνει, από τ' ην ίδια της τή γύμνια. Πετιέται σαν σπίθα στούς πέπλους της, καί χορεύει τό χορό τής φωτιάς... Σαλεύει κάτω στά πέπλα της σά φωτιά καί όρθώνεται γυμνή, στριφογυρίζοντας σά φλόγα πού θεριεύει - τυλίγει καί καταλεί ότι βρεί μπροστά της."

Τό 1939 μέ τήν έκρηξιν του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου βρισκομε τό Νικολαΐδη στήν Κύπρο. Τό Δεκέβρη του ίδιου χρόνου φεύγει για τό Κάιρο. Εκεί όμως δέν μένει παρά λίγες μέρες γιατί τά χαρτιά του δέν είναι έντάξει καί κηδυνεύει νά συλληφθεί. Φεύγει αεροπορικώς για τό Σουδάν καί ξαναγυρίζει πίσω στό Κάιρο σέ δύο μέρες μέσα από τήν Άβυσσηνία. Στό Κάιρο παραμένει σ' όλη τή διάρκεια του πολέμου. Στόν πόλεμο δέν παίρνει μέρος, γιατί ή υγεία του καί ή ήσυχηφύση του γενικά δέν του έπιτρέπουν. Όμως μέσα από τά έργα του καί μέσα από τίς συζητήσεις πού έκανε μέ φίλους, φαίνεται ή απέχθεια του, τ' ο μίσος του στόν πόλεμο.

"Θεωρώ τόν έαυτό μου υπεύθυνο αυτού του πολέμου γιατί δέν έκανα τίποτα για νά τόν αποφύγουμε."

λέει σέ μιá συνέντευξη στό "Κυπριακά Γράμματα" μιλώντας για τόν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο Τεϋκτρος Άνθίας, καί πάλι, μολώντας μας για τόν Νίκο Νικολαΐδη λέει.

"Δέν θά ξεχάσω ποτέ τήν αντίδραση του στόν πόλεμο, όπως τήν άκουγα μέ μιá έπιγραμματική διατύπωση τά βράδυα του Σεπτεμβρη, 1939, πού νιώθαμεν τή μεγάλη χαρά τής συντροφιάς του στή Λευκωσία. Ένώ οι σειρήνες ούρλιαζαν καί τό σκοτάδι έζωνε τήν πόλη-έτσι ή άερομανοί έκανε τά πρώτα της γυμνάσια- ο Νίκος φωτισμένος μέ τό αδύνατο φώς μιās λάμπας σ' ένα κατάκλειστο δωμάτιο, έρριχνε άπλετο φώς στήν στήν "προδοσία του ανθρώπου από τόν ίδιο τόν άνθρωπο", στό έγκλημα του πολέμου".

Τό 1940, στό Κάτρο, ό Νικολαΐδης έκδίδει τό μυθιστόρημα του "Πέρα από τό καλό και τό κακό," σέ 250 αντίτυπα. Σάν υπότιτλο του έργου στην άρχή είχε βάλει τό "Ιστορία δύο αδελφάδων για νά καταλήξει τελικά στό "Ανιστορω ιστορία". Κάπως μέ τά ίδια λόγια άρχίζει τή διήγηση του:

"Στό νησί μου, είναι κάποιες ιστορίες τής ζωής, και μία άπ'αυτές είναι ή ιστορία δύο αδελφάδων. Οι άγαθοί νησιώτες μιλήσανε πολύ για αυτές τίς αδελφάδες, και ως τήν ώρα τίς αναφέρνουν, σά γίνεται λόγος, γι τά "παράξενα και τ'άξεδιάλυτα" πράματα αυτού του κόσμου".

Αυτά τά "παράξενα και άξεδιάλυτα" αυτού του κόσμου τά βγαλμένα μέσα από τήν κοινωνική συμβίωση των ανθρώπων και δημιουργημένα από τίς συνθήκες τής ζωής τους, έρχεται νά μάς διηγηθώ, νά μάς αναλύσει, νά μάς τονίσει ό συγγραφέας. Αυτά τά "παράξενα και άξεδιάλυτα" που ίσως σήμερα, στην εποχή που ζούμε, νά μή δημιουργούν ούτε καν πρόβλημα ύπαρξης γιατί οι συνθήκες και οι άνθρωποι έχουν σχεδόν ολοκληρωτικά αλλάξει. Αν όμως τοποθετήσουμε τό έργο αυτό στην εποχή του, δηλαδή στις άρχές περίπου του αιώνα μας, και σφά στενά ενός νησιού ή μιας έπαρχίας, τότε φτάνουμε στό σημείο νά σκεφτούμε σοβαρά πως τό πρόβλημα μέ τό όποιο καταπιάνεται ό Νικολαΐδης είναι από τά πιο φλέγοντα, από τά πιο κοινωνικά. Κι είναι αυτό τό πρόβλημα τής "άποκατάστασης" των κοριτσιών, είναι ή άγωνία, ή προσμονή, ό πόθος των κοπέλλων μέ τήν κλειστή, περιορισμένη ζωή νά φτιάξουν οικογένεια, νά παντρευτούνε μέ κάθε τρόπο.

Σήμερα βέβαια, που ή γυναίκα έχει τόσο χειραφετηθεί, που μέ τή μόρφωση και τήν επαγγελματική κατάρτηση διεκδικήσει τά δικαιώματα τής και τά άπόκτησε, δέν τής παρουσιάζεται σέ τόσο έντονο βαθμό ή ανάγκη "νά βρει άντρα" (παρ'όλο που στις έπαρχίες εξακολουθούν, ιδιαίτερα στην πατρίδα μας, νά διατηρούνται μερικά παμπάλαια έθιμα και θεσμοί σέ βάρος τής γυναίκας.) Σέ μία όμως εποχή που θεωρούνταν δυστύχημα στην οικογένεια ή γέννηση του κοριτσιού και που, ~~καίχκαχ~~ τό μόνο μέλημα των γονιών για τίς κόρες ήταν νά τίς παντρέφουν όσο τό δυνατό πιο γρήγορα για νά τους φύγει ή έγνοια, τίποτα, ούτε κι ή πιο μεγάλη ύπερβολή δέν θεωρείται άπιθανότητα.

Η υπόθεση του έργου είναι κοινή: Είναι ή ιστορία δύο αδελφάδων που στην προσπάθεια τους νά έχπληρώσουν τόν άντικειμενικό σκοπό τής ζωής τους, νά άποκατασταθούν, τραβά ή κάθε μία τό δρόμο τό δικό τής, όλοτελα ξεχωριστό κι άντ'ιθετο άπ' τής άλλης μέ μόνο κοινό σημείο αυτή τήν προσπάθεια.

"Τά δύο κορίτσια μεγαλώνανε, καθώς δύο διαφορετικά λουλούδια φυτεμένα στη ίδια γλάστρα, και "προσπαθούσανε". Προσπαθούσανε πολύ. Σ' αυτό μονάχα μοιάζανε μεταξύ τους οι δύο αδελφάδες. Πασχίζαν νά "διακριθούν" και νά καλοπαντρευτούνε "σά θάρτ' ή ώρα τους" γιατί και στό νησί μας, αυτό τό ζήτημα "τίθεται" πολύ νωρίς στό βίο των κοριτσιών."

Η μία ή Φωτεινή, φρόνιμη, νοικοκυρά, προκομ'ενη, περνούσε τόν καιρό τής κλεισμένη σπιτι φτώνοντας τά προικιά ΚΚ της και περιμένοντας πόν καλό της που θάταν:

"Ένα μαστοράκι - κάλφας που θά του άνοιγε
μαγαζάκι με τά λεφτά που κέρδιζε από τό μετόξι
καί θά τόθ έκανε νοικοκύρη..."

Η άλλη, η Χρυσούλα, που έλαμπε από όμορφιά καί χάρη, μοίραζε
τίς ώρες της ανάμεσα σ' άτέλειωτα κοιτάγματα στόν καθρέφτη
καί σέ χορούς καί συναναστροφές με νέους, ψάχνοντας νά βρεί
μέσα σ' όλους τόν καλλίτερο,

"Ένα κυβερνητικό ύπάλληλο, ένα γραμματικό
σ' έμπορικό κατάστημα, ή σέ δεικνύορο, που θά
του χάριζε τήν όμορφιά της ατή, καί κείνος
θά τήν έκαμνε κυρία καθώς πρέπει στην κοινωνία..."

Στήν αρχή ή άπαιτήσεις τους ήταν σχετικά μεγάλες, σκόρπισαν
μάλιστα καί μερικές άρνήσεις σέ ύποψήφιους που δέν έβρισκαν
του γούστου τους. Μέρα με τή μέρα, χρόνο με τό χρόνο
ξεχώριζαν οι δρόμοι των δυό άδερφάδων, γίνονταν όλο καί πιό
άπόλυτες στά φερσίματά τους. Η μία κλειστήκε όλοτελα στόν
έαυτό της, δούλευε, δούλευε κα' όνειροπολοόυσε. Η άλλη
έμπλεξε με παρέες, με νέους που όμως δέν έδειχναν διαθήση
νά ~~μπλεξοόυν~~ με γάμο.
δεθόνε

"Με τόν καιρό, γίνονταν πιό συμμαζεμένη ή μία -
πιό προκλητική ή άλλη, κι' έτσι, ή κάθε άδερφή,
όλοένα έμοιαζε καί πιότερο με τόν έαυτό της."

Κι' αρχίζει ό Νικολαΐδης, μεετό λεπτεπίλεπτο νυστέρι του
άνατόμου νά μελετά μία - μία τς άντιδράσεις των δυό άδερφάδων,
νά δίνει μία - μία τίς σκέψεις τους, μία - μία τίς άπελπισμενες
τους ένέργειες

"Η κάθε άδερφή βίαζε τόν έαυτό της νά πιστέψει
πώς, "όλα πηγαινε καλά". Καί από ατή τή
θεληματική πίστη, άντλούσανε τή δύναμη για τήν
προσπάθεια τους.".....

"Τά χρόνια... όμως, τά χρόνια περνούσανε, δίχως
νά μπει καί νά καθίσει στό στίτι τους ό Άντρας,
καί ή ανθρώπινη τους ύπομονή άρχισε ν' άποκάμνει,
με τίς μακροπρόθεσμες άναβολές καί ή πίστη τους,
για τό άξιόχροο τής ζωής, νά κλονίζεται."

Καί τότε ριζώθηκε ή άμφιβολία μέσα τους. Άμφιβολία για τό αν
ό άπόλυτος ατής τρόπος ζωής που ή καθεμιά τους έφάρμοσε, ήταν
ό σωστός. Υποψία μήπως έγινε κάποιο λάθος, μήπως κάτι δέν
πήγαινε καλά... Κοίταξαν μέσα βαθειά στόν έαυτό τους κι'
άναγκάστηκαν νά παραδεχτούν πώς, ναι, κάτι δέν πήγαινε καλά...

"Καί όμολόγησαν, ή κάθε μία στόν έαυτό της πώς
"τό είχε παραξυλώσει". Καί όχι χωρίς κόπο,
άρχισαν νά βάζουνε νερό στό κρασί τους.
"Η μία, ξανοίχτηκε... λιγάκι - ή άλλη, μαζεύτηκε...
κάπως. "Η γειτονιά χαμογελοόυσε καί με τίς δυό".....

"Όμως

"Όσο καί νά μαζεόονταν ή μία, όσο καί νά
τενώνονταν ή άλλη, δε βγαίναν έξω από τό σκαρί
τους. "Η κάθε μία είχε "τό χνώτο καί τό ζουμι της"
όλοτελα διαφορετικά από τής άλλης καί: άταβριαστα"

Δέν ξέρω αν σε κανένα άλλο Νεοελληνικό μυθιστόρημα μπορεί νά
βρεθεί τόση δύναμη άνάλυσης καί περιγραφής. "Ο Σ½ Καρακάσης,
μελετητής τής ζωής καί του έργου του Ν. Νικολαΐδη, λέει:-

" "Ο Νικ. Νικολαΐδης περιγράφει τίς ψυχικές
μεταπτώσεις των δυό άδερφάδων με τή γνωστή του
ψυχαναλυτική δύναμη" "Η περιγραφή τής κατάπτωσης

των δύο αδερφάδων που συμβαίνει σε δύο διαφορετικούς ψυχικούς τομείς γίνεται κατά ένα τρόπο πρωτοφανής στη λογοτεχνία μας. Όπως συνήθως στα έργα του Νικολαΐδη ή υπόθεση εξελίσσεται με βάση προπαντός την ψυχολογική δράση. Προχωρεί βήμα προς βήμα. Προβλέπει κι' αναλύει όλες τις περιπτώσεις κι' όλες τις τυχόν αντιρρήσεις που μπορούν να γενναθοῦνε στο μυαλό του αναγνώστη κι' ετοιμάζει μπορούμε να πούμε φυσιολογικά τη λύση του δράματος".

Οι δότιστα διαφορετικές φύσεις των δύο αδερφάδων πολύ συχνά τις έφεραν σε άγριες λογομαχίες και καυγάδες. Τσακωνόντουσαν για το τίποτα, για το χρώμα του σπιτιού και για τα είδη των λουλουδιών που ή κάθε μια προτιμούσε, και που ήθελε να τά επιβάλει. Στο τέλος ή κοινή ζωή τους έγινε άβασταχτη γιατί όλη ή άγωνία, όλη ή άνησυχία, όλη ή τρελλή τους επιθυμία για άντρα μετατρέπονταν σε μίσος που τό εξέδηλωναν ή μια ενάντια στην άλλη. Αμέτρητες φορές, μαζεύονταν ή γειτονιά για να τις χωρίσει από μια τρελλή, όλο πάθος πάλη. Αποφάσισαν να μοιράσουν την περιουσία τους στα δύο και να κάνει κάθε μια τη ζωή της μονάχη

"Και πραγματικά: Σε λίγο καιρό, πάλι στο "γκρίζο με άσπρα" άνωγάκι της μιας αδερφής, φάνταζε τό "άσπρο" με λουλακιά" της άλλης. Κι' ένα μπαλκονάκι, στολισμένο με γαρουφαλιές και σγουρούς βασιλικούς, πρόσβαλε πάλι στο άλλο - τό στολισμένο με τις άμύρεστες δριάνσιες και τις γαρδέλιες - κι' ανάσταινε τη γειτονιά με την εύωδιά του."

Κι' εξακολουθούν να ζούν, οι δύο δυστυχημένες γυναίκες να ζούν και να όνειρεύονται τό άπιαστο ιδανικό. Γεροντοκόρες μεσόκοπες πιά εξακολουθούν ν' άρπάχονται άπελπισμένα από τις καλιές τους χάρες και ... άκόμη να έλπίζουν. Να έλπίζουν ή κάθε μια με τον τρόπο της, με τη στάση της που όλο κι' έχανε την παθητική της μορφή και γίνονταν ενεργητική, συγκεκριμένη. Έφτασαν να καταντήσουν κι' οι δύο ό περίγελως της γειτονιάς και των περαστικών, χωρίς καν να τό καταλαβαίνουν. Η μια, ή Χρυσούλα, που ό πόθος της για σύζυγο έχει πιά μετατραπεί σε μανία, σε τρελλή επιθυμία για άντρα, επιθυμία που ή ναρκωμένη της σάρκα έντονα εξέδηλωσε τώρα στις τελευταίες της άναλαμπές, δέν διστάζει να βήγει στο πεζοδρόμιο και του κάκου να καλεί = σαν κοινή γυναίκα - τους περαστικούς στο σπίτι της. Η άλλη - ή Φωτεινή, εξακολουθεί άστμάτητα να δουλεύει, να πλημμυρίζη τό σπίτι προικιά, άπαράλλαχτα σαν μια νιδούνη που, με τό φτάσιμο της ήμέρας του γάμου, δέν τά προφταίνει όλα και βιάζεται, βιάζεται... Και περιμένει άκόμη τον "έντρούλη", κάνοντας όνειρα τό βράδυ στο κρεβάτι, όταν τό γεροντικό της πιά κορμί ξεκουράζεται από την όλοήμερη εργασία.

Τραγικά γελοίες γίνονται οι φτωχές γεροντοκόρες με τό άνόητα παιδιαρίσματα τους. Με πόση κατανόηση, με πόση θλίψη τις παρακολουθεί ό συγγραφέας. Πόσο συμμερίζεται τον πόνο τους και πόσο τις καταλαβαίνει ...

"Ω! "Ας φυλαχτούμε από τό να γελάσουμε με τ' άδύνατα πλάσματα του Θεού, που στην άπελπισμένα προσπάθειά τους χάσανε την αξιοπρέπεια και ξεπεράσανε τό "καθώς πρέπει"."

Θαυμάσια ή στάση του συγγραφέα. Δέν κατηγορεί δέν κρίνει κανένα. Άπλως παρατηρεί και μες άνιστορεί τά διάφορα γεγονόσα. Κι' είναι μεγάλο προτέρημα ~~για~~ για ένα λογοτέχνη τό να μη γίνεται ρήτορας ή ήθικολόγος και να μη διαλαλεί συμπεράσματα και κηρύγματα. Αφήνει τον αναγνώστη να κρίνη μονάχος του. Και τό συμπέρασμα βγαίνει εύκολα, όμαλά, φυσικά. Δέ φταίνε οι φτωχές αδερφές -- ήρωίδες του. Αύτές είναι μονάχα τά θύματα, τά άτυχα θύματα μιας κατάστασης που επικρατεί και που αυτές δέν, μπορούν

νά τήν αλλάξουν. Δέν είναι τύποι επαναστατικοί - κι' ίσως αὐτό είναι τό μόνο τους σφάλμα. Δέν μποροῦν νάντιδράσουν, νά ὑψώσουν τό ἀνάστημά τους καί νά ζήσουν τή ζωή τους, ὅπως τό ἐνστιχτό τους - ἀφοῦ μέρωση δέν έχουν - τίς ὀδηγεῖ. Ἀφήνονται ἔρμαια τῆς τύχης τους στήν ὁποία ὑποτάσσονται ἀδιαμαρτύρητα. Αὐτές οἱ δυό ἀντιπροσωπεύουν ἕνα ὁλόκληρο πλῆθος ἀδύναμων πλασμάτων, ἀβουλιαν, χωρίς ἰδανικά, χωρίς ὑψηλό σκοπό στή ζωή τους.

Ὁ μέγας αἷτιος, ὁ φταίχτης, ὁ δημιουργός αὐτῆς τῆς δραματικῆς κατάντιας τους ἕνας είναι: Ἡ κοινωνία. Οἱ κοινωνικές συνθήκες, μέ τή στενότητα τους, τίς προλήψεις καί τοὺς νόμους τους, ποῦ δεσμεύουν τό ἄτομο καί τό κάνουν κειθῆνιο κι' ἀβουλο ὄργανό τους. Ἡ κοινὴ γνώμη, - τό "τί βιά πει ὁ κόσμος" - ποῦ φοβερά ὑψώνεται κι' ἀλυσοδένει τὰ αἰσθήματα, τήν πρωτοβουλία, τήν προσωπική δράση. Χιλιάδες κοπέλλες ἀκόμη καί σήμερα, ἀντιμετωπίζουν προβλήματα ἴδιας φύσης καί πάρα πολλές εἶναι ἀνίκανες νά τὰ προσπεράσουν. Ξατί ἡ κοινωνία πνίγει πολλές φορές καί τὰ αἰσθήματα, κι' ὅταν ἀκόμη θάλυναν - αὐτά μόνα τους, χωρίς τή συμμετοχὴ τῆς λογικῆς - χίλια δύσκολα ζητήματα. Ὁ Νικολαΐδης πιστεύει πὺς ἂν μπροῦσε λιγάκι ἡ ἀγάπη νά στριμωχτεῖ ~~ἐκεῖ~~ στή ζωή τῶν δυό ἀδερφάδων ὅλη ἡ ἱστορία τους θ' ἄλλαζε. Κε' αὐτὴ ὅμως εἶναι σφιχτοφυλακισμένη πίσω ἀπὸ τοὺς σιδερένιους τοίχους τῆς πρόληψης, τοῦ ἐλέγχου τῆς κοινωνίας.

"Δέν ἦταν μισερές - κι' οἱ δυό τους στό σῶμα, μά σίγουρα κι' οἱ δυό τους στή ψυχὴ ἀφοῦ τοὺς ἔλειψε παντα ἡ ~~καὶ~~ μεγάλη καθοδηγήτρα ... Ἡ ΑΓΑΠΗ ... ποῦ ἔλκει, - ἀδράχνει - συντομεύει κι' ἀπλοκοιεῖ τὰ πάντα..."

Δέν γνωρίζανε τὸν ἔρωτα σέ καμιὰ μορφή του. Οὔτε τὸν παιδικό, οὔτε τὸν ἐφηβικό, κι' ἔτσι δέν μποροῦσαν νά ἐκτιμῆσουν τήν ἄδολη ἀγάπη. Ψάχνανε γιὰ νά βροῦν ἄντρα νά τὸν παντρευτοῦν, χωρίς νά νοιάζονται γιὰ αἰσθημα, οὔτε κἂν γιὰ ἔλεξη σωματική. Τὰ στενὰ πλαίσια τῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς δέν τοὺς ἐπέτρεψαν οὔτε αὐτό τὸν γάμο νά κάνουν, κι' ἀπομένουν στό τέλος μέ σκοτωμένα τὰ ὄνειρα τους μέ ~~τὰ σκοτωμένα τὰ ὄνειρα τους~~, μέ σκοτωμένο τό λογικό τους (τρελλαίνονται κι' οἱ δυό, πρῶτα ἡ Χρυσούλλα κι' ὕστερα ἡ Φωτεινὴ) καί τελειώνουν τήν ζωή τους σάν δυό ζωάκια, χωρίς κανένα σκοπό, καμιὰ ἔγνοια, κανένα βάσανο.

Πόσο δυνατὰ, πόσο σοφὰ κλείνει τό ὑπέροχο αὐτό μυθιστόρημα ὁ Νικολαΐδης!

"Οἱ ἀγαθοὶ νησιῶτες, ὡς τήν ὥρα, ^{μυθῶνας} γιὰ τὰ "παράξενα κι' ἀξεδιάλυτα πράματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου" ἀναθυμοῦνται κι' ἀναφέρνουν τίς δυό ἀδερφάδες. Λένε πὺς ζήσανε πολλὰ χρόνια κι' οἱ δυό, τρελλές καί περιγράφουνε τήν τρέλλα τους".....
.....
"Προσθέτουν λίγα λόγια ἀκόμα γιὰ νά τονίσουν πὺς καί τὰ δυό ἀψά πλαίσια τοῦ Θεοῦ, σταθήκανε πάντα " Π ἔ ρ ' ἀ π ' τ ὁ κ α λ ὀ κ α ἰ τ ὁ κ α κ ὀ", καί σωμαίνουν στοχαστικά "Λές καί οἱ ἀγαπημένοι μου νησιῶτες, ἀναζητᾶνε μέ τό ἀπλοϊκό μυαλό τους, τό βαθύ ~~ἐπιμακροκόμικ~~ συμβολισμό αὐτῆς τῆς τρέλλας, καί ἡ ἀπλή, μά βαθειὰ ψυχὴ τους συναισθάνεται τό νόημα τῆς "ἱστορίας τῶν δυό ἀδερφάδων".

...../.....

Ο Άλέξης Άργυρίου στο " Έλευθερα γράμματα" λέει για το " Πέρα απ'τό καλό και το κακό".

"Από μία άποψη ή έπιμόσφαιρα του βιβλίου είναι λαϊκή. Εκτός από τὰ κύρια πρόσωπα βλέπουμε να προβάλλει θαμπή μία κοινή γνώμη που σαν ύποτυπώδης άρχαίος χορός τοποθετεί τὰ γινόμενα και τὰ χρωματίζει με τή λαϊκή αντίληψη. Μά ή τεχνική του βιβλίου είναι άλλο πράμα. Είναι τεχνική έπιδέξιου τεχνίτη."

Ο Αίμιλιος Χουρμούζιος, με δυό γραμμές χαρακτηρίζει τό θαυμάσιο αυτό έργο:

"Αρχίζει με τους χαμηλούς τόνους μιας νησιώτικιας ήθογραφίας και φθάνει στους ύψηλότερους τόνους τής άρχαίας τραγωδίας."

Κι'ό Σταύρος Καρακάσης τόσο πετυχημένα τό παρουσιάζει σαν μία μουσική συμφωνία:

" Τό " Πέρα απ'τό Καλό και το Κακό" μου κάνει τήν έντύπωση μιας μουσικής συμφωνίας με δυό μοτίβα που ένας μεγάλος τεχνίτης τ'αναπτύσσει, τὰ διαπλάτνει και τὰ εναλλάσσει, δημιουργώντας ένα άρτιο μουσικό σύνολο, που στέκεται άρχιτεκτονικά άψογο και τέλειο."

Μία δεύτερη έκδοση του " Πέρα απ'τό Καλό και το Κακό" από τόν έκδοτικό Οίκο " Οί φίλοι του βιβλίου", γίνεται τό 1947 στην Αθήνα.

Τό 1948, στο Κάϊρο και πάλι, ό Νίκος Νικολαΐδης εκδίδει τό τρίτο του μυθιστόρημα, τὰ " Τρία Καρφιά". Αρχίζοντας το είχε σκοπό να γράψει ένα δηήγημα, μία νουβέλλα τό "Ηρώτο Καρφι". Σιγά - σιγά όμως τό δούλεψε, τό συμπλήρωνε, τό προέκτεινε κι' έφτασε να μάς δώσει ένα δγκώδιο μυθιστόρημα 332 σελίδων.

Αναλύοντας τὰ βιβλία του Νικολαΐδη βλέπουμε πως στο είδος τους αποτελούν σβ καθένα κι'ένα μεγάλο λογοτέχνημα. Γιατί τέτοιος ήταν ό Νικολαΐδης. Δέν θάφησε ποτέ να κυκλοφορήσει κάτι δικό του που να μην είναι άψογο από κάθε άποψη. Έτσι και τούτο τό μυθιστόρημα του, με δυό λόγια μπορεί να χαρακτηριστεί σαν τέλειο. Τέλειο στή φόρμα, τέλειο στή περιγραφή, τέλειο στή ανάλυση. Όλη ή κείρα τής ζωής, όλη ή γνώση τής ψυχής του ανθρώπου που τόσα χρόνια μάχευε σταλιά-σταλιά ό συγγραφέας, διοχετεύονται σ'αυτό τό μεγάλο έργο.

Ηρωα του χρησιμοποιεί ό Νικολαΐδης και πάλι ένα φτωχό ανθρώπινο του λαού, ένα χωριατόπουλο μ'άδύνατο μυαλό κι'άδύνατη θέληση, τόν Κασιανό. Τό περιβάλλον που ταιριάζει στο μυθιστόρημα είναι και πάλιν εκείνο τής μικρής του Πατρίδας, τής Κύπρου, κι'ό αγαθούλης ό Κασιανός δέν μπορεί νανε άλλος από ένα Κυπριόπουλλο τής ύπαιθρου. Ό πατέρας του Κασιανού, ό Γιαννακός, ένας φτωχός χωριάτης, αποφασίζει ύστερα από τό θάνατο τής γυναίκας του, να στείλει τό παιδί στή χώρα, να κάνει μονάχο τήν τύχη του.

"Ναί, τό παιδί γιά τό χωρικό ἔχει ὄξια, ὅσο εἶναι κοντά του, μιά σά δέν ἔχει χωράφια νά τά σκάβει,.... εἶναι καρφί καρφωμένο στόν τοίχο."

Κι' ἀρχίζει ὁ πατέρας, ὁ ἀγράμματος, ὁ ἀπαιδαγώγητος καί βασανισμένος πατέρας, νά δίνει "συμβουλές" στό παιδί, συμβουλές πού ἀνοιξαν τήν πρώτη κληγή στήν τρυφερή του ψυχούλλα κι' ἐμπήξαν μέσα τό "Πρῶτο Καρφί". Κι' εἶναι αὐτό τό πρῶτο καρφί ὁ φόβος γιά τή ζωή τήν "αἰμορροφήχτρα" καί τοὺς ἀνθρώπους, ἡ ὑπόψια πῶς ὁ κόσμος εἶναι "θηριόγνωμος", κακός πῶς караδοκεῖ κάθε στιγμή νά καταπιεῖ στό ἀσπλαγχο στόμα του κάθε ἀνυπεράσπιστο πλάσμα πού θά βρεθεῖ μπροστά του. Καί τό παιδί, τρομοκρατημένο, ἀκούει, ἀκούει καί σφηνώνει μέσα του βαθειά τοῦτα τά φοβερά λόγια:

"Νά φυλάξῃσαι ὅσο μπορεῖς ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους..... ὅσο νά κάνεις παράδες.... Καί πιά δέ φοβᾶσαι τίποτα.... Ἐχεις τήν ἀσφάλεια...." Πρέπει νά πᾶς παιδί μου "ν ἄ κ' ἄ ν ε ι ς π α ρ ἄ δ ε ς". Εἶδ' ἄλλως... ὅση ψυχὴ κι' ἂν ἔχεις - καί τί ψυχὴ μπορεῖ νάχει ὁ φτωχός - σέ ρίχνει κάτω καί σέ χτυπάει σά χταπόδι..."

Λεφτά! Νά ἡ μόνη ἄμυνα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς "κακοῦργους" συνανθρώπους του, ὅπως τὴ βλέπει μέ τό στενό του μυαλό ὁ χωρικός. Κι' ἔτσι τήν μεταδίδει καί στό νεαρό του βλαστάρη, μὴ μπορῶντας νά καταλάβει τό μέγεθος τοῦ κακοῦ πού τοῦ κάνει. Μὴ μπορῶντας νά φαντασθεῖ πῶς τά λόγια του αὐτά θά μπάσουν στή ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ κατοπινοῦ στρουφνοῦ, ἀνώμαλου του χαρακτήρα πού θά κάνει τόν κόσμο νά τόν πεῖ ἀργότερα "Βουλωμένο τοῦ Σατανά" καί "Καρφωμένο" Ὁ φτωχός πατέρας, βαρυσστημένος ἀπὸ τὴ μιζέρια καί τὴν ταπεινώση τῆς δικῆς του ζωῆς, κουρασμένος ἀπὸ τὴν ἀκαρπῆ - χροῶν - προσπάθεια, φοβισμένος πῶς κάτι ἀνάλογο περιμένει τό γυιό του κεῖ κάτω στή χώρα, θέλει νά τόν βοηθήσει, νά τόν συμβουλέψει. Στοργικά, ὄλο ἀγάπη τὰ κίνητρα. Φοβερά, καταστραπτικά τὰ μέσα, θλιβερά καιρία τὰ ἀποτελέσματα. Ὁ μικρός Κασιανός φεύγει ἀπὸ τό χωριό μέ βαθειά μπηγμένο μέσα του τό "Πρῶτο Καρφί".

Κι' ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζει ἡ περιγραφή τῆς ζωῆς τοῦ χωριό-τόπουλου μέσα στή χώρα. Μιάς ζωῆς χαμηλῆς, ὄλο ταπεινωσμένης καί ποταπότητα πού ἀντικειμενικὴ καί μόνο σκοπὸ ἔχει τὴν ἀπόκτηση χρημάτων, μέ κάθε τρόπο, μέ κάθε μέσο. Δυνατές ὅσο κι' ἀπλές οἱ περιγραφές τῶν καθημερινῶν μικροεπισσοδίων. Ἀπαράμιλλο τό ὕφος, τέλεια ἡ ἔκφραση. Πουθενά κάτι τό περιττό, πουθενά κάτι τό ἀσχετο. Τό κάθε τί ἔχει τὴ θέση καί τό σκοπό του, πού ὀλοκληρωτικὰ τόν ἐκπληρώνει.

Ὁ Κασιανός γίνεται φοβερά τσιγκούνης, στρουφνός, ~~ἰδιότυπος~~ ἰδιότυπος. Ἐχει ἀνοίξει ἕνα ψιλικάτσο καί λογαριάζει ἀκόμη καί τὴ δεκάρα πού θά κερδίσει. Ἡ τσιγκουνιά κι' ἡ φιλαργυρία του ὅμως δέν ὀφείλονται στήν ἀγάπη του γιά τό χρήμα αὐτό καθ' αὐτό. ὀφείλονται στήν προσπάθεια του νά φτιάσει τό σπλο του ἐνάντια στή ζωή, ἐνάντια στοὺς ἀνθρώπους. ὀφείλεται σ' ἕνα εἶδος αὐτοῦ ἀμυνας πού θέλει νά ἀντιπαραθέσει * μπροστά στοὺς ἐχθρούς - κι' εἶναι γι' αὐτόν ἐχθρός ὀλοκληρῆ ἡ ἀνθρωπότητα.

Κι' άφοϋ κιά, με στερήσεις, με ήθικους έξευτελισμούς με αίματηρές οικονομίες κατορθώνει ο Κασσιανός νά κάνει μιá περιουσία, που ό ίδιος θεωρεί άρκετή για τήν έξασφάλιση τής ζωής, τότε

"Η αϊτηση τής ζωής που στήν προσκάρθεια του νά κάνει παράδες είχε χαθεί έρχισε νά ξυπνά.....
"..... Η ιδέα πως είναι κιά άσφαλισένος, οικονομικά άνεξάρτητος" άρίμασε μέσα του και σάλεψε τά χείλη του νά πει τό " Δ ό ξ α Σ ο ι ό Θ ε ό ς". και μαζί του ξεσύρθηκε όλο τό βάρος που τότε πίεζε τόσα χρόνια κι' ένοιωσε, με μιáς ν' άνοίγεται μιá τρύπα μιá τρύπα που έχασκε άδεια γιατί "τό καρφι" που βγήκε ήτανε τό μόνο πλήρωμα τής καρδιάς του."

Και μένει άδεια ή καρδιά του φτωχού ψιλικατζή, άδεια από αίσημα κι' άδεια από ιδανικά. Για πρώτη φορά στρέφει τό βλέμμα του στη φύση κι' άπορεί και θαυμάζει τήν όμορφιά της. Κι' είναι "Ανοιξη κι' είναι τά πάντα στη άνθισή τους. Πουλιá, λουλούδια άνθρωποι, όλα γιομάτα ζωή, γυρεύουν συντροφιά, γυρεύουν ζευγάρωμα. Ο Κασσιανός με τρόπο κοιτάζει τριγύρω του. Μονάχος. Πουθενά ένας φίλος, ένας γεί- ταναας. Στην αρχή άσυνείδητα, κι' ύστερα ένεργά, συγκεκριμένα, αρχίζει νά σφηνώνεται μέσα του τό Δεύτερο Καρφι: Η λαχτάρα τής ζωής. Θέλει νά ζήσει, νά χαρεί μαζί με τούς συνανθρώπους του όλη αυτή τήν όμορ- φιά τής ζωής, μάταια όμως:

"Η μοναξιά του μαζευτόταν -μαζευτόταν... έγινε όρατή. Στιβαζόταν σαν μιá κίτρινη ρευστή λάσπη που πάγωνε κι' έσφιγγε και μέσα σπύς παγωμένες άνοφέλευτες μέρες και νύχτες, άπεικαζε και κείνες που θάρχονταν και τίς φοβότανε σαν τό ρέμα που φουσκώνει τήν πλημμύρα".

Αέ διστάζει νά μεταχειρίζεται κάθε μέσο για νά διώξει αυτή τήν έρημιά από πάνω του, κι' ικανοποιείται άκόμη και με τό ν' άκούει ανθρώπινες κουβέντες.

Τό δεύτερο καρφι του τό βγάξει ή γυναίκα του ή "Όσια Γριασαμή" που τον φέρνει κοντά στη ζωή και στους ανθρώπους. Όμως ή άνώμαλη φύση του Κασσιανού δεν τον άφήνει νά ήσυχάσει. Τό Τρίτο Καρφι, σιγά σιγά μά σταθερά, αρχίζει να τρυπώνει μέσα του, Ο κόθος τής έπιβίωσης.

"Θέλει ένα παιδί:" Ένα παιδί για νά του κλείσει τά μάτια, και νά συνεχίσει τή ζωή του άπάνω στη γή.
- Ο άνθρωπος που άφήνει παιδιá πίσω του δέ χάνεται.
- Κι' όποιος δεν άφήνει και τ' όνομα του χάνεται και τά κόπια του.... και είναι σαν νά μήν πέρασε άπ' αυτόν τον κόσμο."

Χωρίζει τή γυναίκα του και παραδίδεται στα χέρια τής φλογερής Αντριάνας που θά του κάνει τό πολυπόθητο παιδί.

Νά μήν πεθάνω άτεκνος και χαθώ, λέει. Ν.α άφήσω τό αίμα μου πίσω μου."

...../.....

Η άφυσική όμως ζωή που έκανε του τά άναποδογύρισε όλα. Μόνος λυτρωμός ο θάνατος παραμένει. Κι' αυτός άκδη, έρχεται άφυσικός παράξενος.

" Πέθανε άργά-άργά δίχως τρόμο, γιατί και ο τρόμος είναι ζωή κι' όσο ή ζωή άποτραβιέται από τον άνθρωπο τόσο λιγοστεύει και τουτός."

Άπό την άρχή ως το τέλος αυτό το έργο κρατεί τον άναγνώστη σε συνεχώς ύπερδιέγερση. Είναι τόσο δυνατό και τόσο ζωντανό που άθελα σε μπάζει στη ψυχή του ήρωα του. Ο Κασιανός, ο τόσο παράξενος αυτός τύπος με τίς ποταπότητες και τ' άνοξιόπρεπα φερσίματα του, με τίς διαστροφές και τίς άνωμαλίες του είναι έν τουτόις ένας τύπος που προξενεί τον οίκτο μάλλον παρά την άποστροφή. Γιατί ξέρουμε πώς δεν είν' αυτός ο ύπεύθυνος των πράξεων του. Ξέρουμε πώς άν ζούσε σε κανονικές κοινωνικές συνθήκες θα περνούσε μια ζωή φυσιολογική, κι' ίσως νά πρόσφερε και κάτι στους συνανθρώπους του με την ύπαρξή του. Ενώ έτσι ζή και πεθαίνει χωρίς καμιά άλλαγή νά γίνει στο περιβάλλον του, με το πέραςμα του. ΧΧΧΧΧ Τόν συμπονάμε-κι' ο συγγραφέας τον συμπονεί-γιατί ύπόφερε, πόμισε κι' έζησε με πάθος αυτό τον πόνο. Όμως, τέτοιος που είχε καταντήσει, καλλίτερα που πέθανε, γιατί κανείς ούτε κι' ο ίδιος, θέν θα κέρδιζε τίποτα με τή ζωή του.

Τά πρόσωπα που περιτρνγυρίζουν την κεντρική μορφή του Κασιανού είναι βέβαια δευτερεύοντα, όμως άπαραίτητη είναι ή ύπαρξη τους, γιατί τονίζει την προσωπικότητα του ήρωα, και γιατί κι' εκείνα αντιμετώπιζουν, σε διαφορετική μορφή, κοινά σχεδόν προβλήματα με τον Κασιανό, άφού ζούν στο ίδιο κοινωνικό περιβάλλον.

Τά " Τρία Καρφιά " άποτελούν ένα πολύ δυνατό έργο, κι' έδημιούργησαν πολλά σχόλια και συζητήσεις σε διάφορους λογοτέχνες κι' ανθρώπους των γραμμάτων. Λέει ο Σ. Καρακάσης στη " Ζωή και το έργο του Νίκου Νικολαΐδη ":

" Τά τρία καρφιά είναι ένα βιβλίο σκληρό, άμείλικτο, σάν τή ζωή των ήρώων του. Δεν υπάρχουν σελίδες εύχάριστες βωμαντικές" ή " ποιητικές" που νά ξεκουράζουν, γραμμένες μόνο και μόνο για ~~καλά και κακά~~ να εύχαριστήσουν τον άναγνώστη. Τά γεγονότα εξέλισσονται στυγνά, μοιραία. Το δράμα πλαταίνει, βαθαίνει, άγκαλιάζει, το ένα θέμα, τή μια φάση ύστερα από τήν άλλη, με μια λογική συνέπεια άμετάκλητη που φέρνει τον ήλιγγο. Στιγμές φθάνουν στο ύψος άρχαίας τραγωδίας ή στους τόνους συμφωνίας του Μπετόβεν."

Κι' ο Γλαυκος Άλιθέρης σε μια έπιστολή - κριτική - που δημοσιεύτηκε στην Άλεξανδρινή Λογοτεχνία το 1949, τον συχαίρει για τα Τρία Καρφιά:

" Έν' ένα θαύμα ή προσπάθεια κι' ή προσήλωση στο ένα Ίδανικό - κι' άς είναι Τρία Καρφιά, που κατά καιρούς, τον είχανε βασανίσει, πληγώσει και τρυπήσει. Και θαύμα είναι ή στάση σου, ή άκρως αντικειμενική, που τοποθετεί έμπιστά και ψυχικές περιπέτειες χωρίς τήν επέμβαση του Χ Ε Γ Ω".

Ο Στρατής Τσίρκας το παραδέχεται σάν ισάξιο των έργων του Μπαλζάμ:

"Ο Νικολαΐδης δέν θά κΰψει ποτέ τίς γέφυρες μέ πραγματικό κΰσμο. Θα συνεχίσει τήν ρεαλιστική παράδοση μέ τά διηγήματα καί τίς νουβέλλες του καί θά τήν πλουτίσει μέ " Τά Τρία Καρφιά " που θά τό υπόγραφε ὁ Μπαλζάη. "

Τριάντα ὀλόκληρα χρόνια ἐντατικής δουλειᾶς χρειάστηκαν γιά νά πραγματοποιηθεῖ τό πιδ ὀμορφο ὄνειρο του Νικολαΐδη. Ἡ ἐκδοση του " Βιβλίου του Μοναχοῦ. " Τριάντα χρόνια δυσκολιῶν, τεχνικῶν κι ὀικονομικῶν, ανέβαλαν τό τύπωμα του ἀπό τό 1920 που πρωτάρχισε νά τό γράφει, ὡς τό 1950. Κι ἔτσι, τό Φθινόπωρο του 1951, στο Κάιρο κάνει τή θριαμβευτική του ἐμφάνιση τό πολυαγαπημένο στερνοπαίδι του συγγραφέα που εἶναι καί τό τελειότερο του ἔργο, τό πιδ σπάνιο στολίδι τῆς Τέχνης του.

Πόσοι καί πόσοι δέν περιμέναν αὐτό τό βιβλίο, πόσοι καί πόσοι δέν ἀνοιξαν τήν ἀγκαλιά τους καί τήν καρδιά τους νά τό δεχθοῦν, νά ρουφήξουν μέ μιᾶς ὀλη ἐκείνη τή φιλοσοφία ἐκείνη τήν ὀμορφιά που κλείνει μέσ τίς σελίδες του! Δέν πιστεῶ νά ὑπάρχει ἄλλο βιβλίο στη Νεοελληνική ἤ καί στη Παγκόσμια λογοτεχνία που νά διαδόκησεν ἀσχολιάστηκε, νά ὑμνήθηκε τόσο πολῦ καί τόσο πλατειᾶ εἴκοσι χρόνια πρίν ἀπό τήν ἐκδοση του σάν τό " Βιβλίο του Μοναχοῦ. " Πρίν ἀκόμη γραφοῦν τά μισᾶ πεζοτράγουδα που ἀποτελοῦν τό περιεχόμενο του, εἶχε κι ὀλας περιγραφεῖ, εἶχαν δημοσιευτεῖ ἀποσπάσματα του καί κριτικές σ' ἐφημερίδες κι εἶχε συγκεντρώσει τά συγχαρητήρια μεγάλου μέρους του λογοτεχνικοῦ κόσμου. Καί τό παράξενο εἶναι πΰς οἱ περιγραφές που του δόθηκαν τότε, καθόλου δέν διαφέρουν ἀπ' αὐτές που ~~κικικικικικικικικικικικικ~~ ~~κικικικικικικικικικικικικ~~ μπορεί νά κάνει κανεῖς σήμερα, διαβάζοντας τό βιβλίο ὀλοκληρωμένο, καί σελιδωμένο τόσο τακτικά κι ἄρμονικά. Ἰσως αὐτό νά ὀφείλεται στο ὅτι ὁ Νικολαΐδης ἀπό τήν ἀρχή συνέλαβε τή μορφή του βιβλίου καί προχώρησε συστηματικά μέ βάση αὐτή τή μορφή, κι ἀκόμη στο ὅτι ὀλοι οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων τῆς Ἀθήνας καί τῆς Αἰγύπτου ἤξεραν καί περακολουθοῦσαν αὐτή τήν προσπάθεια ἀπό τήν ἀρχή.

Τό 1923, στο περιοδικό, " Ἀγγή " τῆς Κύπρου ~~κικικικικικικικικικικικικ~~ πρωτοδημοσιεύτηκαν ἀποσπάσματα ἀπὸ τό " Βιβλίο του Μοναχοῦ ". Ὕστερα ἄλλες ἐφημερίδες, τῆς Ἀθήνας τῆς Κύπρου καί του Κάιρου ἀσχολήθηκαν ἐπανελημμένα μ' αὐτό. Τό 1938, τά Νεοελληνικά Γράμματα παίρνουν μιᾶ συνέντευξη ἀπ' τό Νικολαΐδη ἐνῶ παράλληλα ἀναφέρουν πιδ τό " Βιβλίο του Μοναχοῦ, " γράφοντας:

¹¹
Εἶναι ἓνα πανομοιότυπο σχέδιο αὐτοῦ του ~~κικικικ~~ ἴδιου του βιβλίου, στολισμένο μ' ἓνα πλήθος βινιέτες καί κοσμήματα, γραμμένα μέ ὀραῖα Βυζαντινά γράμματα, τακτοποιημένο μέ καλλιτεχνικό γούστο που ἔτσι καθῶς θά χαρακτηῖ ἀπό τόν ἴδιο τό συγγραφέα του ἀντί νά στοιχειοθετηθεῖ ὅ' ἀποτελεῖ ἓνα ἀληθινό ἔργο τέχνης, πρωτότυπο, κομψό, ὀραῖο. "

Τόν ἴδιο χρόνο (1938) ὁ Θάνης Μιχαλόπουλος κάνει μιᾶ κριτική μελέτη γιά τό Νικο Νικολαΐδη στην " Νεοελληνική Λογοτεχνία ", καί μέσα σ' αὐτή μιλά καί γιά τό " Βιβλίο του Μοναχοῦ ".
Νά τί λέει:

" Καταντάει ένα συμβολικό έργο, όπου ο συγγραφέας του αναλύει την ανθρώπινη φύση με τις αρετές της και τις κακίες της, με την τραγωδία της και την κωμωδία της. Γιατί ο Νικολαΐδης και στις κρίσιμότερες της ψυχανάλυσης ενός τύπου δεν ξεχνάει να μάς παρουσιάσει και τη σατυρική πλευρά του. Σ' αυτό το σημείο είναι μοναδικός και πρέπει κανείς πολύ να προσέξει, για να βρει αυτή λεπτή, την τραγική την ψυχόπονη ειρωνία του...."

Ο Στρατής Τσίρκας στη μελέτη του για το Νίκο Νικολαΐδη το 1950 γράφει:

"Όταν κάποτε αποφασίσει να εκδόσει ολόκληρο το "Βιβλίο του Μοναχού" - κι αυτό που είσαμε σήμερα τον κάνει να διστάζει είναι το μεγάλο έξοδο της εκτύπωσης - ή λογοτεχνία μας θα πλουτισθεί με τον αίσθητικότερο σ' εμφάνιση τόμο, το θαυμασιώτερο σε ύφος κείμενο και το δριμύτερο σ' εκλεκτικότητα κι' δευδέρκεια κατηγορητήριο της Μοναστικής ζωής.."

Κι' επιτέλους το 1951 πραγματοποιείται το υπέροχο αυτό κατόρθωμα της ανθρώπινης υπομονής και καλαισθησίας και το "Βιβλίο του Μοναχού," έτοιμο πιά, τυπώνεται, όπως λέει ο συγγραφέας

" ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΥΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥ ΛΙΓΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΟΠΩΣ ΣΗΜΕΙΩΝΩ ΣΤΟ ΚΑΘΕΝΑ ΑΡΙΘΜΟΛΟΓΗΜΕΝΑ. 25 αλφαριθμητικά, 35 μέ. λατινικούς χαρακτήρες και 60 μέ. αραβικούς. Έτερα 25 τύπωσα για λίγα, ελάχιστα είναι τα αντίτυπα που έβγαλε, γύρω στα 150 κι' όλα τα μοίρασε σε φίλους χωρίς χρέματα, άμεσα ύστερα από την έκδοσή τους. Όλα τα αντίτυπα είναι φωτοτυπίες του χειρογράφου που είναι ολόκληρο γραμμένο από το ίδιο χέρι του συγγραφέα, με χαρακτήρες βυζαντινούς. Ανοίγοντας κανείς αυτό το βιβλίο, και πριν ακόμη διαβάσει τις πρώτες γραμμές μπαίνει άμεσα στην ατμόσφαιρα του μοναστηριού, με τα εθαγγέλια και τις Βυζαντινές εικόνες και τη μυρουδιά του λιβανιού. Κάθε κεφάλαιο είναι διακοσμημένο με βυζαντινά στολίδια και δεν υπάρχει σελίδα όπου να μη βρίσκεται κάποιο απόκομμα ή φράση του Εθαγγελίου. Το εξώφυλλο του είναι άπαράμιλλο σε τέχνη, τολμηρότατο σ' έμπνευση. Γενικά η όλη εμφάνιση του βιβλίου είναι κάτι το μοναδικό Παγκόσμια.

Και το περιεχόμενο; ω, εκείνη η βαθειά του φιλοσοφία εκείνη η λεπτή σάτυρα, εκείνο το πηγαίο κι' αδόμητο χιούμορ συνδιασμένα με την τραγικότητα της θλιβερής μοναχικής ζωής και το μυστικισμό του περιβάλλοντος κι' αποδομένα με μιá τέλεια γλωσσική έκφραση και μιá άμαλυνκώτατη περιγραφή, είναι πραγματικά κάτι το άπιαστο. Κάνει το άπίθανο άρατο. Η μεγάλη μας ποιήτρια Μυρτιώτισσα κατασυγκινημένη είπε μόλις διάβασε το βιβλίο:

" Μόνο εσύ μπορούσεν να δώσεις τέτοιο καλλιτέχνημα με τόσο θαυμάσιο περιεχόμενο. Τί σάτυρα! Τί κοίηση! Τί στοχασμοί! Εδωκλώνονται μέσα εκεί όλοι οι θησαυροί άπόφοιοι, της ψυχής σου. Διαβάσεις και λές: - Έτσι είναι, δεν μπορεί να ναι άλλοιώς.

...../.....

↑ όχι χωρίς χρέματα.
Οι φίλοι του είχαν έγραψι όλην έκδοσιν και ήγύρωσαν φρονιμασθητικά, να τα κωμωδία να βρωμιά να μην είναι άπιαστο αλλά βιβλίο, που κάνει οργιστά τον είναι και cliché

"Μπράβο σου φίλε. Είναι σαν Ευαγγέλιο ιερό
άληθινό, πονεμένο, καθάριο."

Τό "Βιβλίο του Μοναχού" μπορούμε στη μορφή νά τό παρομοιάσουμε
μέ τό "Χρυσό Μύθο" και τίς "Ανθρώπινες και "Ανθινες Ζωές". Όπως
έκεινα έτσι κι' αυτό είναι γραμμένο σε μικρές αυτότελες πρόζες, κού
όμως ή μία σχετίζεται μέ τήν άλλη. Μά στό περιεχόμενο "Τό Βιβλίο
του Μοναχού" δέ μοιάζει ούτε μ'αυτά μά ούτε και μέ κανένα άλλο
έργο, Έλληνα ή ξένου συγγραφέα ή και του ίδιου άκόμα.

Στό βιβλίο αυτό, ό Νικολαΐδης, καταπιάνεται
μέ τήν καταθλιπτική κι' άφύσικη ζωή του μοναχού. Ένα θέμα ίσως
φτωχό γιά όποιον δέν έχει τήν παρατηρητικότητα και τή διεισδυτική
ψυχολογία του Νικολαΐδη. Κι' όμως, μέ τό φτωχό και θλιβερό αυτό
θέμα γιόμισε ό συγγραφέας 200 όλόκληρες σελίδες άπό διαμάντια,
άτόφια, καθάρια, πανέμορφα. Άνάλυσε όλες τίς λεπτομέρειες τής
μοναχικής ζωής, καυτηρίασε και σατύρισε τ' άποτελέσματά της επάνω
στις δυστύχισμένες κι' άδικημένες μορφές των μοναχών, κού κάτω
άπό τό μαύρο ράσο προσπαθούν νά κρύψουν κι' ότι άνθρώπινο, ότι
φυσικό.

"Μέσα στην Άγέλαστην Μονήν, ζούν οι μαυροφόρες
ήκάρξεις, π' άρνήθηκαν τίς ανθρώπινες συνθήκες.
- Άρνήθηκαν μία όλόκληρη ζωή γιά νά σωθούν άπ'
τίς βαρειές συνθήκες - Λένε, πώς είναι κατα-
φρονητάδες τής ζωής και τήν γούθησαν γιά
"τ' άγγελικό τό σχήμα".
Λέω, πώς κάτι άφησαν άπό πάνω τους, μά τί τάχα
ν' άφίνει άλλάζοντας ντόμα τό φίδι; (Α)

Μέ κατανόηση κι' άγάπη ό συγγραφέας έσκυψε πάνω άπό τίς θλιβερές
αυτές ήκάρξεις κού σαν σκιές γυροφέρνουν πίσω άπό τους ψηλούς
τοιχούς του μοναστηρίου, σιωπηλές, μονάχες. Είδε τόν κόνο τους
και κόνεσε μαζί τους, είδε τ' άποτελέσματα τής άφύσικης ζωής τους -
τά βίτσια και τίς άνωμαλίες τους - και συμπόνοια τόν κλημύρισε ...

"Έγραφα, έγραφα, άκακα, άθόλωτα, άτέραχα" λέει
στην τελευταία κήλ σελίδα σ' ένα σημείωμά του. "Όλα όσα παρατή-
ρησε, όλα όσα είδε, όλα όσα έγραψε είναι άθόλωτα, άκακα, άτέραχα.
Καμία σκοπιμότητα, καμία διάθεση γιά ειρωνεία, γιά προσβολή στα
φτωχά αυτά κλάσματα. Άν σατυρίζει κανέναν - κι' αυτό μ' ένα τρόπο
όλοτετα έμμεσο και λεπτό - αυτός είναι ή κοινωνία κού άρισμένες
προλήψεις της είναι φορείς ψευτιάς, δυστυχίας γιά τόν άνθρωπο.

"Μέσα στους τοίχους της στενάχωρης Μονής - σά στο καλάθι λογής-λογιών καρποί - ζούν στιβαγμένοι οί Μοναχοί.

'Ακούεται κι'ό πιο μικρός ανασασμός ... - 'Ακούεται κι'ό χτύπος της καρδιάς ... - κι'ώστόσο, μέ μεγάλη έπιτυχία, παίζεται ή κωμωδία της ύποκρισίας" (ΜΑ)

Κι'άρχίζει πιά ο Νικολαΐδης νά παίρνει ένα ένα τους τύπους των μοναχών, νά τους αναλύει και νά μάς τους αποδίδει πότε μέ δυό κινελιές - πότε σχολαστικά, μ'άκριβεια και προσοχή.

.. "Άλλος, τρομαχτικά χοντρός: πληθωρικός. Άλλος, τρομαχτικά άχαμνός: ξερακιανός. Άλλου, γιαλίζει τσιτωμένο τό πετσι, κι'άλλου θαμπώνει ζαρωμένο και ξερό" (Μ Γ)

"Ο Άλφα - ρεμβάζει κι'όνειροπολεί "του παραδείσου τήν αιώνιαν Ζωήν".

'Ο Βήτα - σταματά και νοσταλγει, τους ήλιους και τους ίσκιους της "πρόσκαιρης" π'άρνήθηκε Ζωής". Κι'έγώ ; Τι είμ'άπέναντί τους στην 'Αγέλαστη Μονή; Κατήγορος ή Δικαστής; Φιλόσοφος ή Ποιητής; Είμαι - φίλτατε 'Αναγνώστα - Παρατηρητής". (Β)

Κατηγορούν τον "Ανθιμον πώς στή στιχολογίαν βιάζεται από ραθυμίαν.

Κατηγορούν και τον 'Ιλάριον πώς μελωδεΐ στο ψάλσιμο από φιληδονίαν. (Σ Η)

Κανένα δέν αφήνει άπαρατήρητο, κανένα άψυχολόγητο. "Εστω και μέ δυό γραμμές θα μάς δώσει τους χαρακτηήρες όλων των καλογήρων, άπ' τον γερο-Ήγούμενο ως τό πιο νεαρό καλογερόπουλο. Και μαζί μ'αυτούς, δεμένη μ'αυτούς, ή ρουτίνα ή βαρεία της καθημερινής ζωής στην "Αγέλαστη Μονή". Μιας ζωής που δέν περιορίζεται δυστυχώς μονάχα στα μοναστήρια, μά πλαταίνει, πλαταίνει, σκεπάζει κι'ένα μεγάλο μέρος των ανθρώπων της επίγειας ζωής που ή πρόγνυσι κι'οί κοινωνικοί περιορισμοί τήν κάνουν λίγο νά διαφέρει άπ' τή μοναχική. Και τό "βεβλίο του Μοναχου" καταντάει ένα έργο συμβολικό που οί καλόγεροι - ήρωές του θα μπορούσαν κάλλιστα νά κυκλοφορούν έξω άπ'τό μοναστήρι - ανάμεσά μας. Τό σημεΐο αυτό ωραιότατο τό θίγει ο Φάνης Μιχαλόπουλος, στή μελέτη του για τον συγγραφέα:

" Τό "Βιβλίο του Μοναχού" είναι βέβαια ή ζωντανή αναπαράσταση τής ψυχολογίας τών καλογερικών τύπων ένός Μοναστηριού τής Ανατολής. Μά είναι καί κάτι παραπάνω. Είναι ένας κόσμος, σύμβολο όλόκληρης τής ζωής, πού περνάει σέ πένθιμη ή χαρούμενη λιτανεία μέσα από τίς σελίδες του. Στούς τύπους του διακρίνουμε όχι μονάχα καλόγερους μά καί ζωντανούς ανθρώπους πού συναντούμε σέ κάθε μας βήμα."

Ο μονότονος ρυθμός τής ζωής τών μοναχών - ποῦναι τόσο μονότονη σάν τό ρυθμικό τίκ-τάκ του ρολογιού - ταραάζεται κάποια μέρα, καί ταραάζεται άγρια, φουρτουνιασμένα. Μέσα στήν ιερή, τήν Άγέλαστη Μονή, κατάφερε νά είσχωρήση κρυφά ό σατανάς - μέ τή μορφή μιᾶς κόκκινης γαρουφαλιάς.

" Αίτία τής σύγχισης είναι μιᾶ κόκκινη γαρουφαλιά, μιᾶ κόκκινη γαρουφαλιά πού ξεφύτρωσε ανάμεσα στούς βασιλικούς, τό διόσμο καί τό δεντρολίβανο."

Ταραχή ανάμεσα στούς καλόγερους. Συναγερμός στή βουβή άγέλαστη Μονή. Ποιός φύτεψε, ποιός πότιζε, ποιός περιποιόταν τήν κόκκινη γαρουφαλιά, τό άπαγορευμένο αυτό λουλούδι, μέσα στό χώρο τής ιερής Μονής.

"Ο άδελφός Πολύδωρος είχε στή φροντίδα του τίς γλάστρες μέ τούς βασιλικούς, τό διόσμο καί τό δεντρολίβανο. - Ο άδελφός Πολύδωρος έφρόντιζε καί για τή γαρουφαλιά - Σά ξεέσπασε τό σκάνδαλο ... "Όχι, μάρτυς μου ό Θεός... τή μάταιη κι άχρείαστη γαρουφαλιά ... δέν τήν έφύτρεσα έγώ ..." όρκιζόταν ό άδελφός Πολύδωρος".

Ο άδελφός Πολύδωρος είχε παραβεί ένα κανόνα τής Μονής. Γι' αυτό ό άδελφός Πολύδωρος τιμωρήθηκε για τήν παρακοή του, κι ή γλάστρα μέ τό λουλούδι πετάχτηκε έξω άπ'τό μοναστήρι, Όμως ...

"Έτσι... - λίγο να σκύψεις πάνω απ'τή βραχοθε-
μέλιωτη ταράτσα της αγέλαστης Μονής - θα δεις τίν
κόκκινη γαρουφαλιά σκαλισμένη στο βραχοθέμελο,
σάν κόκκινο χασκόγελο τῶ Σατανά.....

Αυτήνα τή γαρουφαλιά τήν πετροβολούνε οί Μονα-
χοί, μάλιστα... τό σπέρμα τοῦ Σατανά κάθε "Ανοιξη
θρασομανά, σά νά θέλει νά ζώσει μέ κόκκινο γέλιο
τήν 'Αγέλαστη Μονή....." (ΔΖ

Καί συνεχίζεται ἡ διήγηση, καί συνεχίζεται τό ποίημα καί φτάνει
τό ὕψος λυρικοῦ τραγουδιοῦ σάν ἐξυμνᾶ τή ἀνοιξη πού ἀνθίζει γύρω
ἀπό τήν 'Αγέλαστη Μονή καί πνίγει τά πάντα στό πράσινο:

" Τό " Γεγονός, ἡ "Ανοιξη, φούντωνε γύρω ἀπ' τήν
'Αγέλαστη Μονή....." Δι' ἀέρων κεκορεσμένων
ἀνθεῖ ὁ σπόρος" κι' ἀέρηδες "κεκορεσμένοι"
πνέουν καί στήν ἀνθρώπινη καρδιά.....

"Ἡ ἀνθοπνοή τῆς βουναγράμπελης, φτιάχνει θηλειές
πού γλυκοπνίγουν τό λαιμό, καί παραλεῖ τοῦ
'Αγίου Καλόγερου ἡ ψυχή....." (ΛΘ)

Θάπρεπε κανεῖς νά διαβάσει, ὀλοκληρο τό " Βιβλίο τοῦ Μοναχοῦ"
γιατί ἀπ' ἐκεῖ μέσα ἔχει ν' ἀποκομίσει ἀτέλειτο πλοῦτο, ἀπό κ
κάθε σελίδα κι' ἕνα διαμάντι, ἀπό κάθε φράση κι' ἕνα ἄδολο κομ-
ματάκι μάλαμα. Ὅμως ἕνα ἀπό τά πεζογράφοδα τῶν ξεχωρίζει
κι', εἶναι, μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς, τό χαρακτηριστικότερο τῆς
Τέχνης τοῦ Νικολαΐδη, κλείνει μέσα του ὅλη τή φιλοσοφία κι'
ὅλη τήν ἀπλότητα τῆς σκέψης του, ὅλη τήν ἀρμονική τελειότη-
τα τῆς ἐκφράσης του. Κι' αὐτό εἶναι τό " Ρ Ψ Α ":

"Ὁ ἕνας:

ἄγγελόμορφος. Κατέβαινε ἀπ'τά ψηλά

"Ὁ ἄλλος:

μ' ὄμορφιά σατανική, ἀνέβαινε ἀπ'τά
χαμηλά.

Πεζέψαν στήν 'Αγέλαστη Μονή, ζητώντας
προστασία καί συναγροικισμό.

"Ὁ ἕνας:

ἦταν ἄγγελος πού διώχτη ἀπ'τόν Ἡερά-
δεισο γιά μιᾶ κακή του Πράξη. - ἐμύ-
ριζε λιβάνι-

"Ὁ ἄλλος:

ἦταν διάβολος πού διώχτη ἀπ' τήν
Κόλαση γιά μιᾶ καλή του Πράξη. -
-ἐμύριζε κατράμι-

Οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἐπέσανε σέ σύγκριση, γιατί, γιατί τοὺς δυὸ μαζί δέν ἦταν βολετό νά τοὺς κρατήσουν στήν Θεόσωστην Ἡμῶν Μονήν"

Γι' αὐτό κι' οἱ Προεστοί - σάν τοῦ καλιού-καλοῦ καιροῦ Βυζαντινοί Πατέρες. - "Ἐκαμαγ "Σύναξιν" καί συζητοῦν-. *Κ' ἀνοίξα συζητῶν:*

" Ποιὸ τὸ εὐλογον;.... Ὁ Ἄγγελος νά κρατηθεῖ ποῦ διώχτη ἀπ' τὸν Παράδεισο γιὰ τήν Κακὴ του Πράξη;

"Ἡ τάχα:-

"Ὁ Διάβολος νά νά κρατηθεῖ ποῦ διώχτη ἀπὸ τήν Κόλαση γιὰ τήν Καλὴ του Πράξη;"

Τὸ "Βιβλίο τοῦ Μοναχοῦ " βγήκε σέ δεύτερη, λαϊκὴ ἐκδοση, τὸ 1955 στὸ Κάιρο. Κι' αὐτό εἶναι ἓνα εὐτύχημα, γιατί μπόρεσε ἔτσι τὸ ἀριστοῦργημα ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας νά κυκλοφορήσει πλατειά μέσα στὸ λαὸ ποῦ τὸ γνῶρισε καί τ' ἀγάπησε κι' ὄλο τὸ γνωρίζει καί τ' ἀγαπᾷ, ὡπως ἄλλωστε κι' ὀλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Νικολαΐδη.

Ἐκτός ἀπ' τὰ τυπωμένα καί γνωστά γραφτά τοῦ Νικολαΐδη, ὑπάρχουν μερικά ἄλλα, ἀνέκδοτα, ποῦ βρίσκονται σήμερα στὰ χέρια φίλων τοῦ συγγραφέα. Ὅμως αὐτά εἶναι τόσο λίγα, ποῦ θάλεγε κανεὶς πὼς ὁ συγγραφέας μὴ θέλοντας νά τὰ δεῖ νά βγοῦνε στὸ φῶς τὰκρυβε κερματικά καί ζηλιάρικα. Μά ἡ ἀλήθεια εἶν' ἄλλη, καί μᾶς τὴ λέει ὁ ἴδιος ὁ Στρατῆς Τσίρκας, ποῦ μάζεψε ὄλα αὐτὰ τὰ χειρόγραφα ἀπ' ὅπου βρίσκονταν καί τὰ δημοσίεψε τὸ 1956 στήν "Ἐπιθεώρηση Τέχνης".

" Ὁ Νῆκος Νικολαΐδης δούλευε πολὺ. Ὅλο καί κάτι θά ἔρριχνε στὸ χαρτί κάθε μέρα. Μά ὁ δαίμονας τῆς τέλειαις ἐκφρασης καί τῆς ὀλοκ-μληρωμένης μορφῆς τὸν ἀνάγκαζε νά ξεσκίζει καί νά σβύνει ἀδιάκοπα. Ἐγραφε πάντα μὲ τὸ μολύβι καί μὲ τὸ ἀριστερὸ του χέρι κρατοῦσε τὴ γομολάστιχα. Ἀκριβῶς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ ζωγράφιζε. "

Μέ τὸν γενικὸ τίτλο "ΣΤΗ ΔΙΑΦΑΝΗ ΣΙΩΠΗ" ἄφησε μιὰ σειρά τραγοῦ-δια ποῦ γράφτηκαν ἀπὸ τὸ 1939 ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Περιέχον-ται τὰ "Κάτω ἀπὸ τὸν παραμυθένιο πράσινο σκούφο", τὰ "Δίπτυχα", τὸ " Τραγοῦδι τῆς χαμοζωῆς" καί ἡ "Ἐρωτικὴ φωνιά".

Ο Νικολαΐδης έμπνευσμένος από την μεγάλη του αγάπη για την " Τρισευλογημένη Αίγυπτο", την " Δεύτερη του Η Πατρίδα", σχεδίαζε πάντα να γράψει τα " Τραγούδια του Φελλάχου". Τελικά όμως δεν το κατάρθωσε κι' από όλο το βιβλίο μας άφησε μονάχα το " Ξόδι."

Από τις τρεις συνέχειες του " Στραβόξυλου" είχε άρχι άφήσει - είδαμε - μονάχα την πρώτη. Υπάρχει όμως ανέκδοτο και το πρώτο κεφάλαιο της δεύτερης συνέχειας ('Αγωνίες), όπως κι' ο πρόλογος για μιá επανέκδοση του "Μικρές 'Αγωνίες".

Τέλος ανέκδοτο υπάρχει κι' ένα διήγημα του " Το Χωριό χωνεύεται", ένα δυνατό δραματικό διήγημα όλο ρεαλισμό και πόνο. Απ' όλο το ανέκδοτο έργο του ξεχωρίζουν 1-2 πεζο- τραγούδα που με την απλότητα και την όμορφιά τους συγκινούν και τέρπουν:

(Δ Ι Η Τ Υ Χ Α)

ΒΡΑΔΥΑΣΜΑ ΣΤΟ ΛΑΣΟΣ

'Απ'τό πυκνό τ' ασάλευτο φύλλωμα
σαρώνουν
τά τελευταία χρυσά μόρια
που πέφτουν απ' την κλεψύδρα
που μετράει τή ζωή μας
-Κ α λ η ν ύ χ τ α ί.....

ΕΗΜΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΛΑΣΟΣ

'Απ'τό πυκνό τ' ασάλευτο φύλλωμα
σουρώνουν
τά πρώτα χρυσά μόρια
που πέφτουν απ' την κλεψύδρα
που μετράει τή ζωή μας
-Κ α λ η μ ε ρ α ί...

"Άλλες τέτοιες μικρές ανέκδοτες πρόζες υπάρχουν σε λευκάματα φίλων του στο Κάιρο. Νά μιá απ' αυτές, χαρισμένη σε μιá μικρή υρούλα, ~~φυλάκη~~ ~~κλικ~~ κλικόρη μιáς γνωστής του οίκογένειας:

"Κοίτα Χριστίνα τί σοβ λέει ο γέρος σου φίλος! Λέω, πώς δεν υπάρχουνε άνθρωποι, καλοί και κακοί, ή καλύτερα να πώ: δεν υπάρχουν άνθρωποι που νά ναι όσο πρέπει καλοί και άνθρωποι που νά ναι εσχώρετα κακοί. Υπάρχουν μόλιχα άνθρωποι που είναι πολύ δυστυχημένοι και ανάμεσα σ' αυτούς είναι κάμποσοι που είναι πάρα πολύ άνοητοι, που θα μπορούνε πώς θά μπορούνε να καλλιετερέψουν την κατάσταση τους αν βγοῦνε έξω από το καθώς πρέπει, κι' αυτούς, λοιπόν τους άνοητους συνηθίσαμε να τους λέμε κακούς."

Τόση καλωσύνη τόση εδγένεια σπάνια παρατηρείται σ' ένα πρόσωπο. Και τέτοιος υπήρξε πάντα ο Νικολαΐδης. Εδγενικός, αξιο-
 ρεπής, καλωσυνάτος. Οι φίλοι του τον λατρεύανε κυριολεκτικά
 κι' ήταν πολλοί που μέ μεγάλη τους χαρά θα αναλάμβαναν κάθε
 του έξοδο ώστε να μπορέσει ν' άφοσιωθεί άνενόχλητος στην Τέχνη.
 Όμως του κάκου! Ποτέ, ποτέ στη ζωή του δέ δέχτηκε ο Νίκος ούτε
 γρόσι, από κάποιον. Ήταν περήφανος στο σημεΐο αυτό άφάνταστα,
 κι' η περηφάνεια του έφτανε στον έγωΐσμό. Κάποτε, μερικοί φίλοι
 του που καταλάβαιναν πώς είχε οικονομικές στενοχώριες, του
 πρότειναν ν' αγοράσουν 2-3 πίνακες του σε μυθική τιμή. Έγινε
 έξω φρενών.

" Δέν πουλώ ποτέ τά έργα μου ", φώναξε

" Ίδιως όταν έχω ανάγκη".

Σάν ζωγράφος ο Νικολαΐδης θεωρείται καλός.
 Βέβαια η Ζωγραφική του τέχνη δέ στέκεται στο ύψος της Λογο-
 τεχνικής, ίσως όμως αυτό να όφείλεται στο ότι δέμ άφιέρωσε
 στην πρώτη την ιδιαίτερη εκείνη προσοχή και χρόνο που χάρησε
 στη δεύτερη. Πάντως είναι πολύ καλός ζωγράφος, μπορεί δέ να
 διεκδικήσει άφοβα τον τίτλο του καλύτερου μας ~~ζωγράφου~~
 Άγιογράφου. Οι πίνακες του, όλοι κλασσικού στυλ, είναι ποτι-
 6 μένοι, άπλετο φως και μέ μιá αίσιοδοξία που θέλγει. Χρησιμοποιεί
 χρώματα φωτεινά και ζωηρά και τά θέματα του τά παίρνει κυρίως
 μέσα από τύπους του λαού ή από Έλληνικά τοπεία. Έξαιρετική
 είναι η σβιρά που έμπνεύστηκε στο Σινά, όπου είχε κάνει κατά
 καιρούς επισκέψεις. Στην Αίγυπτο δέδασε ζωγραφική, άνάμεσα
 μάλιστα από τους μαθητές του βγήκαν πολλοί κατοπινοί μεγάλοι
 ζωγράφοι, όπως τον Αμπτ-Ελ Χαμίτ Κασάν που θεωρείται σάν ο
 μεγαλύτερος ζωγράφος της γενιάς του.

Μέ άδρές, πολύ άδρές γραμμές αυτός υπήρ-
 ξε ο Νικολαΐδης ο " Άνθρωπος, κι' ο Νικολαΐδης ο Καλλιτέχνης.
 Άνθρωπος και καλλιτέχνης πρόσφεραν κι' οι δυό πολλά στη ζωή.
~~Κι' άφ' ότου άπέθανε~~ τό χρέος ^{απέναντι} σε κάποιον που δέν ύπάρ-
 χει πιά, ξεπληρώνεται μέ τό να μνημονεύεται κάθε τόσο τ' όνομα ^{του}
 7/6/61 και τού Νικολαΐδη. Θα πρέπει συχνά και παντού να μελετάται τό
 έργο του και να του δίνεται η άξία του.

Τίς τελευταίες του μέρες ο Νικολαΐδης
 τίς πέρασε στο Κάϊρο. Στο " Καΐράκι " του, όπως ο ίδιος άρεσκόταν
 να λέει. Εκεί ήθελε να πεθάνει. Όσο κι' αν άγαπούσε την Κύπρο
 φοβόταν να πεθάνει έδω. Φοβόταν πώς στις στερνές του στιγμές
 θάμεινε μόνος, χωρίς φίλους. Οι συχνές ένοχλήσεις της καρδιάς
 του που τελευταία έγιναν συχνότερες τον έκαναν να προαι-
 6 θανθεί τό τέλος ~~και~~ και βιάστηκε να γυρίσει στο " Καΐράκι "
 του. Εκεί τον βρίσκουμε, σ' ένα Νοσοκομείο του Κάϊρου μιá
 κρύα Παρασκευή του ελεβάρη του 1956 να δίνει τή μάχη μέ τό
 Χάρο. Γύρω του κόσμος πολύς, φίλοι, φίλες, του κρατούν συντροφιά
 στις τελευταίες στιγμές.

...../.....

Κάποιος του παίρνει ένα σκιτσάκι στά πεταχτά, όπως άγκομαχά βαρειά. Μιά-δυό φίλες σημειώνουν τά τελευταία του λόγια. Κάποια άλλη στο βάθος σιγοκλαίει. Κι' ό Νίκος παλεύει. "Είχε προαισθανθεί τήν ώρα, τή μέρα. " Φυλάτε τά τσιγάρα σας για τήν Παρασκευή", είχε πει. Πέθανε άπλά, σεμνά, όπως έζησε, ενώ ανάμεσα στά τελευταία του λόγια μία λέξη προσπαθούσε ν' άρθρώσει

"Άρατα"...

"Άρατα". Τό άρατο πάντα τ' άγάπησε ό Νικολαΐδης. Τήν άρατα ζωή τήν άρατα δράση, τούς άρατους σκοπούς. Καί μās έδωσε ένα έργο άρατο, ένα έργο μοναδικό. Άξιζει νά τον άγαπάμε τό ~~ΜΙΚΚΟΚΑΙ~~ Νικολαΐδη, άξιζει νά τον θυμόμαστε κα.ι νά τον διαβάσουμε. "Όχι γιατί είναι Κύπριος - τό έργο του είναι κάτι παράπάνω άπό παγκόσμιο - αλλά γιατί άξιζει πραγματικά καί γιατί δυστυ- χώς αύτή ή άξία του είχε μέχρι τώρα άγνοηθεί ή παραγνωριστεί. Ίσως γιατί ό ίδιος δέν συμπαθούσε τή διασημότητα, ίσως γιατί ή στάση του ή περήφανη παρεξηγήθηκε....

Βέβαια τώρα πιά τό όνομα του Νίκου Νικολαΐδη είναι γραμμένο σ' όλες τίς Νεοελληνικές Λογοτεχνίες κι' είναι γνωστό σ' όλους τούς πνευματικούς ανθρώπους, δικούς μας καί ξκ ξένους. Έκείνο που πρέπει νά γίνει είναι ό Λαός νά μάθει καί ν' άγαπήσει τό Νικολαΐδη, ό Λαός, ό άπλός άνθρωπος που κι' ό ίδιος ό Νίκος τόσο πολύ ένοιωσε καί τραγουδήσε. Τότε μόνο θ' άποδοθεί ή τιμή που ταιριάζει στο Μεγάλο μας Συμπατριώτη άν πλατειά, λαϊκά κυκλοφορήσει τό έργο του καί διαβαστεί άπ' όλα τά στρώματα τών ανθρώπων.

Δέν τον ήθελε τό θάνατο ό Νίκος. Μ' όλες τίς κακουχίες, τίς άρρώστειες καί τά βάσανα που πέρασε στην όλο περιπέτειες ζωή του, ποτέ δέ θέλησε νά πεθάνει. "Ός τό τέλος πάλευε " Δέ θέλω- δέ θέλω νά πεθάνω" έλεγε καί ξανάλεγε. Είχε ρουφήξει όλη τήν όμορφιά τής ζωής, τήν είχε νοιώσει τόσο βαθειά που ενώ εκείνος πέθαινε άντιχούσε γύρω του τό αίσιο- δοξο, δικό του τραγουδι τό Δίπτυχο τής ζωής:

"Η χαρά τής ζωής είναι σίγουρα ή πιο σπουδαία μέσα σ' όλες τίς χαρές. Καί ή ζωή, είτε παίρνει τή μορφή τής άν- θισμένης "Ανοιξης, είτε τή μορφή του παγωμένου χειμώνα, στο πρώτο έπίπεδο τής εικόνας είναι πάντα μία βρυσούλλα που ρέει άστήρευτη, κάτω στην "Ανοιξιάτικη χλόη, καί κάτω στους χειμωνιάτικους πάγους".

Τ Ε Λ Ο Σ